

ZÁKLADY SOCIÁLNEJ POLITIKY I. (SKRIPTÁ)

MGR. ELENA KENDEREŠOVÁ, PHD.

**Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n. o.
Inštitút bl. Metóda Dominika Trčku, Michalovce**

Michalovce 2026

Mgr. Elena Kenderešová, PhD.

**ZÁKLADY SOCIÁLNEJ POLITIKY I.
(SKRIPTÁ)**

MICHALOVCE 2026

Názov

Základy sociálnej politiky (Skriptá) Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, Inštitút bl. Metóda Dominika Trčku Michalovce 2026, 76 s., ISBN:

Autorka

Mgr. Elena Kenderešová, PhD.

Recenzenti:

Dr.h.c. prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD.

PhDr. Diana Sigetová, MBA, LL.M

Vydavateľ:

© Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n. o.
Inštitút bl. Metóda Dominika Trčku Michalovce. Toto dielo je publikované ako online e-dokument vo formáte PDF.

Technický redaktor: Mária Duranková, DiS.

Vydanie: Prvé

Formát: PDF (online)

Rok vydania: 2026

Počet strán: 76

Dostupnosť: <https://www.vssvalzbety.sk/publikacie/>

ISBN 978-80-8132-321-8

Obsah

1.	Základná pojmová terminológia	6
1.1	Charakteristika základných pojmov	6
1.2	Význam pojmu sociálny a politika.....	9
1.2.1	Význam politiky a ostatných sfér spoločenského života	15
1.3	Podstata sociálnej politiky	18
2.	Historický vývoj sociálnej politiky	22
2.1	Predchodcovia gréckych mysliteľov a antika	22
2.2	Sociálne myslenie v starovekom Grécku.....	24
2.3	Sociálne učenie cirkvi	26
2.4	Utopisti	29
2.5	Osvietenstvo	31
2.6	Filozofia novoveku	32
2.7	Filozofia 19. a 20. storočia	33
2.8	Filozofické smery súčasnosti.....	34
3.	Základné pojmy viažuce sa k sociálnej politike.....	37
3.1	Demokracia.....	37
3.2	Politické ideológie.....	39
3.3	Ľudské práva	46
3.3.1	Generácie ľudských práv	47
3.4	Politické subjekty.....	50
3.5	Dobry život	51
4.	Subjekty a objekty sociálnej politiky	54
4.1	Sociálna suverenita a sociálna bezpečnosť.....	54
4.2	Aktéri sociálnej politiky	55
5.	Princípy a funkcie sociálnej politiky.....	58
5.1	Princípy sociálnej politiky	59
5.2	Funkcie sociálnej politiky.....	63
6.	Nástroje sociálnej politiky	66
6.1	Základná typológia nástrojov.....	66
7.	Typy, modely sociálneho štátu, welfare state, ľudský a sociálny rozvoj.....	68

7.1	Typy sociálneho štátu	68
7.2	Welfare state	70
7.3	Ľudský a sociálny rozvoj.....	72

Úvod

Tieto skriptá sú určené študentom a poslucháčom spoločenských a behaviorálnych vied, najmä odborom ako sú sociálna práca a politológia. Svojím presahom by sme tu mohli zaradiť aj ostatné odbory, ktorých pozornosť je orientovaná na človeka a na zlepšenie jeho podmienok života. Priamo je určená k predmetu Úvod do sociálnej politiky a predstavuje základný pilier k predmetu Aplikovaná sociálna politika. Je to prvá časť skrípt, pozostáva zo siedmich kapitol, v ktorých je predstavená základná pojmová terminológia a vzťahové súvislosti v oblasti sociálnej politiky s jej polyparadigmatickým presahom.

Verím, že budú slúžiť ako kľúčový zdroj informácii pre našich študentov.

Elena Kenderešová

1. Základná pojmová terminológia

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom kapitoly je poskytnúť vhľad do oblasti sociálnej politiky cez základnú pojmovú terminológiu a vzťahové súvislosti. Venuje sa vymedzeniu pojmov sociálny a politika cez efektívnu pojmovú a obsahovú syntézu. Približuje podstatu sociálnej politiky a jej rôzne ponímania. Predstavuje autorov, ktorí sa danej problematike venujú.

1.1 Charakteristika základných pojmov

So sociálnou sférou sa stretávame v každodennom živote. Aj napriek jednoduchosti pojmu sociálna politika je náročné ozrejmiť tento pojem. Na pohľad zrozumiteľný pojem naznačuje jeho vnútornú zložit' a členitosť. Tá je spôsobená neexistenciou jednotnej definície pre fenomén sociálnej politiky. Literatúra a jednotliví autori sa sociálnej politike poväčšine nevenujú komplexne, ale skôr sa zameriavajú na vysvetľovanie jednotlivých prvkov a zložiek sociálnej politiky. Z toho dôvodu existuje istá ľubovôľa v jej chápaní. V súčasnosti existujú rozličné vymedzenia, líšiace sa od objektov záujmu a podstaty skúmania. Tieto vymedzenia sa líšia aj mierou abstrakcie a konkrétnymi východiskami (je rozdiel, či sa na sociálnu politiku a jej jednotlivé súčasti pozerá politológ, alebo ekonóm, sociálny pracovník a pod.).

Ako uvádza A. Walker, existuje niekoľko definícií sociálnej politiky (čo autor, to definícia). Najčastejšie autori z amerického prostredia ponímajú sociálnu politiku ako neurčitý (reziduálny) pojem. Niekedy označuje dokonca aj tri štvrtiny aktivity vlády, inokedy sa opatrenia zameriavajú na udržanie príjmu chudobných na istej úrovni (Walker, 2012).

R. Titmuss (1974) nesformuloval vlastnú definíciu sociálnej politiky, ale z množstva existujúcich definícií poukazuje na tri definičné znaky:

- opatrenia sociálnej politiky sú zamerané na prospech občanov,
- súvis s ekonomickými a mimoekonomickými cieľmi,
- použitie nástrojov, ktoré sa viažu na rozdeľovanie a prerozdeľovanie (redistribúciu) zdrojov od bohatých k chudobným občanom.

Nejednoznačnosť definícií sociálnej politiky je zapríčinená množstvom faktorov. Väčšina ľudí si sociálnu politiku spája s každodenným životom a najčastejšie so sociálnym zabezpečením, ktoré predstavuje pomyslenú záchrannú sieť demokratických, sociálnych, štátov cez finančné a hmotné dávky resp. rozličné príspevky v sociálnych situáciách. Koncept sociálneho

zabezpečenia bol a bude určujúcim faktorom v celkovom nastavení každej spoločnosti, počnúc od politických a mocenských štruktúr, až po obyvateľstvo.

V. Krebs (2002) poníma sociálnu politiku ako oblasť, ktorá sa vo svojej podstate zameriava na človeka, na jeho rozvoj a kultiváciu jeho životných podmienok a na kvalitu života.

Existuje mnoho determinantov, resp. podmienok života, ktoré majú veľmi rozdielnu povahu. Ako poukazuje Urban (2022), vo všeobecnosti ich môžeme rozdeliť na podmienky objektívne (vecné) a subjektívne (osobné), prípadne môžeme použiť iné delenie, a to na materiálne a duchovné. Takéto striktné delenie má svoje miesto v teórii, ale v každodennom živote jednoznačne každý determinant je určitým spôsobom priamo, alebo nepriamo prepojený vo svojom pôsobení a ovplyvňovaní kvality života človeka. Ak by sme ich chceli oddeliť, alebo sa o to pokúsiť, je to možné len v prípade snahy o vytvorenie ideálneho modelu, ktorý nám bude slúžiť na pochopenie zložitých celkov.

Rees (2005, str. 82) za kľúčové faktory, ktoré ovplyvňovali obdobia pokoja, ale aj obdobia sociálnych otrasov, a ktoré budú aj naďalej ovplyvňovať charakter spoločnosti a životné spôsoby, považuje:

- ekonomiku
- geopolitiku
- ideológiu
- kultúru
- náboženstvo
- duševnú a telesnú prirodzenosť (v tom najširšom slova zmysle).

Samozrejme kvalitu života neovplyvňujú len vyššie spomínané determinanty, ale biologické podmienky (pohlavie, vek, genetická výbava, imunita a pod.), demografické podmienky (hustota obyvateľstva, demografická štruktúra, typológia rodín a partnerských zväzkov, priestorová mobilita, trendy urbanizácie a pod.), geografické podmienky (klimatické podmienky, nerastné bohatstvo, úrodnosť pôdy, zloženie flóry a fauny, reliéf krajina a pod.). Nemôžeme nespomenúť inštitucionálne podmienky (úroveň byrokratizácie spoločnosti, charakter sociálnej kontroly a pod.) a taktiež vedu, umenie, normy a hodnotovú orientáciu (Urban, 2022). Kvalita života je nesmierne dôležitý pojem pre teoretikov a praktikov, ako aj pre samotného človeka.

Do samotného záberu sociálnej politiky okrem *sociálneho zabezpečenia* patria tiež oblasti ako je:

- **rodinná politika** – sa v rámci EÚ vyznačuje rôznorodosťou a patrí do kompetencie národných vlád (patrí sem podpora rodiny a jej ochrany, atď.),
- **zdravotná politika** – zdravotnícke systémy, zdravotná starostlivosť, liečebná starostlivosť, zdravotná gramotnosť, medzinárodná spolupráca v zdravotníctve, atď.,
- **vzdelávacia politika** - sociálny a ľudský rozvoj, vzdelávacia sústava, vzdelávacie inštitúcie, riadenie a financovanie, atď.,
- **bytová politika** – procesy súvisiace s uspokojovaním bývania pre rôzne skupiny, sociálne bývanie, bytový fond, sociálne aspekty bývania, štátny fond, hypotekárne úverovanie, atď.,
- **politika zamestnanosti** – ekonomický rámec, modely, aktívna a pasívna politika zamestnanosti, atď.

Rozličné ponímanie sociálnej politiky súvisí aj s rozličným pohľadom vedných disciplín na predmet jej skúmania. Globálny predmet skúmania sociálnej politiky je **sociálna realita** (Geffert, 2009). Sociálna realita je vo svojej podstate veľmi zložitá a premenlivá, čo spôsobuje značnú nejednoznačnosť pri jej vymedzení (na rozdiel od prírodných vied so stabilným predmetom skúmania). Typickou črtou je premenlivosť, nakoľko sociálna realita je vytváraná ľudským správaním a ľudskou interakciou, z ktorej sú formované sociálne vzťahy, sociálne štruktúry a inštitúcie. Dôsledky ľudského správania sú základom sociálnej reality. C. Finn (1997) poníma koordinovanú ľudskú interakciu ako hnací motor sociálnej reality až vtedy, ak je dostatočne pevná a trvalá na získanie nezávislého statusu v podobe sociálneho rámca existujúceho nad činnosťami v ňom sa odohrávajúcimi. J. Keller (2017) poukazuje na to, že sociálna realita nie je prírodná realita, pretože je výtvarom ľudí a nie je schopná existencie bez ich každodenných aktivít. Táto vrstevnatosť prináša množstvo problémov a tým sa vyhrocuje otázka exaktnosti spoločenského bádania. Ďalším problémom je problém soc. podmienenosti poznania. Sledované záujmy ovplyvňujú uhol pohľadu a podmieňujú interpretáciu existujúcich pomerov.

Podľa Hučíka (2013, s. 19) „*si spoločnosť vytvára vlastnú filozofiu, ale aj systém intervencie v oblasti zabezpečenia životných potrieb svojich členov, ktoré sa budujú na historickom dedičstve a národných tradíciách, na aktuálnom hospodárskom a politickom usporiadaní, na životných skúsenostiach, potrebách a morálnej vyspelosti svojich členov*“.

Ďalšou hlavnou okolnosťou, ktorá spôsobuje nejednoznačnosť pojmu sociálna politika spočíva v samotnej definícii jej základných pojmov, z ktorých sa skladá, a to **sociálny** a **politika**.

1.2 Význam pojmu sociálny a politika

Pojem sociálna politika je tvorený syntézou dvoch pojmov, ktoré je na začiatku nevyhnutné vysvetliť vzhľadom pre lepšie pochopenie sociálnej politiky a vzťahových súvislostí.

Pojem **sociálny** ukrýva v sebe viaceré slovných významov:

- súvisiaci s ľudskou spoločnosťou, vzťahmi medzi ľuďmi v spoločnosti, spoločenský: *sociálne javy, pomery, sociálny poriadok, pôvod* a pod.,
- týkajúci sa úsilia, snahy o zlepšenie spoločenských pomerov: *sociálne hnutie, sociálna revolúcia, sociálna demokracia* a pod.,
- týkajúci sa životných podmienok jednotlivca vo vzťahu k spoločnosti a štátu, jeho hmotného zabezpečenia: *sociálne postavenie, sociálna sieť, služba, sociálne zabezpečenie* (zaopatrenie v prípade choroby, materstva, výchovy detí, staroby a pod.), *sociálny prípad, sociálne minimum*.

V prípade pojmu sociálny sa častokrát stretávame aj s jeho inými významovými konotáciami:

- **antisociálny** – namierený proti sociálnym zreteľom, potrebám, protisociálny, protispoločenský: *antisociálne konanie*,
- **antisociálny** – a.) nedbajúci na sociálne zretele, nemajúci sociálne cítenie, vyhýbajúci sa spoločnosti: *asociálny postoj*, b.) konajúci proti spoločenským záujmom, bezohľadný k druhým: *asociálny spôsob života*,
- **prosociálny** – podporujúci zlepšenie sociálnej situácie a sociálnych vzťahov: *prosociálne programy štátnych opatrení, prosociálne správanie*,
- **psychosociálny**,
- **atď.** (Slovník cudzích slov, 2010).

B. Geist (1992) zdôrazňuje, že pojem sociálny je prevzatý z latinčiny (*socius* – druh, spoločník, *socio* – zjednocujem, zúčastním sa, *socialis* – spoločenský, družný, *societas* – spoločenstvo – spolok, združenie, spojenectvo). Pojem sociálny je používaný vo vedeckej sfére, ale aj v hovorovej reči (služiaci spoločnosti, majúci na mysli blaho, súcitiaci, vyžadujúci pomoc, nesebecký).

Termín sociálny je vo svojej podstate úzko prepojený s termínom spoločnosť¹. Spoločnosť je pojem, ktorý predstavuje základ sociálnych vied, osobitne sociológie, lebo jeho základom sú ľudia, ľudské správanie, ľudské výtvory a ich vzťahy. J. Keller (2002, s. 11) „*zdôrazňuje, že v prípade spoločnosti ide o súhrn indivíduí, konajúcich s ohľadom na konanie druhých, a to v určitom historickom, priestorovom, kultúrnom a sociálnom kontexte*“.

Termín **politika** je proces, resp. metóda záväzného rozhodovania určitej skupiny ľudí smerujúceho k dosiahnutiu určitého cieľa. Existuje aj užšie ponímanie politiky, ktoré sa vzťahuje na kolektívne rozhodovanie zamerané na dosiahnutie alebo udržanie moci. V rámci teórie existuje veľa názorov, ktoré odzrkadľujú jednotlivé stránky mnohostranne štruktúrovaného fenoménu politika. Väčšina názorov sa zhoduje na tom, že politika je konanie (plánovité, cieľavedomé a sociálne) zamerané na udržanie alebo zmenu spoločenského poriadku a tiež je svojím spôsobom umením spravovať veci verejné - riadiť štát, prijímať opatrenia, ovplyvňovanie spoločenských procesov a pod. (Scruton, 1999).

Politika ako každý politický jav má svoju štruktúru. Je to existencia sociálno-ekonomickej základne, čiže existencia sociálnych skupín, profesií, náboženstiev rôznych lokálnych a regionálnych skupín, národov, národností, z ktorých každá má svoje vlastné záujmy a na základe nich nachádzajú rámec na riešenie. Štruktúru politiky dopĺňajú aj politické idey, ktoré dokážu osloviť aj ostatných jednotlivcov cez ich politické akcie. Netreba si však zamieňať prázdne moralizovanie a filozofovanie s politikou. Ďalšou dôležitou súčasťou štruktúry politiky je praktické konanie. Cez idey, myšlienky, názory sa oslovujú spojenci, vytvárajú názorový konsenzus a robia rozhodnutia. Začína sa formovať program a neskôr realizovať programové ciele. Na úspešnú realizáciu nestačia len samotné idey a praktická činnosť, ale sú nezastupiteľné práve politické inštitúcie (základný subjekt sociálnej politiky, štát, politické strany a hnutia, odborové zväzy, združenia a organizácie a pod.). Ak sa všetky súčasti štruktúry spoja, hovoríme, že sa formuje politický život a politická kultúra (Tóth, 2007).

---

¹Spoločnosť je konštrukt zložený zo znakov, ktoré spoločnosti pripisujeme (tradičná, moderná, globálna alebo postmoderná). Každéj spoločnosti môžeme priradiť niektorý z uvedených prívlastkov a tieto prívlastky ju potom charakterizujú a definujú (Bednárík, 2009). Čoraz častejšie sa stretávame už s celosvetovo uznávaným pojmom svetová spoločnosť. Proces globalizácie s ktorým je úzko prepojená, podčiarkuje práve jej nadnárodnosť a nadštátnosť a stáva sa kritériom politiky vyspelých štátov sveta vo všetkých oblastiach, ako napr. v oblasti hospodárskej, právnej, vojenskej, ekonomickej a pod.). Liberálny poriadok, demokracia a sociálna spravodlivosť sú výdobytkami práve globálnej „vojny“ zakončenej víťazstvom liberálneho spoločenského systému. Ani toto víťazstvo však nepopiera existenciu národného štátu. Tu je nevyhnutné, aby sme poukázali na nemožnosť stotožňovania štátu a spoločnosti. Niektoré teórie dokonca podriaďujú spoločnosť štátu. Spoločnosť je potom štátna spoločnosť, spoločenský poriadok je vlastne štátnym poriadkom. Hovoríme skrz toho o slovenskej, americkej, nemeckej spoločnosti. Rovnako je to aj v prípade politiky – v oblasti sociológie je tento pojem spájaný väčšinou so štátom. V minulosti tomu však tak nebolo napr. v antickom Grécku (polis), alebo obdobie renesancie, kde sa politika nespájala s existenciou štátu, ale spoločnosti (Bednárík, 2009).

Pojem politika je v každodennom živote konfrontovaný s množstvom asociácií a skrytými významami (najčastejšie s negatívnymi). Len málokto pristupuje k politike, resp. k politológii nepredpojato.

Politológia je označovaná ako veda o politike. Predstavuje dynamický a neustále sa rozvíjajúci a meniaci sa odbor. Pojem politika vznikol z gréckeho pomenovania obce, t.j. **mestského štátu – polis** (politika ako umenie spravovať štát a spôsobov na jej realizáciu je veľa). Reálna politika je postavená na potrebe uchopenia a upevňovania moci cez demokratické (demokracie) alebo nedemokratické princípy (autoritárske režimy).

Medzinárodné združenie pre politické vedy (IPSA) pri UNESCO (1948) vymedzilo obsah politickej vedy do 4 okruhov:

- politická teória (teória a idey)
- politické inštitúcie (Ústava, regionálna a miestna správa, verejná administratíva, ekonomické a sociálne funkcie správy a pod.)
- strany, skupiny a verejná mienka (politické strany, skupiny, asociácie, účasť občanov na správe verejných záležitostí, verejná mienka a pod.)
- medzinárodné vzťahy (medzinárodná politika, medzinárodné organizácie, medzinárodné právo a pod.) (Mlyneková, 2012, s. 11).

Prvá katedra História a politickej vedy bola založená na Columbijskej univerzite v roku 1857, samostatná škola politickej vedy vznikla v roku 1880. Univerzita v Oxforde zriadila samostatnú katedru politológie v roku 1912. Prínos politológie je na poli problémových tém, ktoré neboli zaradené do centra pozornosti iných vedných disciplín. Sú to témy ako fungovanie politických strán, ovplyvňovanie riadenia spoločnosti cez jednotlivé subjekty, nástroje, voľby, procedúry a pod.)

Keďže neexistuje jednotná definícia politiky, jednou z hlavných variant kategorizácie politiky je *Duvergerovo* rozdelenie do 3 veľkých skupín:

- najširší význam – predmetom je všetko, čo sa nejakým spôsobom vzťahuje k obsahu, formám a k spôsobu uplatňovania moci
- v užšom význame – zaoberá sa len niektorými aspektmi, alebo určitými formami uplatňovania moci
- najužší význam – definuje sa ako štátoveda (Mlyneková, 2012, s. 11).

Ako poukazuje Mlyneková (2012, s. 12) v politológii sú 2 základné smery:

- **klasický európsky prístup** – v centre pozornosti sú politicko-právne inštitúcie (štát a jeho zložky),

- **anglosaský prístup** – v centre pozornosti je politický proces.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že definovanie a ponímanie politiky nie je jednoznačné a závisí od viacerých faktorov (subjektov, centra pozornosti, priestorového ohraničenia, historického kontextu, atď.).

Podľa oxfordského profesora **A. Heywooda** (2004) môžeme hovoriť o 4 základných pohľadoch na politiku:

- **politika ako umenie vládnuť**
- **politika ako vec verejná**
- **politika ako kompromis a konsenzus**
- **politika ako moc a rozdeľovanie zdrojov.**

Politika ako umenie vládnuť – vyjadrenie jedného z najvýznamnejších politikov 19. storočia *O. Bismarcka* (prvý kancelár (1871-1890) Nemeckej ríše). Bismarck mal pre svoj nekompromisný prístup a autoritatívne vystupovanie prezývku „železný kancelár“ (chcel spojiť Nemecko žezlom a krvou). Politiku ponímal ako umenie vládnuť, a tak vykonávať kontrolu v spoločnosti. Politika je to, k čomu dochádza vo vnútri **polity**, a to predstavuje trošku zúžený pohľad (pretrvávajúci z dôb, kedy národný štát bol nezávislý aktér vo svetových záležitostiach). Dnes sa do riadenia spoločnosti zapája širšie spektrum verejných a súkromných subjektov a taktiež majú na ňu vplyv medzinárodné a globálne faktory (Heywood, 2004).

Politika ako vec verejná – základom je delenie na verejné a súkromné, resp. politické a osobné.

- Verejné: štát – mechanizmus vládnutia, resp. sféra verejná – politika, obchod, práca, umenie a kultúra.
- Súkromné: občianska spoločnosť – autonómny útvar, podniky, odbory, kluby, rodina a pod., resp. sféra osobná – rodina a život doma.

Štátne inštitúcie – vládny aparát, súdy, polícia, armáda, systém sociálneho zabezpečenia a pod. zodpovedajú za kolektívnu organizáciu života a sú financované verejnosťou z daní. Občianska spoločnosť (malé roty E. Burke) je súkromná sféra vytváraná a financovaná jednotlivými občanmi, kde sú uspokojované ich záujmy (Heywood, 2004).

Politologička a filozofka H. Arendtová (2009) predkladá faktory, ktoré politike predchádzajú a ktoré ju ustanovujú. Činný život (*vita activa*) človeka podľa nej pozostáva z práce, zhotovovania a konania. Politika je zo všetkých činností človeka najdôležitejšia,

a to z dôvodu samotnej interakcie slobodných a rovných občanov. Arendtová nachádza základný diferenčný prvok medzi sférou verejnou a súkromnou v gréckej *polis*. Súkromná sféra sa realizovala v domácnosti, zodpovedala nutnosti, verejná v *polis* a zodpovedala slobode. Vo verejnej sfére sa slobodní občania venovali veciam spoločným, zatiaľ čo v oblasti súkromnej sa každý slobodný občan staral o materiálny blahobyť seba a svojej rodiny. Princípmi verejného priestoru *polis* boli rovnosť a sloboda, a to vytvára základy pre existenciu politiky. Iba za týchto podmienok je možné konanie a dosahovanie konsenzu, čo je základný rámec politična (so zachovaním jedinečnosti). V kontexte toho sociálny nie je všeobecný pojem, pod ktorý sa dá zahrnúť akýkoľvek jav, týkajúci sa človeka. Sociálna oblasť je pre ňu fenomén, ktorý vzniká „prienikom“ pôvodne súkromných činností do verejného priestoru.

Politika ako kompromis a konsenzus

Takéto poňatie politiky sa podľa A. Heywooda (2004) netýka ani tak sféry, kde sa politika vykonáva, ale skôr sa zameriava na spôsob, akým sa prijímajú rozhodnutia. Politika ako spôsob, akým sa riešia spory (kompromis, konsenzus², zmier, vyjednávanie, opak sily a moci). Každý človek, ale aj sociálne skupiny, majú iné záujmy a potreby, a preto v spoločnosti dochádza ku konfliktom. Nikdy nebude existovať spoločnosť bez konfliktu. Dôležité však je, akým spôsobom sa budú tieto konflikty riešiť. Z toho dôvodu hovoríme aj o politike ako o „umení možného“ (preferencia politického riešenia, ako napríklad vojenského riešenia).

Tento pohľad na politiku je pozitívny, nakoľko politika nepredstavuje žiadne utopické³ riešenie (kompromis sa týka všetkých strán a víťazstvo nepociťuje žiadna z nich). Politika je braná ako sila civilizovaná a civilizačná. Na druhej strane ľudia by mali politiku ako činnosť rešpektovať a mali by sa sami zapájať do politického života.

---

²Konsenzus ponímaný ako súhlasné stanovisko alebo názorová zhoda dosiahnutá na základe rokovania, resp. diskusie. V politológii sa poníma aj ako zásada, podľa ktorej opatrenie, program, námet je možné realizovať so súhlasom zúčastnených. Každý zapojený účastník má právo veta. Táto zásada sa najčastejšie používa pri rokovaní politických strán (ústupok, všeobecný súhlas a pod.), pri medzištátnych skupinových aktivitách (medzinárodná organizácia a jej vznik), pri priateľských rozhovoroch (odchod v prípade nesúhlasu), atď. V sociológii to môže znamenať spoločné stanovisko skupiny ľudí alebo členov celej spoločnosti (sociálny konsenzus). Je to jeden zo základných prístupov k spoločenskému poriadku v zmysle zhody v hodnotách a normách a pokladá sa za podstatu spoločenskej solidarity a integrácie. Môže sa jednať aj o základ verejnej mienky (Slovenská akadémia vied, 2022).

³Utópia je považovaná za neuskutočiteľnú, nereálnu predstavu, úvahu o niečom. Pováčšine je to krajina s dokonalým spoločenským zriadením (napríklad Utópia od T. Mora), resp. konštrukcia dokonalého štátu, alebo spoločnosti (Slovník cudzích slov, 2010-2025).

Politika ako moc a rozdeľovanie zdrojov

Táto definícia je považovaná za najradikálnejšiu, ale aj za najrozsiahlejšiu. Politika sa nevzťahuje len na niektorú z oblastí, ktorú nachádzame v štáte, vo vláde, alebo vo verejnej sfére, ale politika je naozaj prítomná v oblastiach každodenného života (t.j. v rodine, v priateľských skupinách až po medzinárodnú scénu). Čo však odlišuje politiku od ostatných foriem spoločenského správania? V najširšom slova zmysle sa politika týka produkcie, distribúcie a využívania zdrojov v priebehu sociálnej existencie ľudí. Politika je vo svojej podstate úzko prepojená s mocou, t. j. schopnosťou dosahovať požadovaný výsledok cez rozličné nástroje a prostriedky. Typickou charakteristikou politiky je tak rôznosť a konflikt, ale najdôležitejšou súčasťou je jednoduchý fakt a tým je nedostatok. Tento nedostatok je vytváraný tým, že ľudské túžby a potreby sú neobmedzené, ale dostupné zdroje, ktoré ich dokážu uspokojiť, sú vždy obmedzené. V dôsledku toho sa pozeráme na politiku ako o boj o nedostatkové zdroje a na moc ako na nástroj pomocou ktorého sa tento boj realizuje (Heywood, 2004).

Rôzne podoby moci

Podľa (Heywooda, 2004, s. 31) moc nachádzame všade tam kde subjekt A chce donútiť subjekt B konať niečo, čo by inak neurobil. Je to svojim spôsobom ovplyvňovanie. Z toho dôvodu rozlišujeme niekoľko podôb moci:

- ***moc ako rozhodovanie*** – moc ako vedomá činnosť, ktorá ovplyvňuje obsah rozhodnutí (formou sily, cez dohodu, alebo navodzovaním lojality a záväznosti).
- ***moc ako nastol'ovanie agendy*** – moc ako schopnosť zabrániť prijatiu rozhodnutia. Ide v podstate o „nerozhodovanie“. S tým úzko súvisí schopnosť nastol'ovať alebo kontrolovať politickú agendu (schopnosť odvrátiť to, aby sa o určitých otázkach vôbec rokovalo – vedenie kampane, lobbying⁴).
- ***moc ako kontrola nad myslením*** – schopnosť niekoho ovplyvniť formovaním toho, čo si myslí, čo chce a čo potrebuje. Moc sa môže prejavovať cez ideologickú sféru, alebo cez psychiku (napr. propaganda⁵).

---

⁴Lobbying je ovplyvňovanie verejných činiteľov vo verejnom záujme, alebo v prospech záujmov určitých skupín (Slovník cudzích slov, 2010-2025).

⁵Propaganda znamená šírenie informácií, najmä skreslenej a zavádzajúcej povahy, so zámerom presadzovať politické ciele a názory. Tiež tu spadajú neobjektívne a zavádzajúce informácie používané na propagáciu politickej veci alebo názoru. Na rozdiel od reklamy alebo propagácie, ktoré majú komerčný rozmer, propaganda nemá komerčný rozmer (Hybridné hrozby, 2025, s. 76)

„My alebo oni. To je to, o čo tu beží. Oni sú samozrejme zlí. A to, čo je zlo a proti komu je treba bojovať, ľuďom vždy ochotne vysvetlí propaganda“ (Nutil, 2019, s. 153).

1.2.1 Význam politiky a ostatných sfér spoločenského života

Štátna moc je pomocou práva a v prípade nutnosti i právne stanovených noriem a metód násilia zabezpečiť sformovanie, upevnenie a ochranu ekonomických, sociálnych, politických, kultúrnych a ostatných spoločenských vzťahov v spoločnosti, ktorá je rozdelená na skupiny s rôznymi, často protichodnými záujmami. Vzhľadom na záujem vládnej reprezentácií. Spoločnosť je dnes nesmierne zložitým a štruktúrovaným organizmom. Riadiace funkcie politiky sa nerealizujú mechanicky. Politická sféra je štruktúrovaná, ale funguje v podobe politického systému pôsobiaceho na spoločenské systémy. Podľa naliehavosti a špecifickosti určitého spoločenského problému môže politický systém pôsobiť iba niektorou svojou zložkou, napríklad normatívnou, inštitucionálnou, resp. aj komplexne. Efektivita riadenia jednotlivých spoločenských sfér života je závislá od vzájomného pôsobenia štátu, ale aj ďalších subjektov tvoriacich občiansku spoločnosť. To sa stáva akousi zárukou dynamiky politického procesu, riadiacich štruktúr, ale aj reagovania na spoločenské problémy.

Vzťah politiky a ekonomiky – hospodárska politika

Politika a ekonomika je založená na rôznych historických formách a spôsoboch realizácie. V rôznych krajinách sa hospodárska politika realizuje v rôznych podobách pod vplyvom vnútorných, ale aj vonkajších determinantov, ktoré ju ovplyvňujú. Ekonomika je sféra spoločenskej činnosti, ktorá pokrýva výrobu, výmenu, rozdeľovanie, spotrebu materiálnych statkov. V rámci spoločenskej výroby dochádza k deľbe práce. V spoločnosti vznikajú na základe spoločných ekonomických (aj existenčných) záujmov svojich príslušníkov *ekonomicko - nátlakové skupiny*:

- **výrobné združenia** – ktoré vytvárajú výrobcovia podľa druhu alebo veľkosti produkcie
- **pracovné organizácie** – odborové a zamestnávateľské organizácie. Odborové organizácie združujú ľudí na základe ich profesijného zaradenia. Ich hlavné záujmy sú zvyšovanie miezd, ochrana pracovných miest, zlepšovanie pracovných podmienok, zdravotné a dôchodkové zabezpečenie a iné. Zamestnávateľské organizácie sú protipólom odborov, združujú subjekty, ktoré poskytujú zamestnanie ďalším ľuďom. Cieľom týchto organizácií je poskytovať mzdovú politiku.
- **obchodné komory, profesijné združenia (lekárske komory, právnici, učitelia) a združenia poľnohospodárov** (Porubčan, 2012, s. 29).

Vieme, že pod vplyvom emócií sa nerozhodujeme racionálne. Vieme tiež, že ľudia majú sklon poslúchať autority. Synergia týchto vplyvov, obratne podporovaných silnou vodcovskou osobnosťou, môže mať za určitých okolností ďalekosiahle dôsledky.

Podľa Juričkovej (2007) hospodárska politika zahŕňa dve samostatné časti. Prvou je *hospodárska politika ako praktická činnosť* uskutočňovaná vládou, prípadne jej partnermi, činnosť sledujúca určité hospodárske a sociálne ciele. Je to celkový prístup vlády k ekonomike svojej krajiny. Súčasná charakteristika poníma koncentráciu hospodárskej politiky na ekonomický rast a jeho hnaciu silu inovácie (pôsobí cez konkurenciou firiem v globalizovanej ekonomike). Subjekty hospodárskej politiky ako vláda, centrálna banka, podnikateľské zväzy a odbory používajú určité nástroje, aby ovplyvnili sociálny a ekonomický rozvoj. Druhá časť poníma *hospodársku politiku ako samostatnú vednú disciplínu, resp. teória hospodárskej politiky*. Jej objektom je vedecká analýza hospodársko-politickej činnosti a na jej základe optimálne určovanie hospodársko - politických cieľov a nástrojov ich realizácie. Navyše hospodárska politika zahŕňa v sebe dve samostatné oblasti: hospodárstvo a politika (politika v inom význame ako vo všeobecnom chápaní, ale s orientáciou na konkrétnu ideológiu: napríklad pravica, ľavica, stredno - pravá a pod.). Od toho vo veľkej miere závisí, aké budú opatrenia tej - ktorej vlády.

Makroekonomická hospodárska politika pôsobí predovšetkým na zabezpečenie makroekonomickej rovnováhy a efektívnosti využívania zdrojov na makroekonomickej úrovni. Je to hospodárska politika štátu (vlády) v oblasti zabezpečovania základných ekonomických cieľov.

Mikroekonomická hospodárska politika je zameraná na elimináciu trhových zlyhávaní a na zmenu distribúcie príjmov v ekonomike, t. j. na zabezpečenie prerozdeľovacích procesov.

Hlavnými nástrojmi hospodárskej politiky sú:

- **monetárna politika** - používa nástroje súvisiace s emisiou peňazí, množstvom peňazí v obehu a úvermi
- **fiškálna politika, resp. rozpočtová politika** - používa nástroje súvisiace so štátnym rozpočtom
- **dôchodková politika** - používa nástroje súvisiace s prerozdeľovaním dôchodkov a vývojom dôchodkov
- **vonkajšia obchodná a menová politika** - používa nástroje súvisiace so zahranično-obchodnou činnosťou, medzinárodnými platbami, menovým kurzom.

Ďalšie členenie nástrojov hospodárskej politiky:

- makroekonomické nástroje – štátny rozpočet, menová politika (ovplyvňujú fungovanie ekonomického systému ako celku),

- mikroekonomické nástroje – napr. DPH, spotrebná daň, dovozné clo (ovplyvňujú rozhodovania ekonomických subjektov) (Holková, 2020, s. 124).

Kultúrna politika

Dôležitou súčasťou života každej spoločnosti je kultúrna oblasť. Kultúrna politika je preto zložitý fenomén. Pri pokuse o jej definovanie narážame na dve hlavné skupiny. Prvá skupina je tvorená širším ponímaním kultúry (všetko, čo bolo vytvorené ľuďmi). Druhá skupina predstavuje užšie chápanie kultúry (súbor vedomostí, názorov, umenia a morálky, ale aj práva, obyčajov, zvykov atď., človek to nadobúda ako člen spoločnosti). Aká je potreba cieľavedome politicky ovplyvňovať kultúru? Sebauvedomenie človeka v spoločenskej realite vytvára duchovné atribúty v rámci kultúry. V politickej sfére je významným faktorom ovplyvňovanie politickej činnosti a postoj človeka. Z týchto dôvodov sa aj niektoré politické subjekty usilujú ovplyvňovať rôzne články kultúry. Kultúrna politika je preto chápaná ako pôsobenie, ktoré je organizované a cieľavedomé na utváranie a rozvoj kultúry (v užšom slova zmysle).

Využívajú sa rôzne činnosti na realizovanie kultúrnej politiky:

- podpora, alebo potlačovanie, určitých ideí
- regulovanie umeleckej tvorby
- prostriedky masovej komunikácie
- organizovanie a obmedzovanie kultúrnych osvetových akcií a pod.

Subjekty kultúrnej politiky bývajú:

- štát so svojimi inštitúciami
- kultúrne inštitúcie
- spoločenské a politické organizácie
- strany
- náboženské organizácie
- jednotlivci

Najčastejšie nástroje kultúrnej politiky sú:

- ekonomické prostriedky
- aktivity
- inteligencia

V liberálnych štátoch je zasahovanie do kultúry minimálne. V konzervatívnych štátoch je zásah štátu povolený (Porubčan, 2012).

Spotrebiteľská politika

Predstavuje súbor aktivít (štátnych), označovaných ako štátna spotrebiteľská politika a aktivít spotrebiteľského hnutia. Všetko smeruje k uspokojeniu základných životných potrieb, ochrane zdravia pred nebezpečnými produktmi a ochrane životného prostredia. Tiež tam spadá vytvorenie zodpovedajúcich predpokladov pre dostatočnú transparentnosť trhu a informácií o „férovom“ dianí, či správaní sa na trhu, a taktiež posilnenie spotrebiteľsko-politického zastupovania záujmov na regionálnej, národnej a európskej úrovni (Porubčan, 2012).

1.3 Podstata sociálnej politiky

Napriek nejednotnej definícii sociálnej politiky existuje medzi autormi zhoda v jej základných atribútoch (Krebs, 2005, s. 19-20):

- **referenčný rámec** – každá sociálna politika, nezávisle na forme vlády či forme štátu, si musí vymedziť istý okruh problémov, ktoré bude riešiť a ktorým bude venovať náležitú pozornosť
- **základné axiologické⁶ (hodnotové) a ideologické princípy** – každá sociálna politika je založená na hodnotách, tieto hodnoty sú primárne dané subjektom. Tieto subjekty môžu byť určité časové obdobie zastúpené vo vláde. Rozdiel je v tom, či to budú subjekty ľavicovo orientované, stredové, pravicovo orientované, alebo to budú subjekty konzervatívne, liberálne, sociálnodemokratické. Na základe toho budú riešiť svoj okruh problémov cez svoju optiku nazerania.
- **súhrn cieľov a nástrojov ich dosiahnutia** – každá sociálna politika cez svojich aktérov si vytyčuje ciele, ktoré chce dosiahnuť a nástroje, ktoré chce na dosiahnutie týchto cieľov použiť. Rozdiel bude v tom, aké ciele a nástroje si zvolí pravica, ľavica, alebo vláda konzervatívna a pod.

Vymedzenie podstaty sociálnej politiky je determinované aj faktom, že sociálna politika je vždy súčasťou určitého spoločenského celku. Sociálna politika, jej ciele, funkcie, nástroje sa neuvádzajú izolovane, ale v súlade s ostatnými sférami spoločenského celku (ekonomickou, politickou, ekologickou, hospodárskou a pod.).

---

⁶Význam slova axiológia je odvodený z gréckeho slova ascia (cena, hodnota) alebo axíos (cenný, hodnotný) a od pojmu logos (slovo, náuka). Je to náuka alebo teória, ktorej hlavným predmetom bude hodnota. V širšom význame hovoríme o axiológii ako o teórii hodnôt a hodnotenia. V jej zornom uhle sa nenachádza len hodnota, hodnotenie, ale aj činnosť a aktivita. Axiológia nemá ako samostatná vedná disciplína dlhú históriu, ale jej existenciu môžeme datovať už do obdobia, kedy si človek uvedomil, že je slobodný, že sa môže rozhodovať, že si môže vybrať, čo je alebo nie je pre neho hodnotné (Kondrla, Lesková, Ďurková, 2018).

Sociálna politika je často vymedzovaná ako súbor aktivít, ktoré cieľavedome a premyslene smerujú:

- k zlepšeniu podmienok základných životných podmienok obyvateľstva ako celku, resp. zlepšenie podmienok určitých skupín obyvateľstva,
- k zabezpečeniu udržiavania sociálnej suverenity⁷ a sociálnej istoty v rámci daných hospodárskych a politických možností konkrétnej krajiny (Drízová, 2012, s. 37).

Michael Hill (1983) uvádza dva možné spôsoby vnímania sociálnej politiky. Prvý vymedzuje sociálnu politiku ako súčasť verejnej politiky a druhý prístup sa snaží definovať sociálnu politiku na základe toho, čo ju odlišuje od ostatných politík. **Prvý prístup** spočíva v tradičnom vymedzení. Spadajú tu odbory verejnej politiky, o ktorých nikto nepochybuje, že do sociálnej politiky patria (t.j. oblasť sociálneho zabezpečenia, zdravotná politika, sociálne služby a tiež bytová politika, politika zamestnanosti, vzdelávacia politika). Vzhľadom na zaradenie týchto čiastkových politík do sféry sociálnej politiky naznačuje značnú ľubovôľu jej kategorizácie. Druhý prístup je charakterizovaný odlišnosťou podľa toho, či výdavky na jej opatrenia prispievajú k hlavnému cieľu a tým je blahobyt obyvateľstva, alebo podpora a ochrana slušných životných podmienok. Netreba zabúdať na to, že opatrenia sociálnej politiky niekedy nemusia byť zavádzané len s cieľom zvýšiť blahobyt a prispieť tak k lepšej životnej úrovni, ale môžu byť reakciou na sociálne nepokoje a môžu mať aj represívny charakter k niektorým objektom. Paradox nachádzame aj pri iných opatreniach, ktoré nie sú sociálne, ale svojím pôsobením prispievajú k zvýšeniu celkového blahobytu. Zaradíme tu napríklad opatrenia týkajúce sa životného prostredia, dopravnej infraštruktúry a pod.

Ďalšie vymedzenie sociálnej politiky uvádza Krebs (2015) a môžeme ho považovať za dosť rozšírený v dnešnom transformujúcom sa svete:

- **široké poňatie sociálnej politiky** – konkrétne kroky štátu, ktorými je ovplyvňovaná sociálna sféra (aktivity viažuce sa bezprostredne k sociálnym podmienkam ľudí). Zahŕňa dlhodobé koncepčné úvahy a opatrenia, súvisí s voľbou typu sociálnej politiky a tvorbou sociálneho programu. Tento prístup k sociálnej politike je zložitý a transformuje sa postupne, rovnako to platí aj o jeho uplatňovaní.

---

⁷Sociálna suverenita a sociálna istota sú všeobecné charakteristiky človeka v spoločnosti, o ktoré jedinec vedome alebo nevedome usiluje. Iba zabezpečený človek môže byť suverénnym a výkonným a že suverénnosť a ocenenie výkonu človeka je predpokladom pre jeho sociálnu istotu. Párovou kategóriou je sociálna závislosť a sociálne ohrozenie. Sociálna istota nesmie byť podmienená poslušnosťou k režimu, pretože jeho suverenita, odvaha k zodpovednému konaniu by bola značne obmedzená).

- **druhý prístup** – sociálna politika je vymedzená ako súčasť hospodárskej politiky, ktorej cieľom je eliminácia sociálnych tvrdostí. Sociálne tvrdosti sú súčasťou fungovania trhového mechanizmu. Sociálna politika je preto ponímaná ako systém opatrení v rôznych oblastiach (t.j. sociálne zabezpečenie, politika zamestnanosti a pod.). Dá sa považovať za súčasť kolektívneho vyjednávania medzi sociálnymi partnermi, je významná v rámci priebehu ekonomickej transformácie a zabezpečenia sociálneho zmiernu.
- **najužšie ponímanie** – je redukovaná na núdzové riešenia a opatrenia v prípade núdze a nevyhnutnosti v prospech osôb, ktorých životná úroveň je na určitú dobu zaisťovaná cestou verejnej spotreby a nie na základe rozdeľovania podľa pracovného výkonu z rôznych objektívnych a subjektívnych dôvodov.

Podľa Dřízovej (2012, s. 38) sociálna politika používa **dva základné postupy**:

- **aktívna (perspektívna) sociálna politika** – uprednostňuje prevenciu a prijíma sociálne opatrenia, ktoré predchádzajú vzniku sociálnych problémov, reagujú „ex ante“. *Systémová sociálna politika* uskutočňuje prevenciu prijímaním systémových opatrení zmenami a úpravami samotného sociálneho systému a jeho fungovania. *Intervencionalistická sociálna politika* prijíma opatrenia, ktoré v predstihu vytvárajú predpoklady pre účinné riešenie následkov možných sociálnych problémov.
- **pasívna (retrospektívna) sociálna politika** – sociálna politika, ktorá sa zameriava na riešenie už existujúcich sociálnych problémov, reaguje „ex post“ následne. Charakter týchto opatrení je intervencionistický.

Masmédia poväčšine neprezentujú všeobecnú oblasť sociálnej politiky, ale skôr jej jednotlivé oblasti (zameriavajú sa na oblasť politiky zamestnanosti, vzdelávaciu politiku, zdravotnú politiku a ďalšie. Zastúpenie jednotlivých prvkov sociálnej politiky (aktívnej a pasívnej) je pomerne rozmanité, nakoľko je rozmanitá aj sociálna sféra a sociálne problémy tej ktorej spoločnosti. V každom prípade ide o kombináciu systémových a nesystémových opatrení, ako aj opatrení „ex ante“ a „ex post“.

Podľa Gefferta (2009, s. 18) k významným faktorom sociálnej politiky patria faktor času a faktor priestoru. **Faktor času** je významný pre sociálnu politiku, nakoľko jej opatrenia sa týkajú súčasnej doby, ale aj doby budúcej. Prítomná doba sa odzrkadľuje v opatreniach týkajúcich sa sociálnych práv (napr. právo na prácu, právo na odmenu za prácu, právo

na ochranu pracovného pomeru a pod.), ale tiež sociálnych problémov týkajúcich sa problematiky migrácie, delikvencie a sociálneho zabezpečenia v prípade nevyhnutnosti, atď.). Pre budúcu dobu sú to opatrenia týkajúce sa garancie a pomoci, keď nastane príslušná sociálna situácia (dávka v nezamestnanosti, predčasný starobný dôchodok, garancia životného minima a pod.).

Faktor priestoru sociálnu politiku prehľbuje aj z hľadiska životného priestoru spoločnosti (ekonomická rozvinutosť, spoločenské usporiadanie, tradície, zvyky a pod.).

Pojmy na zapamätanie

sociálna politika, pojem sociálny, pojem politika, 3 prístupy ponímania sociálnej politiky, aktívna a pasívna sociálna politika, faktor času a faktor priestoru.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Čo je to sociálna politika?
2. Ktoré oblasti sú integrované do sociálnej politiky?
3. Aký je rozdiel medzi aktívnymi a pasívnymi opatreniami sociálnej politiky?
4. Čo je to faktor času a faktor priestoru v sociálnej sfére?

LITERATÚRA

- ARENDOVÁ, H. 2009. Vita activa. Praha: Oikoymenth, 2009. 432 s. ISBN: 9788072984138.
- BEDNÁRIK, R. a kol. 2009. Stručný prehľad sociológie. Bratislava: Enigma Publishing, 2009. 313 s. ISBN: 978-80-89132-59-1.
- COLLIN, F. 1997. Social reality. London, New York: Routledge, 1997. 266 s. ISBN: 978-0415147972.
- DŘÍZOVÁ, E. 2012. Politológia. Bratislava: Enigmapublishing, 2012. 365 s. ISBN: 978-80-8133-009-4.
- GEFFERT R. 2009. Sociálna politika. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009. 152 s. ISBN: 978-80-7097-740-8.
- GEIST, B. 1992. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publish. 1. vyd. 647 s. ISBN: 9788085605280.
- HEYWOOD, A. 2004. Politologie. Eurolex Bohemia, 2004. 429 s. ISBN: 80-6432-95-5.
- HILL, M. 1983. Understanding social policy (Aspects of social policy). 2nd Edition. B.Blackwell & M. Robertson, 1983. 282 p. ISBN-10: 0855205938.
- HOLKOVÁ, V. 2020. Ekonomické minimum. Krupina: NIKARA, 2020. 330 s. ISBN: 978-80-8133-096-4.
- HUČÍK, J. a kol. 2013. Osoby s mentálnym postihnutím a spoločnosť. Liptovský Ján, PROHU s.r.o., 2013, 280 s. ISBN: 978-80-89535-13-2.
- HYBRIDNÉ HROZBY. Krátky terminologický slovník. [online]. [cit. 10.8.2025]. Dostupné z: <https://mmqx.sis.gov.sk/storage/files/HH-Slovník-2023.pdf>.
- JURÍČKOVÁ, V. 2007. Vzťah ekonomickej teórie a hospodárskej politiky. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. 2007. 33 s. ISSN: 1337-5598.
- KELLER, J. 2017. Sociologická encyklopédia. Sociologický ústav AV ČR, 2017. [online]. [cit. 7.8.2025]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Realita_soci%C3%A1ln%C3%AD.
- KELLER, J. 2002. Úvod do sociologie. Praha: Slon. 2002. 204 s. ISBN: 9788074191022.

- KONDRLA, P., LESKOVÁ, A., ĎURKOVÁ, E. 2018. Úvod do teórie hodnôt a hodnotenia pre študentov humanitných vied. Žilina: Teleos. 82 s. ISBN: 978-973156-0-3.
- KREBS, V. a kol. 2002. sociální politika. Praha: ASPI. 2002. 376 s. ISBN: 80-86395-33-2.
- KREBS, V. 2015. Sociální politika. Wolters Kluwer ČR, 2015. 568 s. ISBN: 9788074789212.
- MLYNEKOVÁ, M. a kol. 2012. Politológia. Bratislava: Enigmapublishing, 2012. 365 s. ISBN: 978-80-8133-009-4.
- NUTIL, P. Média, lži a príliš rýchly mozok. Pruvodce postpravdivým svetom. 2019. Praha: Grada Publishing, 2019. 192 s. ISBN: 978-80-271-0716-2.
- PORUBČAN, P. 2012. Politológia. Bratislava: Enigmapublishing, 2012. 365 s. ISBN: 978-80-8133-009-4.
- REES, M. 2005. Naše posledná hodina: Prežije ľudstvo svoj úspech? Praha: Dokořán a Argo, 2005. 240 s. ISBN: 80-7363-004-4.
- SCRUTON, R. 1999. Slovník politického myšlení. Atlantis. 188 s. ISBN: 80-7108-184-1.
- SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED. 2022. Encyclopaedia Beliana. [online]. [cit. 9.8. 2025]. Dostupné z: <https://beliana.sav.sk/heslo/konsenzus>.
- SLOVNÍK CUDZÍCH SLOV online. 2010. [online]. [cit. 8.8. 2025]. Dostupné z: <https://slovnickudzichslov.sk/slovo/soci%C3%A1lny>.
- SLOVNÍK CUDZÍCH SLOV online. 2010-2025. [online]. [cit. 8.8. 2025]. Dostupné z: <https://slovnickudzichslov.sk/slovo/ut%C3%B3pia>.
- TITMUS, R. 1974. Social policy. London: Georg Allen and Umwin, 1974. ISBN: 9780043610183.
- TÓTH, R. 2007. Základy politológie. Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá. 2007. 115 s. ISBN: 8010012626.
- URBAN, L. 2022. Sociologie. Klíčová témata a pojmy. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2022. 278 s. ISBN: 978-80-271-3056-6.
- WALKER, A., MAESEN, L.J.G. (eds.). 2012. Social quality from theory to indicators. UK: Palgrave Macmillan, 2012. 322 s. ISBN: 978-0-230-36109-6.

2. Historický vývoj sociálnej politiky

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom kapitoly je poskytnúť stručný pohľad na vývoj sociálnopolitického myslenia cez jednotlivé historické obdobia (od orientálnych predchodcov, antiku, stredovek, novovek, až po súčasnosť). Každá sociálnopolitická koncepcia vychádza z odlišného hodnotového jadra. Pre pochopenie širších súvislostí je preto nevyhnutné poznanie týchto ideologických koncepcií.

2.1 Predchodcovia gréckych mysliteľov a antika

Prvé základy sociálnych inštitúcií položili Gréci, čím ovplyvnili sociálno - politický vývoj na dlhé obdobie. Ich myslenie a postoje k sociálnym otázkam aj k sociálnym inštitúciám boli ovplyvnené myslením z ázijských kultúr. Myslitelia z Ázie, resp. Afriky sociálne idey ukryli do filozofických, teologických, politických a právnych doktrín. Tým položili základy

sociálnej filozofie. Nevytvárali žiadne ucelené teórie o sociálnych inštitúciách, lebo im v tom bránilo spoločenské prostredie (poľnohospodársky systém, kastovníctvo, kusé zákonodarstvo). To všetko určitým spôsobom dávalo spoločenským inštitúciám akýsi znak nemennosti a posvätnosti. Z toho dôvodu nebola šanca na zrod sociálnej vedy.

Už starovekí Egypťania sa vyjadrovali k medziľudským vzťahom, k sociálnym problémom, spoločenskej organizácii a otázkam ľudského bytia.⁸ Mnohé náznaky postojov ku spoločenskému usporiadaniu je možné vyčítať z egyptských pojednaní a nápisov, z babylonských záznamov, napríklad z Chammurapiho zákonníka⁹, zo starých kníh Indie a židovských zákonov, náboženských učení a čínskych teologických a etických doktrín (Geffert, 2009).

V politickej rovine je typickou črtou predstáv starovekého Východu zásada trpanej poslušnosti, preferencia povinností, ktoré má poddaný voči vládárovi, pred jeho právami. Prvá fáza vývoja sociálno-politického myslenia je príznačná tým, že sa venuje väčšia pozornosť problému vykresliť dokonalý spoločenský poriadok, než tomu, aká je spoločenská realita. Pre čínskych mysliteľov je charakteristické úsilie o harmóniu v spoločnosti. Pozornosť je sústredená na kvality panovníka, ktoré určujú až život poddaných v istej miere. Panovník by mal disponovať ľudskými vlastnosťami, akými sú spravodlivosť, prísnosť a láskavosť. Vládca má panovať bez nadmerného používania donucovacích prostriedkov. Medzi významných predstaviteľov radíme Lao-c' (rovnako ako jednotlivci sú členmi rodín, štáty sú členmi ľudstva), Konfucia (pre život jednotlivca, rovnako ako spoločnosti, žiada poctivosť, vážnosť,

---

⁸Egypťania všetkých vrstiev začali vstúpiť svojim deťom etické zásady už vo veľmi útlom veku (v prípade potreby aj s použitím telesných trestov). Mravný ideál pozostával od úcty k rodičom a nadriadeným, až po úctu a rešpekt voči slabším a nižšie postaveným osobám. Vyššie postavení ich nemali ponižovať. V skutočnosti si však človek musel získať úctu znalosťami a zdvorilými spôsobmi. Človek mal byť štedrý po celý život a dobre sa správať k priateľom. Vyžadovalo si nepodľahnúť závidosti a žiarlivosti. Ak človek nemal čo zaujímavé povedať, radšej mal mlčať. Elita sa odlišovala od pospolitého ľudu najmä gramotnosťou, lebo bola kľúčová pri organizovaní ekonomiky a v štátnej správe (Vozák, M.; Kršák, P. 2016).

⁹Chammurapi bol šiesty kráľ I. Starobabylonskej dynastie. Vládol 42 rokov. Panoval od roku 1728 pred n. l. 1686 pred n. l. Panovník bol vtedy považovaný za absolútneho monarchu, vojenského dobyvateľa, štátnika a diplomata a v neposlednom rade aj zákonodarcu. Za jeho panovania štát dosiahol pevnú vnútornú jednotu, najväčšiu rozlohu, hospodársky a obchodný pokrok a rozvoj v umení a vo vede. Občania boli rozdelení do vrstiev, hierarchicky usporiadaných (prevládala tam závislosť a podriadenosť nižších vrstiev a nerovnosť občanov pred zákonom). Sociálna štruktúra delila obyvateľstvo – na slobodných občanov, poloslobodných občanov a otrokov. Tematické zameranie zákonníka (od procesnoprávných ustanovení, cez majetkové delikty, problematika dlhov, úrokov a sankcií, obmedzenie dlžného otroctva, prípady krvismilstva, dedičné predpisy, nájom dobytka a služieb, predpisy staviteľom, právny status otroka, činnosť lekára, až trestnoprávne ustanovenia).

V zákonníku sa prvý raz aplikuje princíp talia ako subformy odvety. Jednalo sa o právny princíp, podľa ktorého sa ublíženie na zdraví trestá ublížením na zdraví páchatel'a, resp. ublíženie na tele sa trestá ublížením – odstránením orgánov alebo končatín páchatel'ovi (napr. useknutie ruky zlodēja). Konkretizácia zásad talia v zákonníku: ak slobodný občan vybil oko slobodnému občanovi, vybijú mu oko; ak zlomil kosť slobodného občana, zlomia mu kosť; ak slobodný občan vyrazil zub slobodného, seberovného občana, vyrazia mu zub; ak slobodný občan udrel dcéru slobodného občana a dôjde k smrti, usmrčia jeho dcéru a pod. (Šamko, 2014).

príkladné konanie vládcov a zachovávanie tradičných zväzkov), Konfuciov žiak Mencius (dobro sa v každom človeku môže presadzovať 4 cnosťami, ktoré vedú k uskutočneniu spoločnosti – vzájomná pomoc, spolužitie, súčinnosť a súcít so svojimi bližnými) (Briška, 2000). Briška (2000) poukazuje na úzku súvislosť medzi chápaním človeka, jeho života, ale aj sociálno-politickými koncepciami, ktorá sa rozvíjala v starej Indii. Kľúč k podstate sveta je v indickej filozofii situovaný hlboko v ľudskom vnútri. Cestou oslobodenia z nekonečného existenčného kolotoča je potláčanie žiadostivosti a lipnutia na živote, egoistických stránkach existencie. Prejavuje sa to v bežnom živote v postojoch nesebeckosti, nestrannosti, súcitu a spolucítania nielen s inými ľuďmi, ale aj so všetkými živými bytosťami. Treba sa vystríhať násilných činov, ktoré iným živým bytosťam ubližujú. Princíp nenásilia sa do veľkej miery transformoval aj do moderných indických politických koncepcií. Spoločnosť z toho pohľadu nebola súhrnom jednotlivcov, ale spoločenstvom komunít.

2.2 Sociálne myslenie v starovekom Grécku

Grécko vytvorilo sústavu demokraticky usporiadaných mestských štátov (polis), v ktorých slobodný občan bol spoluúčastníkom na výkone štátnej moci. Ich ponímanie sa trochu odlišovalo od súčasného ponímania v niektorých oblastiach. Kladné hodnoty nevideli v súcite a pomoci slabším a chorým. Slobodný občan v slobodnom štáte sa stal nosným pilierom sociálnej politiky v antickom období. Slobodný pán mal svojho otroka a bol ním aj živý, a preto nepotreboval žiadne sociálne garancie svojej existencie od štátu.

Medzi hlavných mysliteľov sa radí **Sokrates, Platón a Aristoteles**. Sokrates a Platón ako prví filozofi starajúci sa o dušu, resp. prví filozofi, ktorí hľadali, či nachádzali možnosť pozdvihnutia človeka zo sveta vecí k niečomu, čo takýto svet prekračuje a čo človeku poskytuje ozajstný, pravý zmysel života (Jusko, 2018). Sokratov najvýznamnejší výrok „Viem, že nič neviem“ sa ešte aj dnes hojne používa. **Sokrates** sa na aténskom námestí prihovárал spoluobčanom a zaťahoval ich do filozofických diskusií. Na adresu etablovanej občianskej spoločnosti sa však nevyslovoval nijako priaznivo. Vyčítali mu bezbožnosť a zhubný vplyv na mládež. Pod bezbožnosťou sa vtedy rozumelo, že neveril v štátnych aténskych bohov. Tvrdil, že pravda a spravodlivosť sú dôležitejšie ako život. Bol odsúdený na smrť vypitím čaše bolehlavu. Pri hľadaní podstaty ľudského poznania prišiel Sokrates k zisteniu, že jeho základ leží v ľudskom rozume a že ľudia sa môžu morálnej cnosti v spoločnom živote naučiť prostredníctvom vlastného rozumu. Bol zástancom myšlienky, že naozajstné poznanie vedie k správne konaniu a že iba ten, kto koná správne, sa môže stať správnym človekom. Ak

nejaký človek koná zle, je to len preto, že to nevie lepšie. Sokrates zastával dve základné veci: nikdy sa nesmie robiť bezprávie, teda nesmie sa škodiť nijakému človeku a dohody sa musia dodržiavať, ak sú čestné. Morálne zásady boli pre neho veľmi dôležité. Poznal len 5 dôvodov, ktoré môžu viesť človeka k tomu, aby konal bezprávie: strach, láska, radosť, zlosť a bolesť. Sokrates nikdy nespísal svoje filozofické presvedčenia, ale jeho žiak Platón niektoré jeho presvedčenia zachoval pre nasledujúce generácie (Tiefenbacherová, 2011).

Platón je považovaný za jedného z najväčších filozofov v dejinách ľudstva. Svojimi názormi ovplyvnil myslenie v antike, aj v nasledujúcich epochách. Pôvodné želanie vstúpiť do politiky obetoval Platón v prospech teórie poznania a pokúsil sa ňou ovplyvniť poriadok sveta, hierarchie a jeho štruktúry. Vo svojom významnom diele „*Politeia*“ sníva o ideáli dokonalého demokratického štátu. Ústredným motívom sa stala spravodlivosť. Za najvyšší cieľ pokladal spravodlivosť. Štát člení na stav remeselníkov a roľníkov, ako aj stav strážcov a panujúcich. Podľa Platóna štát vznikol na základe del'by práce (ľudia majú od narodenia predurčené rozličné činnosti). Vyjadruje sklamanie nad svojimi spoluobčanmi. Považuje Spartu za najdokonalejší z existujúcich mestských štátov.¹⁰ Platón po smrti Sokrata pochopil, že sú veľké rozpory medzi svetom skutočným a ideálnym a pomermi v ňom. Podľa neho existuje svet vnímateľný zmyslami aj nevnímateľný svet ideí. Veci, ktoré sú vnímateľné zmyslami majú len podradnú úlohu, sú nepodstatným bytím. Trval na tom, že táto dialektika predznačuje to, že politika sa preto musí prenechať výlučne do rúk odborníkom, prísne vycvičeným filozofom, poznajúcim pravdu, ktorí sa ňou budú absolútne riadiť. Platón nesúhlasil s vládou ľudu a ľudová iniciatíva v politických rozhodnutiach je nesprávna (Finley, 2014).

Platónova filozofia pretrváva do dnešných čias. Podnietil kresťanských, rímskych, islamských i novovekých mysliteľov o štáte ako nikto iný. Americký politológ *Francis Fukuyama* vyhlásil, že „*liberálna demokracia v dnešných časoch je najlepšia forma štátu, pretože zodpovedá princípom, ktoré opísal Platón*“ (Tiefenbacherová, 2011, s. 21).

Aristoteles je považovaný za jedného z najvplyvnejších mysliteľov západnej filozofie. Písal vecne a stroho. Z jeho spisov sa zachovali v úplnosti len tie pragmatické. Zastával názor,

---

¹⁰Grécko sa nikdy nezjednotilo do jedného politického útvaru. Jeho hornatá pevnina s množstvom ostrovov sa delila na mnoho menších mestských štátov nazývajúcich „*Polis*“. Pod ich správou boli aj vidiecke usadlosti a dediny okolo miest. Najsilnejším mestským štátom boli Atény, ktoré sa v 5. storočí pred n. l. stali centrom gréckej civilizácie a kultúry. Mali dobre vycvičenú armádu a najsilnejšiu námornú flotilu. Zaviedli systém vlády, v ktorom slobodní muži sami ovplyvňovali život v mestskom štáte. Mestský štát Sparta ovládal južnú časť Grécka, ktorá sa nazývala Peloponéz. Usilovali si za každú cenu udržať moc a preto zasvätili svoj život vojne. Každý pravý Sparťan musel byť bojovník. Tvrdá výchova začínala u chlapcov v siedmich rokoch a vzťahovala sa aj na dievčatá, aby priviedli na svet zdravé potomstvo. Každý musel byť sebestačný v zmysle vyrovnaného pokoja, ktorým je potrebné čeliť ranám osudu nedožadovať sa súcitu od iných. Odsudzuje nekontrolovateľný smútok nad smrťou blízkych (Millard, 2023).

že človek môže byť šťastný len vtedy, keď využije svoje schopnosti a rozvinie svoj talent. Rozlíšil tri formy šťastia, ktoré patria do jedného celku: prežiť život v radosť a uspokojení, prežiť život ako slobodný a zodpovedný občan, prežiť život ako bádateľ a filozof. Aristoteles si kládol za cieľ zistiť, prečo sú niektoré obce spravované dobre a niektoré zle. Študoval na Platónovej Akadémii a neskôr sa stal vychovávateľom macedónskeho kráľa Alexandra Veľkého. Nevytváral projekt dokonalého štátu, ale hľadá dobro a účel v inštitúciách gréckych mestských štátov a v mravoch a zvykoch ich občanov. Zmyslom života je blaženosť a slobodný človek ju dosahuje mravným konaním. Slobodný človek má svoju cnosť uplatniť tým, že si pomôže sám a keď sa mu to nepodarí, tak bude rany osudu znášať dôstojne. Právo je podľa neho zákonnosť a rovnosť. Politické právo rozdeľuje na prirodzené a zákonné právo (Brösl, Holländer, 2009).

Politika ako činnosť vlastná pre človeka v organizovanej spoločnosti. Poznať zlo v jeho začiatkoch nemôže ktokoľvek, ale práve skúsený štátnik. Politika je preto umenie ovládať, či zmierňovať rozdielne záujmy vo vnútri spoločnosti (Klenko, 2017). Aristoteles tvrdí: „*že právo a bezprávie sa rozlišujú dvojako: ako podľa dvojakého druhu zákona, tak podľa osôb, na ktorých sa pácha. Zákom nazývam jednak zákon osobitný, jednak zákon všeobecný, univerzálny. Osobitný je ten, ktorý si každé spoločenstvo osobitne ustanovilo pre seba, či už písaný alebo nepísaný; všeobecný je ten, ktorý má základ v ľudskej prirodzenosti*“ (Aristoteles, 1980, s. 93-94).

Z rímskych filozofov by sme mali spomenúť **Senecu**, ktorý sám stratil vieru v to, že štát môže zákonmi a spôsobom vlády zlepšiť mravy občanov a riešiť ich sociálne problémy. Seneca chápe zväzok mravnosti ako zväzok medzi ľuďmi, z ktorého pramení humanita. Vysvetľovanie cnosti, v ktorej spočíva blaženosť dostáva u neho rozmer filantropie. Dôraz sa kladie na čistý altruizmus a ľudského ohľady. Filantropia u Senecu predstavovala všeobecne význam dobra preukázaného človekom vyššieho postavenia. Dobro preukázané človeku, ktorý je každému druhému rovný svojou prirodzenosťou. Seneca tvrdí, že nestačí len nerobiť ľuďom zle, ale je nevyhnutné konať dobro pre druhých. Tak sa posilňovala potreba v niečo veriť, prežívať pocit súnáležitosti s ostatnými (na tieto potreby odpovedala aj antická filozofia a náboženstvo) (Tomeš, 1996).

2.3 Sociálne učenie cirkvi

Ucelený koncepčný rámec pre sociálnu politiku poskytli civilizácií monoteistické náboženstvá. Polyteistické náboženstvá nemali takéto učenia. V Starom zákone, v Novom zákone a v učení jednotlivých náboženských mysliteľov nachádzame pomoc bližnému ako

ľudskú cnosť. Cez túto cnosť sa môže dopracovať k spaseniu a k večnej blaženosti. Náboženské texty položili základy filantropie a altruizmu.

Sociálna náuka cirkvi spočíva na 10 základných kameňoch:

- *Princíp dôstojnosti ľudskej bytosti* – každá osoba bez ohľadu na rasu, pohlavie, vek, národnosť, atď. si zaslúži úctu. To, že je niekto človek, mu dáva jeho dôstojnosť, nie to čo robí, alebo čo má. Táto dôstojnosť sa nikdy nestráca. Tento princíp mu dáva nárok na miesto v spoločnosti. Naopak, individualizmus v katolíckom sociálnom učení nemá miesto.
- *Princíp úcty k ľudskému životu* – od počatia až do smrti má každý človek svoju dôstojnosť a právo žiť dôstojne. Ľudský život je cenný a hodný ochrany v každom štádiu. Posvätnosť ľudského života je súčasť spravodlivej a prospešnej spoločnosti.
- *Princíp spoločenstva* – Každý človek nie je len posvätný, ale je aj sociálny. V spoločenstve s ostatnými – základnými bunkami, soc. inštitúciami a pod. ľudia dosahujú svoje naplnenie. To ako je organizovaná naša spoločnosť, má dosah na dôstojný život ľudí.
- *Princíp spoluúčasti* – Ľudia majú právo participovať na veciach verejných, veciach týkajúcich sa chodu spoločnosti. Bez tejto spoluúčasti sa dosiahnuteľné dobrodenia pre jednotlivcov cez nijakú sociálnu ustanovizeň nedajú získať. Tento princíp sa zvláštnym spôsobom uplatňuje pri podmienkach spojených s prácou. Práca je prostriedok na zabezpečenie životných potrieb (ochrana dôstojnosti práce, mzda za odvedenú prácu, možnosť vstupovať do odborov, atď.).
- *Princíp prednostnej ochrany chudobných a zraniteľných* – považuje sa veľmi dôležitý „Príbeh o poslednom súde“. V začínajúcom období svojej existencie Cirkev učila, že budeme súdení za to, čo sme urobili alebo neurobili hladným, smädným, chorým, bezdomovcom, väzňom. Dnes toto učenie Cirkev vyjadruje termínom "*prednostná voľba pre chudobných.*" Protikladom bohatých a mocných sú chudobní a bezmocní.
- *Princíp solidarity* – Princíp solidarity vedie k voľbe, ktorá bude podporovať a ochraňovať spoločné dobro. Solidarita je výzva, aby sme reagovali na nešťastia jednotlivcov.
- *Princíp správcovstva* – týka sa morálnej zodpovednosti za ochranu životného prostredia a využívania osobných talentov, pozornosti voči osobnému zdraviu a používaniu osobného vlastníctva.

- *Princíp subsidiarity* – kladie vhodné hranice vláde tak, že trvá na tom, že nijaká vyššia organizácia nemôže vykonávať funkciu účinnejšie a efektívnejšie, ako organizácia nižšej úrovne, ktorej personál a kolektívy majú bližšie k problémom a lepšie rozumejú veci.
- *Princíp ľudskej rovnosti* – Sociálna a kultúrna diskriminácia nie je zlučiteľná s Božím úmyslom. Tento pojem rovnosti je jednoduchým princípom spravodlivosti.
- *Princíp spoločného dobra* – sú to všetky sociálne podmienky, ktoré dovoľujú, aby ľudia dosiahli svoj plný ľudský potenciál a realizovali ľudskú dôstojnosť (rešpekt k osobe, sociálny blahobyt, rozvoj skupiny, mier a bezpečnosť). Absencia citlivosti voči spoločnému dobru je vždy známkou úpadku spoločnosti. Riešenie problémov je liekom proti nespútanému individualizmu (Maloney, R., 2025).

V Ježišovom učení nájdeme usmernenia o etických a náboženských princípoch, ktoré sú hybnou silou v každej epoche ľudských dejín. Katolícku sociálnu náuku nemožno oddeliť od Kristovho evanjelia. Hovoriac o sociálnom charaktere a rozmere evanjelia však nie je možné myslieť na akýsi systematický program pre každý detail ľudskej aktivity. Je potrebné si uvedomiť, že Kristovo evanjelium bolo a je neustále platné a aktuálne aj pre náš dnešný svet (Trstenský, 2010).

Sociálna náuka cirkvi poskytuje etický rámec, ktorý môže pomôcť riešiť nerovnosti v oblasti zdravia. Dôstojnosť ľudskej osoby, ktorú hlása sociálna náuka cirkvi tvrdí, že každý človek má právo na primerané podmienky života a zdravotnú starostlivosť, bez ohľadu na sociálne alebo ekonomické postavenie. V encyklike pápeža Leva XIII. *Rerum Novarum* (*O pracovných podmienkach*), vydanéj v roku 1891, je uvedených niekoľko výrokov ohľadom práva zaobstarať si to, čo je potrebné na prežitie. Pápež sa tiež odvoláva na to, čo je potrebné na zachovanie života. Spravodlivá mzda je aj podľa pápeža základným determinantom zdravia, zabezpečuje potravu, bývanie a stabilitu rodiny. Dokument zdôrazňuje aj ochranu detí a právo na združenia, čo vytvára rámec pre dôstojné životné a pracovné podmienky (Buckley, 2020).

Najdôležitejšou zásadou sociálnych encyklík je subsidiarita, ktorú Pius XI. vyjadril tak, že väčšie spoločenstvá nemajú preberať úlohy, ktoré zvládnu menšie jednotky či jednotlivci. Encyklika pápeža Pia XI. *Quadragesimo Anno*, vydaná v roku 1931, neobsahuje až toľko zmienok o zdraví ako encyklika *Rerum Novarum*. Cirkev zdôrazňuje prostredníctvom učení o solidarite zodpovednosť spoločenstva za tých, ktorí sú chorí alebo sociálne znevýhodnení, čím podporuje zdravotnú rovnosť (Divini redemptoris, čl. 48).

Pápež Ján XXIII. vo svojej encyklike *Pacem in Terris* (1963), jednoznačne v čl. 11, upriamuje pozornosť predovšetkým na ľudské práva. Každý človek má právo na život a na ochranu svojej telesnej integrity. Má nárok na základné prostriedky, ktoré umožňujú dôstojný rozvoj jeho života, ako sú potrava, oblečenie, bývanie, zdravotná starostlivosť, odpočinok a potrebné sociálne služby. Z toho vyplýva aj jeho právo na podporu v situáciách, keď je ohrozený chorobou, pracovným úrazom, vdovstvom, starobou, nútenou nezamestnanosťou alebo stratou prostriedkov na živobytie bez vlastnej viny (Mater et magistra, čl.3). Medzi ďalšie encykliky môžeme spomenúť encykliku *Populorum Progressio* (1967) pápeža Pavla VI. a encykliku *Laborem exercens* (1981) od pápeža Jána Pavla II.

2.4 Utopisti

Medzi prvých mysliteľov, ktorí sa zaoberali utópiou¹¹, je zaradovaný Platón so svojím dielom „Politeia“. Považuje sa za prvého utopistu, ktorý sníval o dokonalej spoločnosti. Opisuje ideálny a spravodlivý štát založený na znalosti myšlienky dobra. Štruktúra štátu je rozdelená podľa štruktúry duše na tri stavby: *výrobcovia* (nízky stav roľníkov, remeselníkov a obchodníkov), *bojovníci* (stredný stav strážcov, zabezpečujúcich vonkajšiu bezpečnosť a vnútorný poriadok), *vládcovia a filozofi* (najvyšší stav, ktorý vládne s poznaním dobra). Každému stavu zodpovedá cnosť - vládcovia, bojovníci - statočnosť, všetky statky však majú umiernenosť. Platón poukázal na úzku súvislosť medzi ponímaním človeka a sociálno-politickými názormi. Vo svojom obraze ideálnej spoločnosti vykresľuje jej tri základné funkcie: blahobyť občanov, ochranu spoločnosti pred jej nepriateľmi a správu, či riadenie štátu (Briška, 2000).

Strašia generácia utopistov, ktorá ako prvá spochybnila nemenný poriadok od Boha - **T. More, T. Campanella a T. Muntzer**. Svojimi myšlienkami poskytli mimocirkevné a ideologické motívy pre feudálne vzbury. Mladšia generácia utopistov reagovala na sociálne javy začínajúceho kapitalizmu – **H. Saint Simon, J.B.J. Fourier, R. Owen**). Svojimi myšlienkami a predstavami inšpirovali socialistov 19. storočia (Leško, Mihina, 1996).

Thomas More vo svojom najvýznamnejšom diele „*Utópia*“ predstavil myšlienky o ideálnom panovníkovi, ktorý v štáte bude rozvíjať rovnosť, rozdeľovanie na základe spravodlivosti a harmonický život. V štáte sa musia postarať o chudobných občanov (inšpirácia pre vznik chudobincov). Požadoval zrušenie súkromného vlastníctva, lebo štát a právo si

---

¹¹Utópia je vysnívaná, neuskutočiteľná, nereálna predstava, plán, návrh niečoho, resp. úvaha o niečom. Apriórna konštrukcia istého modelu dokonalého štátu alebo celej spoločnosti, s domnelo dokonalými spoločenskými pomermi v pomyslenej krajine (Slovník cudzích slov, 2025).

s chudobou, biedou a zločinnosťou neporadia. Verejné dobro môže byť dosiahnuté len prostredníctvom princípu rovnosti. Základným kameňom utopistického blahobytu a šťastia je práca. Úlohou štátu je regulácia výroby, rozdeľovanie a členenie nezamestnanosti. Právo na prácu je všeobecným právom, ale aj povinnosťou. V jeho harmonickej spoločnosti cítiť prvky totalitarizmu. Ideálom je skromnosť. Pritom nepodceňuje ľudskú povahu a pri jej zlyhaní počíta s prísnyimi trestami (Leško, Mihina, 1996).

Thommaso Campanella v diele „*Slniečny štát*“, riadeného pápežom, zveril spravodlivú úlohu spravodlivého rozdeľovania cirkevnej hierarchii. Filantropia vo forme dobrej vôle nepostačuje, lebo každé rozdeľovanie musí byť podložené výrobou. Sociálne rozdiely môžu byť odstránené len vtedy, ak sú ľudia schopní vyrobiť dostatok. Jeho ideálnym štátom malo byť riadenie ľuďmi osvietenými rozumom. Nikomu by nebolo dovolené viac ako potrebuje (Britannica, 2025).

Ideológ „roľníckej vojny“ **Thomas Muntzer** volal po zrušení súkromného vlastníctva a feudálnej hierarchie. Utopistické predstavy sa stali v stredoveku ideológiou roľníckych búrok. Veril, že iba ak si obyčajní ľudia uvedomia Boží zákon v sebe a uprednostnia záujmy skupiny pred záujmami jednotlivca, budú schopní prejaviť Božiu vôľu navonok pre transformáciu spoločnosti. Muntzerová práca sa zaoberala najmä náboženskou a etickou výchovou roľníkov a ich učením pochopiť jeho koncepciu budúcej spoločnosti bez sociálnych a právnych rozdielov (Britannica, 2025).

Claudie Henri de Saint-Simon chcel spoločnosť reformovať pokrokom vo vede, morálkou a náboženstvom. Netrval na odstránení a zrušení súkromného vlastníctva, ale plánovaním organizácie spoločnosti chcel vyrábať a viac a spravodlivo rozdeľovať. Saint-Simon tvrdí, že náboženstvo by malo viesť spoločnosť k veľkému cieľu čo najrýchlejšieho zlepšenia podmienok najchudobnejšej triedy (Britannica, 2025).

Francois Marie Charles Fourier veril, že pri výchove človeka má prostredie rozhodujúcu a nezastupiteľnú úlohu. Z toho dôvodu sa snažil vytvoriť optimálne prostredie. Navrhoval organizáciu, ktorá svojím fungovaním mala zmeniť spôsoby rozdeľovania výsledkov práce.

Robert Owen sa pokúsil vo svojej kolónii New Harmony v štáte Indiana organizovať prácu podľa schopností a rozdeľovania podľa potrieb. Experiment sa však nepodaril (Geffert, 2009, s. 72).

2.5 Osvietenstvo

Prirodzenoprávnymi a demokratickými teóriami prispeli k definovaniu hlavného cieľa sociálnej politiky v demokratickej spoločnosti - základného neodcudziteľného ľudského práva – práva na život. Neformulovali sociálno - politické platformy, ale prispeli k formovaniu a počiatočnej ceste k modernému ponímaniu sociálno - politických inštitúcií a otvorili aj cestu k liberalizmu. V 17. a 18. storočí sa vyvíjala epocha, ktorej predstavitelia sa stavali proti tradičným tvrdeniam o štáte a cirkvi. Do popredia sa dostali poznatky, ktoré si človek mohol osvojiť pomocou rozumu. Osvietenci žiadali kritické spytovanie, pochybovanie a toleranciu náboženstiev. Verili, že človek je vychovateľný. Osvietenstvo predstavovalo duchovný a individuálny emancipačný proces, v ktorom ľudia začali pochybovať o tradičných spôsoboch myslenia autorít. Osvietenstvo malo rozhodujúci vplyv na vznik Francúzskej revolúcie. Jeho počiatky boli vo francúzsku, kde sa sformoval nový stav intelektuálov, ktorý bol radikálny v politickom a slobodomyselnom duchu a charakteristický až voľnomyšlienkarstvom v náboženských veciach. K najdôležitejším predstaviteľom patrili *Francois Marie Voltaire*, priekopník Francúzskej revolúcie *Jean-Jacques Rousseau*, ktorý bojoval za slobodu, rovnosť a bratstvo, a francúzsky filozof *Ch. Motesquieu* (Briška, 2011).

Francois Maria Voltaire vo svojom diele „*Rozprava o znášateľnosti*“ zdôrazňoval princíp tolerancie a odmietal tradičné vzorce, ktoré hlásali cirkevné inštitúcie. Stal sa najvýraznejšou postavou osvietenstva. Vo svojich politických názoroch bol v podstate liberál, hoci obdivoval aj autoritu kráľov, ktorí svojmu ľudu vnucovali progresívne opatrenia. Pre budúcnosť ľudstva si predstavoval jednoduchý teizmus, ktorý by posilňoval občiansku moc štátu (Britannica, 2025).

Jean Jacques Rosseau, autor knihy „*O spoločenskej zmluve*“, sa ako prvý venoval problematike prirodzených práv človeka. Poprel feudálne výsady a tvrdil, že ľudia musia byť podriadení zákonu, ktoré si sami zvolia. Bojoval za „slobodu, rovnosť a bratstvo“. Nasmeroval politické a etické myslenie do nových koľají. Popisoval dva druhy nerovnosti, a to prirodzenú a umelú, pričom prvá vyplýva z rozdielov v sile, inteligencii; druhá z konvencií, ktoré riadia spoločnosť. Rousseau tvrdí, že pôvodní ľudia, hoci boli osamelí, boli zdraví, šťastní, dobrí a slobodní. Ľudské neresti pochádzajú z čias, keď sa formovali spoločnosti. Koncepcia majetku je podľa neho fatálnou, nakoľko vyplynula z odchodu človeka zo stavu, v ktorom zem nepatrila nikomu (to nadchlo neskorších revolucionárov K. Marxa a V. I. Lenina). Občianska spoločnosť mala slúžiť dvom účelom, a to zabezpečiť mier pre všetkých a zabezpečiť právo na majetok pre každého, kto má šťastie, že niečo vlastní. Hovorí o existencii „spoločenskej zmluvy“, ktorá zavádza vládu, keďže chudobní z nej majú oveľa menej ako

bohatí. Spoločnosť vedie ľudí k vzájomnej nenávisti, nerovnosť nepovažuje za samotný problém, ale je to proces odcudzenia sa prírode a nevinnosti. Veril, že spravodlivá spoločnosť je taká, v ktorej sú všetci ľudia na svojom mieste. V diele „Rozprava o pôvode nerovnosti“ tvrdí, že ľudia by výmenou za svoju nezávislosť dostali lepší druh slobody, a to skutočnú politickú alebo republikánsku slobodu. Táto spoločnosť spočíva v poslušnosti zákonu, ktorý si človek sám uložil. Rousseauová republika je príslubom všeobecnej vôle (Britannica, 2025).

Charles Montesquieu bol francúzsky teoretik štátu a preslávil sa knihou „*Perzské listy*“, ktorá sa považuje za kľúčovú v období osvietenstva. Ďalším jeho významným dielom bol teoretický spis „*Duch zákonov*“, ktorý položil pevné základy univerzálneho režimu štátu. Oddelil v ňom zákonodarstvo (legislatívu), súdnu moc (judikatúru) a štátnu moc (výkonnú moc - exekutívu). Ich oddelenie je zárukou proti despocii. Jeho myšlienky boli inšpirované dielom J. Locka „*Dve pojednania o vláde*“. Pre Montesquieuho boli republika, monarchia a despotizmus hlavné typy štátnych foriem a zriadení (Briška, 2011).

2.6 Filozofia novoveku

Osvietenstvo je neoddeliteľnou súčasťou novoveku (resp. mohli by sme hovoriť o osvietenskom období v rámci novoveku), pre ktoré bol príznačný vrchol v oblasti myslenia a filozofie. Novovek ako historické obdobie je charakterizovaný prechodom od stredoveku k moderným časom a taktiež rozmachom vedy a techniky a spoločenských ideálov. Niektorí filozofi si dali v tomto období za úlohu zlepšiť ľudí morálne a mravne. Do popredia sa dávala snaha o vytvorenie spoločenstva, ktoré bude plné pokoja a humánosti a v neposlednom rade slobody a sociálnej spravodlivosti. Všetci ľudia sú si rovní a verili, že ľudia činia dobro prirodzene. Môžete teda hovoriť o morálnej filozofii vtedajšieho obdobia.

Adam Smith, škótsky filozof, bol stúpencom morálnej filozofie. Zaoberal sa počas svojho života ešte dovtedy menej známou ekonómiou (pokladá sa aj za zakladateľa náuky o národnom hospodárstve a ekonomie). Štátu ako základnému subjektu sociálnej sféry pripisoval rozličné úlohy, okrem iných aj ochranu súkromného vlastníctva a prípravu možností vzdelávať sa (vzostup jednoduchého ľudu). Vo svojom diele *Skúmania o povahe a príčinách bohatstva národov*, definoval pojem **trhu ako neviditeľnej ruky**, ktorá podľa zištných úsilí človeka vedie k všeobecnému blahu (Tiefenbacherová, 2011).

Samuel Clark začínal definovať morálku poznaním. Keď človek správne rozpozná situácie, ohodnotí ich správne a koná zodpovedajúco. Ponímal človeka ako rozumnú bytosť, ktorá spoluobčanom neškodí, ani ich nevyužíva.

Francis Hutcheson hovorieval o vrodennom altruizme. O čo lepšie sa ľudia medzi sebou poznajú, o to viac priazne bude medzi nimi panovať. Aj zločinec môže byť privedený na cestu dobrých činov. Dobré konanie má vždy dobrý účinok, ktorý trvá niekedy kratšie, inokedy dlhšie (Tiefenbacherová, 2011).

2.7 Filozofia 19. a 20. storočia

Existencializmus sa vyvíjal v 20. storočí vo Francúzsku. Všetko sa krútilo okolo človeka a jeho existencie. Otázkam o bytí, svete a všednom živote sa venovali existencialisti len podružne, druhorado. V rozpravách diskutovali existencialisti o témach, ktoré bezprostredne spájajú ľudskú existenciu a to sloboda, láska, konanie a zodpovednosť. Každý jednotlivec je iný a teória sa vyvíja od jednotlivosti. Ústredné pojmy existencializmu sú sloboda a sebaurčenie.

Jean-Paul Sartre si za ústredný pojem svojich myšlienok vytýčil slobodu. Sloboda sa nespomína ako výsada, ale každý človek je odsúdený na slobodu. Táto sloboda je pre mnohých ľudí neznesiteľná a utekajú pred ňou. Každý človek sa musí pokúšať urobiť zo života to najlepšie tým, že ho tvorí aktívne a uvedomene a nájde subjektívny zmysel. Spoločenské určenie a normy sú pre Sarta iba konštrukcie, ktoré človek nasleduje z pohodlnosti, aby nemusel prevziať za vlastný život nijakú zodpovednosť. V skutočnosti je dôležitý iba čin a nijaké iné možnosti (Tiefenbacherová, 2011).

Simone de Beauvoirová ako svoje najznámejšie dielo uviedla *Druhé pohlavie* v roku 1949. Poukázala ním na diskrimináciu žien. Utláčanie podľa nej začalo už v bronzovej dobe, kedy ženy boli slabé, aby vedeli zaobchádzať s nástrojmi. Tak sa ich najdôležitejšou úlohou stala starostlivosť o domácnosť a deti. V povojnovom čase, ktoré nebolo príliš naklonené k feminizmu, a krátko na to, čo bolo ženám vo Francúzsku udelené volebné právo, vyvolala kniha svojimi myšlienkami silné kontroverzie. Úspech jej knihy mal len privátny charakter, bola terčom ostrej kritiky. Túto knihu písala, aby porozumela samej sebe a za jeden z určujúcich momentov svojej bytosti považovala ženskú skúsenosť a situovanosť. Jej názory na feministické hnutie neboli ešte pozitívne vymedzené. Až sklamanie v 70. rokoch, keď pochopila, že sociálna zmena spoločnosti neoslobodí nevyhnutne aj ženy, ju napokon priviedlo k tomu, že okrem zvnútornej a filozoficky rozpracovanej požiadavky emancipácie žien sa prihlásila i k feministickému hnutiu. Napokon, kniha mala veľký význam pre feministické teoretičky, ktoré nadviazali na množstvo téz, ale bola prínosom aj pre feministickú prax, ktorá po získaní volebného práva pre ženy stagnovala. Feministické hnutie sa vďaka *S. de Beauvoirovej* zaktivizovalo a okrem získavania politických slobôd sa zameralo i na všedný

život a privátnu sféru (sexualita, prístup k verejnej sfére, redefinícia rodovo diferencovaných očakávaní). To všetko bolo chápané u feministiek v zmysle hesla „osobné je politické“ (Krištofová, 2008).

2.8 Filozofické smery súčasnosti

Sociálna filozofia, nazývaná aj spoločenská filozofia, sa zaoberá sociálnymi fenoménmi, ktoré vznikajú v sociálnych interakciách a pri vytváraní druhotných sietí. Hlavnou úlohou je nájsť zmysel spoločnosti, ktorý bude objasnený vtedy, keď sa vysvetlia štruktúry spoločenského života. Subdisciplína je politická filozofia, ktorá sa zaoberá politickými spoločenstvami. Tieto spoločenstvá môžu byť rodiny, spolky, podniky, inštitúcie, úrady a pod. Sociálna filozofia kladie otázky o spolužití:

- Čo je podstata spoločnosti?
- Ako funguje spoločnosť?
- Potrebuje človek spoločnosť?
- Ako možno usmerňovať spolužitie?

O týchto otázkach rozmýšľala už vyššie spomenutý *Platón*, *Thomas Hobbes* preberal vo svojich dielach boj ľudí medzi sebou navzájom a *Karol Marx* vyzýval ľudí na triedny boj. Sociálno - filozofické otázky boli v dôsledku toho diskutované už dávno, ale pojem **sociálna filozofia** sa používal až v 19. storočí po buržoáznej revolúcii a po vzniku nových štátnych foriem (Tiefenbacherová, 2011).

Etika ako dôležitá súčasť sociálnej filozofie – sociálna etika kladie otázku, ktoré konanie vo vnútri spoločnosti, resp. sociálneho spoločenstva sa dá eticky zdôvodniť. Sociológ **Amitai Etzioni** venoval pozornosť myšlienke o komunitarizme a skúmal spoločný život ľudí v spoločenstve. Vo svojom hlavnom diele *Aktívna spoločnosť* (1924) analyzoval politické a spoločenské procesy. Vyslovil názor, že spoločnosť sa angažovaným konaním zdola má regulovať sama. V 80. rokoch 20. storočia obrátil svoju pozornosť na teoretické a morálne základy ekonomického správania a vybudoval argument, že správanie jednotlivcov, firiem, trhov možno adekvátne pochopiť iba vtedy, keď sa k modelom, ktoré ekonómovia zvyčajne používajú, pridajú sociologické premenné, ktoré sú široko konštruované. Začatím komunitaristického hnutia a pôsobením ako jeho popredný teoretik sa Amitai pokúsil načrtnúť nový kurz v americkej sociálnej politike, ktorý sa zameria na morálnu agendu politickej pravice (ale vyhýba sa jej reakčným postojom a autoritárskym predpisom), zaoberá sa libertariánskymi záujmami o slobodu a práva jednotlivcov (ale nie ich jednostranným trvaním na jednotlivcovi

nadovšetko) a snaží sa presadzovať tradičné liberálne ciele pre rovnoprávnejšiu a humánnejšiu spoločnosť (ale nie tendenciu liberálov ospravedlňovať ľudí za dôsledky ich činov) (American Sociological Association, 2025).

Kritický racionalizmus, ktorý filozof a sociológ *Karl Popper* označil za „*osvietenstvo dnešných čias*“. Je považovaný za jeho zakladateľa. Zakladá sa na myšlienke, že všetko poznanie je omylné. Je proti autoritám, totalitarizmu, intolerancii a ideológii. Naopak je zástancom otvorenej pluralistickej spoločnosti. Problémy sa majú analyzovať nedogmaticky, metodicky, racionálne, nakoľko existuje reálny vonkajší svet, ktorý je nezávislý od ľudskej poznávacej schopnosti. K. Popper v politike nevyžaduje absolútnu istotu, ale racionálne a kritické skúmanie. Spochybnil klasickú teóriu poznania, ale zaoberal sa relativizmom a odôvodneným myslením. Teórie sa preto môžu voľne sformovať. Popper vyzýva vedcov, aby svoje teórie neverifikovali, ale falšovali.

K. Popper vo svojom diele *Otvorená spoločnosť a jej nepriatelia* (1945) kritizoval modely spoločnosti od Platóna, Hegela a Marxa, ktorí podľa jeho názoru podporovali totalitné systémy. Ako protinávrh k týmto spoločnostiam navrhoval otvorené, ktoré sa nachádzajú v ustavičnom procese, pričom v ňom sa zlepšujú a ďalej rozvíjajú (Tiefenbacherová, 2011).

Cehelník (1999) poukazuje na Popperovú akceptáciu racionalizmu ako nevyhnutného prístupu k životu vo všeobecnosti, ako čosi hodné obhajoby a uplatnenia, pretože vedie, či môže viesť k lepšej spoločnosti. Racionalizmus je potom nielen jednoduchým apelom na rozum, ale stanoviskom vo sfére našich životných a celkom praktických postojov, nášho konania a činov. Používa aj slovné spojenie pragmatický racionalizmus. Bez ohľadu na racionálnosť sociálneho a politického sveta, máme požadovať, aby sme ho rozumu podriadili, alebo podriadili rozumu natoľko, nakoľko je to možné, napriek istote, že tento svet racionálne nikdy neuchopíme. Do turbulentnosti sociálnych a politických javov možno preniknúť. Racionalizmus je postoj, keď sme pripravení načúvať kritickej argumentácii a učiť sa zo skúsenosti. Podčiarkuje to idea kritiky či kritickej diskusie.

Radikálny konštruktivizmus má svoje špecifické jadro, na ktorom je založený tento poznávací - teoretický smer. Základom je poznanie, že človek si sám pre seba vytvára vlastnú skutočnosť. Zastáva, že reálny svet nie je možné poznať, lebo si ho vytvára každý človek sám. Tak obchádza koreň problému. K hlavným predstaviteľom patrí *Ernst von Glasersfeld*, *Heinz von Foerster*, *Humberto Maturana* a ďalší. Teória radikálneho konštruktivizmu sa používa v rozličných vedeckých disciplínach, napríklad vo vede o komunikácii, v literárnej vede, v psychológii aj v sociológii (Mikuláš, 2026).

Pojmy na zapamätanie

Predchodcovia gréckych mysliteľov a antika, sociálne učenie v starovekom Grécku, sociálne učenie cirkvi, utopisti, osvietenstvo, filozofia novoveku, filozofia 19. a 20. storočia, filozofické smery súčasnosti.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Aké vývojové etapy má história sociálnej politiky?
2. Aké sú základné charakteristiky jednotlivých období?
3. Kto sú hlavní predstavitelia jednotlivých období sociálnej politiky?

LITERATÚRA

- AMERICAN SOCIOLOGICAL ASSOCIATION. 2025. Amitai Etzioni. [online]. [cit. 01.10. 2025]. Dostupné z: <https://www.asanet.org/amitai-etzioni/>.
- ARISTOTELES. 1980. Poetika. Rétorika. Politika. Bratislava: Tatran, 1980. 278 s.
- BRÖSTL, A; HOLLÄNDER, P. 2009. Aristoteles. Aténska ústava. Bratislava: Kalligram, 2009. 109 s. ISBN: 978-80-8101-174-0.
- BRIŠKA, F. 2000. Problém človeka a humanizmu v politickej filozofii. Bratislava: Iris, 2000. 145 s. ISBN: 80-88778-97-2.
- BUCKLEY LF. 2020. Catholic Social Thought Concerning the Right to Health and to Health Care. [online]. In: *The Linacre Quarterly*. 2020; no. 87(2): p.138 -146. doi:10.1177/0024363919899492, [cit. 11.09.2025]. Dostupné na internete: <<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32549631>>
- BRITANNICA, 2025. Henri de Saint-Simon. [online]. [cit. 20.9. 2025]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Henri-de-Saint-Simon>.
- BRITANNICA, 2025. Jean-Jacques Rousseau. [online]. [cit. 20.9. 2025]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Jean-Jacques-Rousseau/Major-works-of-political-philosophy>.
- BRITANNICA, 2025. Tommaso Campanella. Taliansky filozof a básnik. [online]. [cit. 20.9. 2025]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Tommaso-Campanella>.
- BRITANNICA, 2025. Thomas Muntzer. Nemecký náboženský reformátor. [online]. [cit. 20.9. 2025]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Thomas-Muntzer>.
- BRITANNICA, 2025. Voltaire. [online]. [cit. 20.9. 2025]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Voltaire>.
- CEHELNÍK, M. 1999. Politická filozofia K. R. Poppera a imperatív otvorenej spoločnosti. In: Filozofia Prešov: Katedra FF PU, 1999, roč. 54, č. 7. [online]. [cit. 10.10. 2025]. Dostupné z: <https://filozofia.sav.sk/sites/default/files/doc/filozofia/1999/7/495-504.pdf>.
- FINNLEY, M.I. 2014. Antická a moderná demokracia. Bratislava: Kalligram, 2014. 180 s. ISBN: 978-80-8101-818-3.
- GEFFERT, R. 2009. Sociálna politika. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2009. 1. vydanie. 152 s. ISBN: 9788070987408.
- JUSKO, Š. 2018. Sokratovská otázka ako filozofický problém. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2018. 240 s. ISBN: 978-80-8152-668-8.
- KLENKO, M. 2017. Politika bez moci. Skutočný obraz reality. Martin: Matica slovenská, 2017. 120 s. ISBN: 978-80-8128-181-5.
- KRIŠTOFOVÁ, L. 2008. „Druhé pohlavie“ a príspevok Simone de Beauvoir do diskusie o telesnosti a sexualite. In: FILOZOFIA. Bratislava: Katedra filozofie a dejín filozofie, 2008, roč. 63, č. 6.
- LEŠKO, V.; MIHINA, F. 1996. Dejiny filozofie. Bratislava: Iris, 1996. 357 s. ISBN: 9788081131755.

- MALONEY, R. 2025. Desať základných princípov sociálneho učenia Cirkvi. [online]. [cit. 18.9. 2025]. Dostupné z: <https://www.vincentini.sk/spiritualita/modlitby-a-duchovne-temy/duchovne-temy/desat-zakladnych-principov-socialneho-ucenia-cirkvi>.
- MIKULÁŠ, R. 2026. Radikálny konstruktivizmus. Hyperlexikón literárnovedeckých pojmov. [online]. [cit. 18.1. 2026]. Dostupné z: <https://hyperlexikon.sav.sk/pojem/367/radikalny-konstruktivizmus>.
- MILLARD, A. 2023. Atlas starých civilizácií. Bratislava: Slovart, 2023. 64 s. ISBN: 978-80-556-6636-5.
- Slovník cudzích slov. 2025. [online]. [cit. 19.9. 2025]. Dostupné z: <https://slovnickcudzichslov.sk/slovo/ut%2525C3%2525B3pia>.
- ŠAMKO, P. 2014. Chammurapiho zákonník. [online]. [cit. 8.9. 2025]. Dostupné z: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a291-chammurapiho-zakonnik>.
- VOZÁK, M.; KRŠÁK, P. 2016. Ottova encyklopédia. Staroveký Egypt. Praha: Ottovo nakladateľství, 2006, 512 s. ISBN: 978-80-7360-746-3.
- TIEFENBACHEROVÁ, A. 2011. Filozofia. Bratislava: Aktuell, 2011. 208 s. ISBN: 978-80-89153-82-4.
- TOMEŠ, I. 1996. Sociálna politika, teória a medzinárodná skúsenosť. Socioklub, 1996. 264 s. ISBN: 978808484006.
- TRSTENSKÝ, F. 2010. a Sociálne učenie v posolstve Lukášovho evanjelia. In *Nové aspekty v sociálnej práci I.*, Spišské Podhradie : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2010. ISBN 978-80-8084-543-8, s. 7 – 17.

3. Základné pojmy viažuce sa k sociálnej politike

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom kapitoly je poskytnúť stručný pohľad na základné pojmy viažuce sa k sociálnej politike. Každá sociálna politika, či sociálno - politické koncepcie vychádzajú z istého hodnotového, resp. axiologického poľa. Tieto základné pojmy môžu mať rozličné modifikácie a môžu byť používané rôznymi spôsobmi, ale základ je pevné daný a je charakteristický pre náš stredoeurópsky priestor. Pre sociálnu politiku v teórii aj v praxi sú dôležité rozličné pojmy, udalosti a akty, ktoré budú predstavené v tejto kapitole.

3.1 Demokracia

Geffert (2005) poukazuje na fakt, že každý autor aj napriek rešpektovaniu zásadných princípov demokratizmu, premieta do svojej odpovede na otázku „*Čo je demokracia?*“ vždy časť subjektivity. Je nevyhnutné uvedomenie, že snahy o vytvorenie dokonalého politického systému sú tu od čias staroveku až po súčasnosť. Ak chcete tento problém pochopiť, tak je žiaduce priblíženie troch hodnotových ohnísk – staroveké Grécko, India a Čína. Napriek týmto trom ohnískam je sledovaný cieľ stále rovnaký (vytvorenie dokonalého politického systému. Rozhodujúcim je aj naše chápanie a čas. 21. storočie, v ktorom žije, postmoderná spoločnosť,

pluralitná mnohosť, otvárajú priestor na nájdenie lepšieho, a to nie len v každodennom živote človeka, ale politicko - spoločensko - ekonomickom usporiadaní. Tento tlak je neustále stupňovaný. Človek je bytosť racionálna (*Human est rationale*), aj keď to nie je v našich silách pochopiť prečo, práve naša racionalita je fundamentom metamorfóz a vývoja aj v oblasti fenoménu označovaného termínom demokracia.

Pojem demokracia nemusí byť hneď spájaný s vládou ľudu, ale je ju možné chápať aj ako proces neustálych snáh poznať niečo nové. Je to permanentné úsilie zdokonaľovať aktuálny rámec pozitívneho a overene dobrého. Len stav neustálej nespokojnosti umožňuje smerovanie ku novým typom poznania reality v budúcnosti. Relatívnosť chápania demokracie vyplýva aj z rôznorodosti jej ponímania.

Ako poukazuje Tiefenbacherová (2011), ponímanie demokracie ako vlády ľudu vzniklo v starovekom Grécku, kde mala časť občanov po prvý raz možnosť prostredníctvom volieb spolurozhodovať pri mnohých veciach. Zďaleka nie všetci obyvatelia mali volebné právo. Ženy, otroci, deti a námezdní robotníci tvorili väčšiu časť obyvateľstva, no neuznávali ich ako plnoprávných občanov, a preto nesmeli voliť. Francúzska revolúcia oveľa neskôr smerovala k tomu, že sa v mnohých krajinách Európy presadila demokracia. Zavádzalo sa všeobecné a rovnaké volebné právo a monarchie v západnej Európe postupne vystriedali demokracie.

V demokraciách jestvujú rozličné formy vykonávania moci. Dnes sú demokracie veľmi rozšírené formy vládnutia, ktoré sa presadili v mnohých štátoch. Aj niektoré cirkvi sú vedené demokraticky.

Vzťah medzi ideológiou a demokraciou patrí k najdôležitejším oblastiam politickej teórie. Ideológie formujú rámce, v ktorých občania uvažujú o politických otázkach, definujú hodnoty, určujú normatívne kritériá a prostredníctvom politických strán vstupujú do procesov kolektívneho rozhodovania. Demokracia ako spôsob vládnutia zároveň vytvára podmienky, v ktorých sa tieto ideologické systémy stretávajú, konkurujú a menia. Moderná politická veda preto zdôrazňuje, že ideológie a demokracia nie sú dva oddelené koncepty, ale navzájom podmienené fenomény, ktorých interakcia rozhoduje o kvalite politického života (Gudelis, 2011).

3.2 Politické ideológie

Ideológie v modernom zmysle vznikli v 18. storočí a rýchlo sa stali základom politickej mobilizácie, interpretácie sveta aj vytvárania spoločenských projektov. Svoj vrchol dosiahli v 19. a prvej polovici 20. storočia, keď pôsobili ako nosné rámce politických hnutí, reformných programov a revolučných teórií (Bell, 2000). Ideológie poskytujú normatívny kompas, ktorý určuje, aké sú želané ciele spoločnosti a aké princípy sú legitímne a formujú identitu politických strán, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou zastupiteľskej demokracie. Pomáhajú občanom orientovať sa v politike, čím umožňujú efektívnu participáciu a demokratickú kontrolu (Freedon, 1996). Hoci v druhej polovici 20. storočia vznikla téza o „konci ideológie“, praktické fungovanie politiky ukazuje, že ideologické rámce nezmizli – transformovali sa. Postmoderné ideológie sú reflexívnejšie, flexibilnejšie a nie sú chápané ako absolútne pravdy, ale ako vedome volené interpretačné konštrukty (Gudelis, 2011).

Politické strany sú najdôležitejšími aktérmi, prostredníctvom ktorých ideológie vstupujú do demokratického procesu. Podľa klasickej teórie majú strany tri funkcie:

- artikulácia a agregácia záujmov,
- formulovanie verejných politík,
- mobilizácia voličov (Bartolini, Mair, 2001).

Politické strany môžu vykonávať dohľad nad implementáciou verejných politík, čím posilňujú demokratickú kontrolu a transparentnosť štátu. Táto funkcia má oporu v teórii zodpovednosti a verejnej správy. Moderné prístupy, ako ideologický pluralizmus a komplexná demokracia, ukazujú, že kvalita demokracie závisí od schopnosti spoločnosti udržať otvorenú, reflexívnu a hodnotovo ukotvenú politickú diskusiu. Politické strany v tomto systéme zohrávajú úlohu nielen reprezentantov a kontrolórov. Vzťah medzi ideológiou a demokraciou tak nie je len teoretickou kategóriou – je základom pre fungovanie politického života, pre stabilitu demokratických inštitúcií a pre dlhodobú schopnosť spoločnosti riešiť vlastné problémy.

Ideológie pôsobia nielen na politické inštitúcie, ale aj na širšie spoločenské procesy (Gudelis, 2011):

- Formovanie hodnôt a noriem – ideológie ovplyvňujú vnímanie spravodlivosti, rovnosti či slobody.
- Politická socializácia – prostredníctvom rodiny, školy a médií sa ideologické vzorce prenášajú na nové generácie.

- Polarizácia a konflikty – odlišné ideologické prúdy môžu viesť k ostrým politickým alebo až občianskym konfliktom (napr. studená vojna ako stret liberalizmu a komunizmu).
- Integrácia a solidarita – spoločná ideológia môže naopak spájať ľudí, vytvárať pocit identity a motivovať k spolupráci.

Moderný svet má svoj základ v období francúzskej revolúcie. Francúzska revolúcia sa odohrávala pod liberálnymi heslami. **Liberalizmus** je sama o sebe ideológiou vyspelého Západu a niekedy je označovaná ako metaideológia, ktorá do seba dokáže integrovať širokú škálu hodnôt a názorov. Objavuje sa začiatkom 19. storočia. Medzi základné hodnotové koncepty liberalizmu radíme – *individualizmus, slobodu, rozum, rovnosť, toleranciu, konsenzus a konštitucionalizmus* (Heywood, 2008).

- *Individualizmus* je spájaný s vierou v ľudského jedinca, ktorý je dôležitejší než sociálna skupina v spoločnosti. Každý jedinec má rovnakú hodnotu a má právo rozvíjať sa. Liberalizmus sa zakladá na morálnej neutrálnosti.
- *Sloboda* je najdôležitejšou hodnotou. Je nosnejšia ako rovnosť, autorita a spravodlivosť. Liberáli hlásajú slobodu v rámci zákona. Sloboda jedného človeka končí tam, kde začína sloboda druhého človeka.
- *Rozum* je pre liberálov dôležitý v zmysle toho, že štruktúra sveta je podľa nich logická a ľudský rozum to môže odhaliť. Rozdiely medzi jedincami sa majú riešiť diskusiou. Rovnosť sa zameriava na oblasť práv a povinností, v zmysle právnej a politickej rovnosti. Nepresadzuje sa však rovnosť sociálna, ani rovnosť výsledkov. Skôr je liberalizmus zameraný na rovnosť príležitostí.
- *Konsenzus* ako dobrovoľný súhlas je základným pilierom pre autoritu a spoločenské vzťahy. Vláda sa musí opierať o súhlas ovládaných. V popredí je demokracia a zastupiteľský princíp. Autorita vychádza zdola a jej základom je vždy legitimita.
- *Konštitucionalizmus* – vláda a základný subjekt sociálnej politiky, štát, sú zárukami poriadku a stability. Vláda by mala byť obmedzená. Nevyhnutný je princíp brzd a protiváh, fragmentácia moci a kodifikovanej ústavy (Geffert, 2009).

Z pohľadu histórie rozlišujeme tri etapy v rámci vývoja liberalizmu. *Klasický liberalizmus* (17.–19. storočie) nadviazal na Lockovu teóriu prirodzených práv (život, sloboda, majetok) a spoločenskej zmluvy, Smithov ekonomický liberalizmus s „neviditeľnou rukou trhu“ a utilitaristické dôrazy Benthamu a (J. a J. S.) Millovcov na najväčšie šťastie najväčšieho

počtu (Locke, 1992; Mill, 1951). *Moderný liberalizmus* (koniec 19.– 20. storočie) reagoval na sociálne dôsledky laissez - faire: Green a Hobhouse posunuli dôraz k „pozitívnej slobode“ – schopnosti slobodu reálne využívať vďaka vzdelaniu, sociálnej ochrane a rovnosti príležitostí; keynesiánstvo legitimizovalo proticyklické zásahy štátu a povojnový welfare state (Green, 1895; Hobhouse, 1911; Keynes, 1936). Teoretickým vyústením bol Rawlsov koncept „spravodlivosti ako slušnosti“, ktorý spája rovnaké základné slobody s reguláciou nerovností v prospech najmenej zvýhodnených (Rawls, 1995). Od 70. rokov sa presadil *neoliberalizmus* (Hayek, Friedman) – návrat k trhovým mechanizmom, privatizácii a deregulácii, skepticizmus voči rozsiahlemu štátu a presvedčenie, že ceny nesú informáciu lepšie, než plánovanie. Libertarián Nozick zas načrtnol ideál „*minimálneho štátu*“ chrániaceho iba práva, zmluvy a bezpečnosť (Hayek, 2012; Friedman, 2009; Nozick, 2015).

Reakciou na liberalizmus bol *konzervativizmus* a za jeho zakladateľa môžeme považovať *Edmunda Burka*. Nepáčili sa mu ideály francúzskej revolúcie. Táto ideológia sa objavila na konci 18. storočia a na počiatku 19. storočia. Predstavovala reakciu na politické a ekonomické zmeny, ktoré boli ovplyvňované francúzskou revolúciou. Konzervativizmus predstúpil s obranou spoločenského poriadku a tradičných hodnôt, na rozdiel od hodnôt presadzovaných liberalizmom, socializmom a nacionalizmom. V Európe mal reakčný charakter, V Spojenom kráľovstve a v USA sa objavila opatrnejšia forma hlásajúca zmenu. Medzi nosné hodnotové piliere konzervativizmu patria: *tradícia, pragmatizmus, nedokonalosť človeka, organicizmus, hierarchia, autorita, majetok* (Heywood, 2008).

- *Tradícia* ako túžba niečo zachovať, respektíve konzervovať, predstavovala snahu o zachovanie tradícií, zvyklostí a inštitúcií. Je v nich zachovaná múdrosť, ktorá má pretrvávajúť pre nové generácie. Tradícia prináša stabilitu a bezpečnosť.
- *Pragmatizmus* nedôveruje abstraktným princípom a zameriava sa na skúsenosť a dejiny. Konanie človeka by sa malo zakladať na tom, čo je odskúšané a poznané.
- *Nedokonalosť človeka* ja typickou črtou každého človeka. Človek je spoločenská bytosť a potrebuje cítiť istotu. Má potrebu žiť v stabilných a usporiadaných spoločenstvách. Zachovanie poriadku si preto vyžaduje silný a stabilný štát, vynucovanie prísnych zákonov a sankcie.
- *Organicizmus* chápe spoločnosť ako organický celok a je výsledkom tvorivosti človeka. Štruktúra a inštitúcie prispievajú k stabilite spoločnosti. Nevyhnutné sú tradičné hodnoty a kultúra.

- *Hierarchia* nesmeruje ku konfliktom, lebo záväzky a povinnosti držia spoločnosť pokope. *Autorita* je uplatňovaná zhora (do istej miery) a poskytuje vedenie, orientáciu a podporu. Autorita je zdrojom spoločenskej súdržnosti. Sloboda je spojená so zodpovednosťou. *Majetok* je pre konzervatívcov zásadný, lebo poskytuje bezpečnosť a nezávislosť. K vlastníctvu patria okrem súkromného majetku aj práva a povinnosti (Geffert, 2009).

Paternalistický konzervativizmus vychádza z takých princípov, ako sú organické videnie spoločnosti, hierarchia a povinnosti. Privilegovaní by mali pochopiť, že reforma zhora je lepšia ako revolúcia zdola. Konzervatívci sú ochotní uvažovať o zmene, ak je to zmena v rámci systému, nie zmena systému ako celku. Dôležitá nie je sociálna rovnosť, ale organická vyváženosť a stabilná hierarchia. *Neokonzervativizmus* sa snaží obnoviť autoritu a vrátiť spoločnosť k tradičným hodnotám ako je rodina, náboženstvo a štát. Autorita je zárukou hospodárskej a sociálnej stability (Heywood, 2008). Kritici namietajú riziko konzervovania nespravodlivostí a pomalej adaptácie; zástancovia odvetia, že práve opatrnosť bráni katastrofám revolučného inžinierstva (Scruton, 1989).

Socializmus vznikol ako odpoveď na sociálne dôsledky raného kapitalizmu. V jadre má ideály rovnosti (nielen právnej, ale aj sociálnej), solidarity, spolupráce a dôraz na kolektívne dobro. Spája sa s kritikou nerovnosti výsledkov, koncentrácie bohatstva a cyklických kríz kapitalizmu; preferuje verejné alebo kolektívne formy vlastníctva strategických zdrojov a redistribúciu za účelom dôstojného minima pre všetkých (Heywood, 2008). Medzi základné hodnotové princípy socializmu patria *pospolitosť*, *bratstvo*, *sociálna rovnosť*, *zdôrazňovanie potrieb*, *spoločenská trieda*.

- *Pospolitosť* - základom je predstava, že spoločenské bytosti sú späté ľudskosťou. Identita sa vytvára v spoločenskej interakcii v skupinách. Pre socialistov je nevyhnutná výchova. Spoločenské faktory sú dôležitejšie ako vrodené kvality.
- *Bratstvo* - je chápané na základe prináležitosti k ľudskému rodu. Vyzdvihujú spoluprácu pred konkurenciou a kolektivismus pred individualizmom. Spolupráca upevňuje súľadnosť. Konkurencia spôsobuje konflikty a nepriateľstvo.
- *Sociálna rovnosť* - je dominantnou hodnotou. Často hraničí s egalitárstvom, čo znamená rovnosť výsledkov ľudského konania pred rovnosťou šancí, možností a príležitostí.

- *Zdôrazňovanie potrieb* - znamená rozdeľovanie materiálnych dobier podľa potreby, nie podľa zásluh. Dôležitá je zásada života založená na utilitarizme (najväčšie sociálne blaho pre najväčší počet ľudí).
- *Spoločenská trieda* - socializmus sa vždy spája s politickými triedami. Viaže sa so záujmami utláčanej a vykorisťovanej triedy. Základom je odstránenie alebo zmiernenie sociálnej nerovnosti (Geffert, 2009).

Marxizmus poskytol najvplyvnejší teoretický rámec: dejiny ako zápas tried o kontrolu výrobných prostriedkov (historický materializmus), kapitalizmus ako fáza poznačená odcudzením a vykorisťovaním prostredníctvom nadhodnoty, ktorú si privlastňuje trieda vlastníkov. Marx a Engels predpokladali, že protirečenia kapitalizmu vyústia do jeho prekonania – prechodnou fázou má byť socializmus (diktatúra proletariátu), konečným cieľom komunizmus (beztriedna spoločnosť) (Marx, 1972; Lenin, 1977). Medzi základné hodnotové princípy marxizmu patria *historický materializmus, dialektická výmena, odcudzenie, triedny boj, nadhodnota, komunizmus*.

- *Historický materializmus* vychádza z materiálneho ponímania dejín, kde je nevyhnutné hospodárstvo (ľudia produkujú a tak uspokojujú svoje potreby). Ekonomická základňa determinuje politickú nadstavbu. Skrz cez ekonomické a triedne faktory je možné vyriešiť historický vývoj, nakoľko ekonomické zákonitosti poháňajú dejiny.
- *Dialektický materializmus* je špecifický tým, že hnacou silou dejín je dialektika, vzájomný proces protichodných síl, ktorého výsledkom je vyššie vývojové štádium. Dejinná výmena je výsledkom antagonistických rozporov a odráža antagonizmus tried.
- *Odcudzenie* je proces, v ktorom pracovná sila je redukovaná na tovar a práca je odosobnená činnosť.
- *Triedny boj* je výsledkom nerovného rozdeľovania v spoločnosti. Všetko má svoje korene v súkromnom vlastníctve, lebo od seba oddeľuje vlastníkov výrobných prostriedkov a nevlastníkov, ktorí sa živia predajom svojej ekonomickej sily. Vlastníci s vládnuou triedou majú ekonomickú moc a politickú moc na presadzovanie ideologickej moci. *Nadhodnota* medzi triedou vlastníkov a nevlastníkov je nezmieriteľný rozpor, neustály konflikt, ktorý je zložený predovšetkým na fakte vykorisťovania proletariátu. Základom je získať nadhodnotu.

- *Komunizmus* je utópiou, ktorá sa zakladá na rovnosti a kolektívnom vlastníctve. Heslom je „každý podľa svojich schopností a každému podľa svojich potrieb“. Medzi prvých utopistov sa radí Platón, T. More, T. Campanella a J.J. Rousseau (Geffert, 2009).

Fašizmus je politická ideológia, ktorej základom je revolučný nacionalizmus a ktorá sa vyznačuje predstavami o prichádzajúcej kríze a rozklade národa. Násilným (spravidla) spôsobom sa snaží o dosiahnutie utopistického národného znovuzrodenia prostredníctvom očisty národa od nepriateľov a o následné vytvorenie nového politického, hospodárskeho, kultúrneho a spoločenského poriadku a nového človeka. Predstava stúpencov fašizmu je založená na fakte, že žijú v úpadkovom období a rúčia sa do záhuby. Úpadok so všetkými svojimi formami ako je dekadencia, korupcia, ekonomická kríza, ale aj rodinkárstvo a pod. už dosiahol vrchol a národ je na pokraji kolapsu. Životnú úlohu vidia v dejinotvornom boji za zvrátenie tohto úpadku, za znovuzrodenie konkrétneho národa, resp. etnika. To sa spravidla deje násilím (najčastejšie fyzickým) a je to ospravedlňované snahou o odstránenie nepriateľa. Za cieľ si dáva zmobilizovať sily, všetky zdravé zložky spoločnosti snažiac sa postaviť na odpor domnejšej dekadencii a dosiahnuť tak regeneráciu politickej, spoločenskej i etickej kultúry. Fašistickí ideológovia sa uspokojili s vágnymi predstavami nového impéria riadeného stranou a neomylným vodcom. V ekonomickej oblasti sa snažili rozpracovať koncept tretej cesty medzi socializmom a kapitalizmom. V praxi skĺzli k rôznym hybridným modelom, napr. k štátom riadeného kapitalizmu a pragmatickému riadeniu hospodárstva. Každá variácia fašizmu má svoju vlastnú a špecifickú národnú podobu. Fašistické hnutia, ich rétorika a ciele, sa v mnohom odlišujú od toho, čo fašizmus hlása po získaní moci vo forme režimu. Fašizmus vo forme hnutia je oveľa radikálnejší a revolučnejší, než fašistický režim. Toto napätie medzi ideálnymi hnutiami a realitou vládnutia nedokázali fašistické režimy inak než represiou, násilím, propagandou, mohutnými pokusmi o sociálne inžinierstvo a vojnou (Encyclopaedia Beliana, 2020). Medzi základné princípy fašizmu radíme *autoritárstvo, radikálny nacionalizmus, militarizmus, snahu o dosiahnutie totalitnej vlády, sociálny darvinizmus, rasizmus, xenofóbiu, populizmus a kult mladosti a sily*. Fašizmus odmieta liberálne hodnoty, individualizmus, materializmus a marxizmus. Pre fašistické hnutia sú príznačné aj masové stranícke organizácie a dôraz na prehnanú maskulinitu a mužskú dominanciu. Hoci boli všetky fašistické režimy počas 2. svetovej vojny vojensky porazené, fašizmus a fašistická ideológia ani po roku 1945 celkom nezmizli - neofašizmus (Encyclopaedia Beliana, 2020).

Nacionalizmus je politická ideológia, podľa ktorej sú národy prirodzenými a legitímnymi jednotkami politickej organizácie; usiluje o súlad národa a štátu a mobilizuje lojalitu cez jazyk, kultúru, mýty, symboly a teritórium. Má silnú väzbu na geografiu, hranice a priestorovú identitu – je „každodennou politikou“ v tom, ako štáty organizujú občianstvo, politickú komunitu a medzinárodné vzťahy (Agnew, 2013). Existujú viaceré línie nacionalizmu. *Liberálny nacionalizmus* stavia na občianskom princípe (rovnosť občanov, sebaurčenie, odpor voči cudzej nadvláde). *Konzervatívny nacionalizmus* zdôrazňuje tradíciu, poriadok, suverenitu a obranu národnej identity (často v napätí s globalizáciou, či migráciou). Existujú aj expanzívne a pan - nacionalistické podoby (pangermanizmus, panslavizmus), ktoré sa historicky prelínali s militarizmom, rasizmom, fašizmom, či „národným socializmom“ (Heywood, 2008; Schwarzmantel, 2008). Súčasná diskusia oscilujú medzi občianskym a etnickým chápaním národa, otázkami viacnásobných identít, diaspóry a integračných režimov. Kritici upozorňujú na sklz k exkluzivizmu, xenofóbii a „patologickému“ nacionalizmu. Obhajcovia odkazujú na potrebu demokratickej suverenity, sociálnej súdržnosti a legitimacy politického spoločenstva (Murphy, 2013).

Rasizmus je politická ideológia, ktorá sa snaží cez biologické rozdiely ľudí legitimizovať spoločenské nerovnosti. Dôsledkom je útlak jednej rasy druhou rasou alebo likvidácia príslušníkov odlišnej rasy. Dezinterpretáciou výsledkov vedeckého poznania sú obyvatelia rozdeľovaní na vyššiu a nižšiu, resp. menejhodnotnú časť. Táto menejhodnotná časť obyvateľstva v spoločnosti je diskriminovaná, znevýhodnená a obmedzovaná. Riadená diskriminácia sa prejavuje v oblasti práva, politiky, ekonomiky, sociálnej, kultúrnej. Táto ideológia bola zavedená v nacistickom Nemecku a na jej základe dochádzalo k ospravedlňovaniu vojny a k likvidácii ostatných rás (Geffer, 2009).

Medzi novodobé ideológie radíme ***enviromentalizmus, resp. ekologizmus, kozmopolitizmus, multikulturalizmus, feminizmus.***

Kozmopolitizmus je ideológia, ktorá stavia na presvedčení, že každý človek je v prvom rade občanom sveta. Nezdôrazňuje národnú, či etnickú príslušnosť, ale univerzálne ľudské hodnoty. Základom je dôraz na univerzálne ľudské práva, toleranciu a solidaritu medzi národmi. Kritici však upozorňujú, že kozmopolitizmus môže oslabovať národnú identitu a v praxi sa neraz dostáva do konfliktu s nacionalistickými tendenciami (Heywood, 2008).

Multikulturalizmus ako ideológia zdôrazňuje hodnotu kultúrnej rozmanitosti. Presadzuje rešpekt k menšinám, ich kultúrnym a náboženským právam a podporuje harmonické spolužitie

viacerých etník a kultúr v rámci jedného politického spoločenstva. Vznikol ako reakcia na nárast migrácie, najmä v západných krajinách po druhej svetovej vojne. Multikulturalizmus je často predmetom kritiky, pretože môže viesť k uzatváraniu komunit a oslabovaniu sociálnej súdržnosti. Napriek tomu zostáva jednou z významných ideológií, ktorá sa usiluje o riešenie výziev globalizovaného sveta (Parekh, 2006).

Ekologizmus je moderná ideológia, ktorá sa zrodila v druhej polovici 20. storočia ako reakcia na rastúce environmentálne problémy – znečistenie, klimatickú zmenu, úbytok biodiverzity. Na rozdiel od tradičných ideológií sa nezameriava primárne na človeka, ale na vzťah človeka a prírody. Hlavným cieľom je udržateľnosť – harmonické spolunažívanie spoločnosti a prírody (Cooper, 2007).

Feminizmus je ideológia a zároveň spoločenské hnutie, ktoré presadzuje rovnosť pohlaví. Vznikol v 19. storočí ako boj za volebné právo žien, no postupne sa rozšíril na širšie otázky politickej, ekonomickej a sociálnej rovnosti. V súčasnosti existuje viacero prúdov feminizmu: *liberálny* feminizmus zdôrazňuje rovnosť príležitostí v rámci existujúceho systému, *radikálny* feminizmus poukazuje na patriarchát ako štrukturálny zdroj útlaku a snaží sa o hlbšie zmeny spoločenských vzťahov, zatiaľ čo *postmoderný* feminizmus zdôrazňuje rozmanitosť skúseností žien. Feminizmus významne prispel k transformácii spoločenských hodnôt, zmenám v legislatíve a k formovaniu modernej demokracie. Kritici mu často vyčítajú ideologickú jednostrannosť alebo ignorovanie špecifik mužskej skúsenosti, no nemožno poprieť jeho historickú úlohu v boji za ľudské práva (Tong, 2009).

3.3 Ľudské práva

Rešpekt k ľudským právam je nevyhnutnou podmienkou fungovania demokracie a právneho štátu, je predpokladom naplňovania dôstojného života všetkých obyvateľov. Princípy demokracie a ľudských práv sa nepresadzujú automaticky, len tým, že sa ukotvili v ústavách a iných právnych normách. O ľudských právach sa musí viesť trvalý spoločenský dialóg, tak ako demokraciu môžu budovať a rozvíjať len demokrati (Horná, Petőcz, 2013). Ľudské práva patria všetkým ľuďom bez ohľadu na rasu, pohlavie, národnosť, etnický pôvod, jazyk, náboženstvo alebo iné postavenie. Sú neodňateľné základné oprávnenia, ktoré prináležia všetkým ľudským bytostiam a zaručujú im rovnosť, bezpečnosť, dôstojnosť a slobodu. Ľudské práva nám poskytujú ochranu a umožňujú nám žiť slobodne a vykonávať rôzne činnosti bez neoprávnených zásahov. Medzinárodné právo v tejto problematike ustanovuje povinnosti vlád

konat' určitým spôsobom, resp. v určitých prípadoch sa zdržať určitého konania. Cieľom je chrániť ľudské práva a základné slobody jednotlivcov a sociálnych skupín. Organizácia spojených národov vytvorila komplexný súbor právnych predpisov v oblasti ľudských práv a vytvorila tiež mechanizmy na podporu a ochranu týchto práv a na pomoc štátom pri plnení ich povinností. Základom tohto súboru práva je Charta OSN a **Všeobecná deklarácia ľudských práv**, ktoré prijalo Valné zhromaždenie v rokoch 1945 a 1948. Odvtedy Organizácia Spojených národov postupne rozšírila právo v oblasti ľudských práv tak, aby zahŕňalo osobitné normy pre ženy, deti, osoby so zdravotným znevýhodnením, menšiny a iné zraniteľné skupiny. V našom štáte sú ľudské práva a slobody zakotvené v našej **Ústave**. Tiež máme k dispozícii iné právne predpisy a vykonávacie zákony, ktoré upravujú, čo je dovolené a čo je zakázané (Príručka ľudských práv, 2012 - 2026).

3.3.1 Generácie ľudských práv

Ľudské práva sa pri najčastejšom členení dajú zhrnúť do troch generácií. Každá generácia vyjadruje podstatu a znaky jednotlivých typov ľudských práv, ale aj historickú genézu ich vzniku.

Prvá generácia ľudských práv obsahuje *občianske a politické práva*. Sú to práva, ktoré sa týkajú slobody jednotlivca a jeho účasti na politickom živote. Dodržiavanie občianskych práv štát zabezpečí najmä tým, že nebude jednotlivca v týchto právach obmedzovať (v Jellinkovej klasifikácii *status negativus*). Na realizáciu politických práv je však nevyhnutná iniciatíva občanov (v Jellinkovej klasifikácii *status activus*). Práva prvej generácie boli po prvýkrát všeobecne deklarované vo *Všeobecnej deklarácii ľudských práv* z roku 1948. Sú obsiahnuté v článkoch 3 až 21 *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* a v *Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach* z roku 1966.

Medzi práva prvej generácie zaraďujeme:

a. občianske práva:

- právo na život,
- právo na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia,
- právo na osobnú slobodu a zákaz nútených prác a služieb,
- právo na ochranu ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena,
- právo na súkromie,
- právo na vlastníctvo,

- právo na nedotknuteľnosť obydlia,
- právo na listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a na ochranu osobných údajov,
- sloboda pohybu a pobytu,
- sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery,
- právo na spravodlivý proces,

b. politické práva:

- sloboda prejavu,
- právo na informácie,
- petičné právo,
- zhromažďovacie právo,
- združovacie právo,
- volebné právo,
- právo na odpor (Európske právne centrum, 2026).

Druhú generáciu ľudských práv tvoria hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Tieto práva sa týkajú rovnakých podmienok a rovnakého zaobchádzania a súvisia s realizáciou ekonomických a sociálnych úloh štátu. Štáty ich začali uznávať po prvej svetovej vojne. Na rozdiel od prvej generácie ľudských práv, na zabezpečenie dodržiavania práv druhej generácie je nevyhnutná činnosť štátu (podľa Jellinkovej klasifikácie *status positivus*). Rovnako ako prvá generácia ľudských práv, aj práva druhej generácie sú upravené vo *Všeobecnej deklarácii ľudských práv* z roku 1948 (články 22 až 27), ako aj v osobitom *Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* z roku 1966.

Medzi práva druhej generácie zaradíme:

a. hospodárske práva:

- právo na slobodnú voľbu povolania,
- právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť,
- právo na prácu,
- právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky,
- právo slobodne sa združovať s inými na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov,
- právo na štrajk,
- právo žien, mladistvých a osôb zdravotne postihnutých na zvýšenú ochranu zdravia, pri práci a osobitné pracovné podmienky,

b. *sociálne práva:*

- právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate živiteľa,
- právo na ochranu zdravia,
- právo na osobitnú ochranu manželstva, rodičovstva a rodiny,

c. *kultúrne práva:*

- právo na vzdelanie,
- právo na slobodu vedeckého bádania a umenia; právo na zákonnú ochranu tvorivej duševnej činnosti (Európske právne centrum, 2026).

Tretia generácia ľudských práv predstavuje práva, ktoré prekračujú rámec prvej a druhej generácie a zahŕňa pomerne široký okruh práv, ktoré možno charakterizovať ako práva solidarity. Zabezpečenie dodržiavania týchto práv si vyžaduje určitú formu účasti a spolupráce viacerých jednotlivcov a štátov. Realizácia týchto práv presahuje štátne hranice a mnohokrát aj hranice regiónov či kontinentov. Suverenita štátov, kontroverzná povaha týchto práv a rozdielne ekonomické podmienky v rôznych štátoch sú však prekážkou zakotvenia týchto práv v medzinárodných zmluvách. Preto sú práva tretej generácie obsiahnuté iba v nezáväzných dokumentoch, ako je *Deklarácia Konferencie Organizácie spojených národov o životnom prostredí človeka* (Štokholmská deklarácia) z roku 1972 a *Deklarácia z Ria de Janeiro o životnom prostredí a rozvoji* z roku 1992.

Medzi práva tretej generácie zaraďujeme:

- právo na mier,
- právo na priaznivé životné prostredie,
- právo na hospodársky a sociálny rozvoj,
- práva národnostných a etnických menšín,
- právo na prístup ku kultúrnemu dedičstvu,
- právo na prírodné zdroje,
- právo na komunikáciu,
- právo na medzigeneračnú slušnosť (Európske právne centrum, 2026).

Podľa Gefferta (2021) ľudské práva považujeme za oprávnenia priznané jedincovi, ktoré mu pomáhajú pri využívaní svojich schopností, talentu a na uspokojenie svojich potrieb a cieľov. Zmluvná koncepcia je základom ľudských práv. Jedná sa o zmluvu medzi občanom a štátom. O ľudských právach môžeme hovoriť len vtedy, ak je jasný adresát, právo má jasný obsah, existuje sankcia, existuje sila schopná sankciu realizovať. V 20. storočí došlo k uznaniu, že občan má právo na dôstojný život (čo je odzrkadlené v každej oblasti jeho života).

3.4 Politické subjekty

Hrušovský (2026) v moderných demokratických spoločnostiach, založených na pluralitnom systéme, považuje politické strany za dôležitý subjekt formovania spoločenských podmienok (za určité obdobie). Medzi politológmi jednoznačné definičné vymedzenie tohto subjektu neustále vyvoláva rôzne polemiky. Vymedzenia sú determinované aj samotným uhlom nazerania na danú problematiku. Latinský základ slova (politická) strana teda jasne vymedzuje, že je to časť celku odlišná od iných častí toho istého celku. Pojem politických strán prešiel aj určitým historickým vývojom, takže súčasný význam pojmu nie je totožný s termínom z 19. storočia. Dnešné ponímanie politických strán je možné datovať až od 60. rokov 20. storočia. Medzi hlavné ciele politických strán zaradujeme blaho, resp. všeobecné dobro (E. Burke) a získanie moci (M. Weber). Politické strany sa prostredníctvom legitímnych volieb snažia dosiahnuť legálnu participáciu na moci. V rámci základnej typológie politických strán rozlišujeme ľavicovo orientované politické strany, pravicovo orientované politické strany a politický stred.

Pravica a ľavica sú dve protikladné termíny. Ich vznik datujeme v 19. storočí (inšpirovaný zasadacím poriadkom francúzskeho národného zhromaždenia). Tieto dichotómie môžeme v politickej oblasti vnímať ako základ politických programov politických subjektov.

Medzi znaky politickej ľavice zaradujeme:

- ideu solidarity, homogenizácie, subsidiarity a participácie,
- rozdiely vo vlastníctve by mali byť čo najmenšie,
- väčšina odlišnosti je sociálneho charakteru (aktívna redistributívna sociálna politika),
- málo odlišností v hospodárskej oblasti má pozitívny dopad,
- história preukáže, že platnosť väčšiny extrémnych rozdielov je len dočasná.

Medzi znaky politickej pravice zaradujeme:

- prirodzené rozdiely medzi ľuďmi majú väčšiu váhu ako to, čo ľudí v spoločnosti spája,
- väčšinu okolností, ktoré spôsobujú sociálnu a ekonomickú diferenciaciu nemožno umelo odstrániť,
- rozdiely pre spoločnosť majú pozitívny význam (Geffert, 2021, s. 40-41).

Nová pravica kladie dôraz na liberálne zásady slobodnej, otvorenejšej a súťaživejšej ekonomiky, na konzervatívne princípy obnovenia sociálnej a politickej autority v spoločnosti, význam práva a poriadku v štáte, glorifikáciu tradičného rodinného života a podporu náboženskej a morálnej obnovy spoločnosti.

Nová Pavica spochybňuje sociálne ciele a politické štýly a hlási sa k seব্যব্যadreniu a sebarealizácii. Snaží sa oživiť sociálne myslenie kritikou industriálnej spoločnosti.

Medzi spoločné znaky radíme zásadné odmietnutie konvenčnej spoločnosti, vernosť autonómii jednotlivca, uprednostnenie decentralizácie a participatívnej demokracie (Geffert, 2021, s. 41-42).

3.5 Dobrý život

„Pod dobrým životom sa rozumie, že jednotlivec, zodpovedajúc svojim fyzickým a psychickým potrebám, podľa vlastných predstáv uskutočňuje pozitívny a naplnený život, pričom sa presadzuje koncept v náležitom sociálnom kontexte“ (Tiefenbacherová, 2011, s. 174).

Na začiatku polemizovali myslitelia a filozofi o tom, čo možno označiť pre život ako dobré a prospešné v zmysle morálnej správnosti. V stredoveku s nastupujúcim kresťanstvom sa práve otázky morálnej správnosti a správnych mravov dostali do centra pozornosti. V novoveku nastal obrat v polemikách o dobrom živote a pozornosť sa upriamila na úlohu štátu vo vytváraní dobrých podmienok pre život ľudí. Začali sa opisovať utopistické modely. V období Francúzskej revolúcie sa potreba obrátila na spoločenskú zmenu, ktorá bola ukotvená slobodou, rovnosťou a bratstvom. *Marx* a *Engels* chceli revolúciu, triedny boj a beztriednu spoločnosť, ktoré by ľuďom umožnili dobrý život. *Nietzsche* postavil človeka do stredu a vyžadoval novú kultúru mimo akademickej filozofie. 20. storočie prinieslo myšlienky viažuce sa na oslobodenie, ktoré je nevyhnutne spojené s dobrým životom. *S. Freud* pridal myšlienky o sebarealizácii, kreatívnom živote a sebaurčení. Významní predstavitelia Frankfurtskej školy *H. Marcuse* a *T. W. Adorno* videli v potlačovaní príčinu politických zmien. V 70. rokoch 20. storočia vyvinul Pierre-Felix Guattari spolu s Gillom Deleuzom koncept „stroja želaní“. Stroj želaní definoval pozitívne želania, ktoré otvárajú možnosti okamžite konať a dobre žiť (Tiefenbacherová, 2011).

V súčasnosti sa diskusia o dobrom živote presúva do roviny funkčnosti a dôstojnosti, najmä v súvislosti so starnúcou populáciou. WHO (2020) v tomto zmysle definuje zdravé starnutie ako „proces rozvoja a udržiavania funkčných schopností, ktoré umožňujú pohodu vo vyššom veku“. Táto funkčná schopnosť úzko korešponduje s Tiefenbacherovej konceptom naplneného života, pretože zahŕňa schopnosti, ktoré ľuďom umožňujú byť a robiť to, čo majú dôvod oceniť. Podľa WHO ide predovšetkým o:

- uspokojenie základných životných potrieb;
- schopnosť učiť sa, rásť a prijímať autonómne rozhodnutia;
- zachovanie mobility;

- budovanie a udržiavanie sociálnych vzťahov;
- zachovanie statusu prospešnosti pre spoločnosť.

Aktuálnosť týchto atribútov potvrdzuje aj výskum, ktorý realizoval Ahlawat Hemant a kol. pod názvom „*Vek je len číslo: Ako starší dospelí vnímajú zdravé starnutie*“. Výsledky z 21 krajín sveta ukazujú vzácnu zhodu respondentov v tom, že kľúčovými premennými ovplyvňujúcimi zdravé starnutie – a teda aj modernú podobu „dobrého života“ – sú najmä mať zmysel života, efektívne zvládať stres, zachovať si sociálne kontakty a udržať si nezávislosť (Vansač, 2024).

Pojmy na zapamätanie

Demokracia, politické ideológie, ľudské práva, politické subjekty, dobrý život.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Ako vymedzujeme demokraciu?
2. Čo je to ideológia?
3. Aké sú základné hodnotové rámce liberalizmu, konzervativizmu, marxizmu, fašizmu, nacionalizmu?
4. Čo sú to ľudské práva? Aké generácie ľudských práv poznáme?
5. Ako vymedzujeme politické strany? Uveďte základné diferenčné znaky pravice a ľavice.

LITERATÚRA

AGNEW, J. 2013. *Arguing with regions. Regional Studies*, 47, 6, 819–820.

BARTOLINI, S., Mair, P. 2001. Challenges to contemporary political parties. In L. Diamond & R. Gunther (Eds.), *Political parties and democracy* (pp. 327–343). Johns Hopkins University Press. ISBN 9780801867923.

BELL, D. 2000. *The end of ideology: On the exhaustion of political ideas in the fifties*. Harvard University Press. ISBN 9780674003039.

COOPER, J.; DOBSON, H. 2007. *The Benefits of Pesticides to Mankind and the Environment*. *Crop Protection*, 26, 1337-1348.

ENCYCLOPAEDIA BELIANA. 2020. *Fašizmus*. [online]. [cit. 20.1. 2026]. Dostupné z: <https://beliana.sav.sk/heslo/fasizmus>.

EURÓPSKE PRÁVNE CENTRUM. EUROIURIS. 2026. *Právna úprava ochrany ľudských práv v Európskej únii a v Rade Európy a ich aplikácia v podmienkach Slovenskej republiky*. [online]. [cit. 22.1. 2026]. Dostupné z: http://www.ludskeprava.euroiduris.sk/index.php?link=gen_lud_prav.

FREEDEN, M. 1996. *Ideologies and political theory: a conceptual approach*. Oxford: Clarendon Press, 1996.

FRIEDMAN, M. 2009. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.

- GEFFERT, R. 2005. Čo je demokracia? Demokracia vo veku médií. Slovenská politologická revue. 1/2005. [online]. [cit. 18.10. 2025]. Dostupné z: https://sjps.fsvucm.sk/Articles/05_1_7.pdf.
- GEFFERT, R. 2021. *Sociálna politika včera a dnes*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Fakulta verejnej správy, 2021. 150 s. ISBN: 978-80-574-0003-2.
- GEFFERT, R. 2009. Sociálna politika. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2009. 1. vydanie. 152 s. ISBN: 9788070987408.
- HAYEK, F. A. 2012. *Cesta do nevoľníctva*. Bratislava: Nadácia F. A. Hayeka.
- HEYWOOD, A. 2008. Politické ideológie. Aleš Čeněk, 2008. 362 s. ISBN: 9788073801373.
- HORNÁ, D.; PETŐCZ, K., 2013. *Výbrané texty k ľudským právam. Príručka pre Olympiádu ľudských práv*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013. 168 s. ISBN: 978-80-223-3523-2.
- HRUŠOVSKÝ, M. 2026. *Teoretické vymedzenie pojmu politickej strany*. [online]. [cit. 22.1. 2026]. Dostupné z: https://sjps.fsvucm.sk/Articles/04_2_3.pdf.
- GUDELIS, D. 2011. *Reconsidering liberalism: an approach to ideologies, democracy, and political parties*. Socialinių mokslų studijos - Societal Studies. 3. 423-441.
- LOCKE, J. 1992. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda.
- MARX, K. 1972. *Manifest komunistické strany*. Bratislava: Pravda.
- MILL, J. S. (1951). *Utilitarianism, liberty, and representative government*. Dent. ISBN 9780460007152.
- MURPHY, A. B. 2013. *Territorial understandings in an interconnected world*. Annals of the Association of American Geographers, 103, 5, 1212–1231.
- NOZICK, R. 2015. *Anarchie, stát a utopie*. Praha: Academia.
- PAREKH, B. (2006). *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory* (2nd ed.). Palgrave.
- PRÍRUČKA ĽUDSKÝCH PRÁV. 2012-2026. [online]. [cit. 22.1. 2026]. Dostupné z: <https://www.humanrightsguide.sk/oblasti/co-su-ludske-prava>.
- RAWLS, J. 1995. *Teorie spravodlnosti*. Praha: Victoria Publishing.
- SCRUTON, R. 1989. *Thinkers of the New Left*. London: Longman.
- SCHWARZMANTEL, J. 2008. *Ideology and Politics*. London: Sage.
- TIEFENBACHEROVÁ, A. 2011. *Filozofia*. Bratislava: Aktuell, 2011. 208 s. ISBN: 978-80-89153-82-4.
- TONG, R. 2009. *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction* (2nd ed.). Routledge.
- VANSACĎ, Peter, 2024. *Súvislosť medzi spiritualitou a spokojnosťou seniorov so životom = The relationship between spirituality and life satisfaction of seniors*. In: VANSACĎ, Peter (ed.). Zborník vedeckých prác z druhej etapy projektu 004-24-IG: Podpora zdravého starnutia v okrese Michalovce „Faktory ovplyvňujúce spokojnosť seniorov so sociálnymi službami v okrese Michalovce“. 1. vyd. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, s. 118-139. ISBN 978-80-8132-296-9.

4. Subjekty a objekty sociálnej politiky

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom kapitoly je poskytnúť vhl'ad do problematiky vzťahových súvislosti medzi sociálnou suverenitou a sociálnou bezpečnosťou. Priestor bude venovaný aj hlavným aktérom sociálnej politiky, ich základným charakteristikám a diferenčným špecifikám, a tomu aké majú miesto práve pri dosahovaní sociálnej suverenity a sociálnej bezpečnosti.

4.1 Sociálna suverenita a sociálna bezpečnosť

Medzi všeobecné charakteristiky postavenia každého človeka v spoločnosti patria sociálna suverenita a sociálna bezpečnosť. Jedinec sa o ne vedome alebo nevedome usiluje. Vzťah sociálnej suverenity a sociálnej bezpečnosti nám ukazuje, že iba zabezpečený človek môže byť suverénny a tým pádom aj výkonný. Suverénnosť a ocenenie výkonu človeka je predpokladom pre jeho sociálnu istotu. Opakom týmto pojmom je sociálna závislosť a sociálne ohrozenie. Z toho dôvodu imanentným zmyslom človeka je zabezpečovanie a udržiavanie sociálnej suverenity a istoty, obmedzovanie a odstraňovanie sociálnej závislosti a ohrozenia. Sociálna istota nesmie byť podmienená poslušnosťou k režimu, pretože suverenita a odvaha k zodpovednému konaniu by bola značne obmedzená.

Vymedzenie sociálnej politiky je možné zhrnúť do troch základných prístupov (Porubčan, 2012):

Prvý prístup predstavuje konkrétne kroky základného aktéra sociálnej politiky a tým je štát. Ním je ovplyvňovaný sociálny systém v spoločnosti. Má dlhodobý charakter a vytvára sa celková koncepcia sociálnej politiky – typ (model) sociálnej politiky, tvorí sa konkrétny sociálny program.

Druhý prístup je úzko previazaný s hospodárskou politikou. Cieľom je eliminácia najtvrdších sociálnych dopadov, ktoré sú sprievodným znakom fungovania trhového mechanizmu. Tento prístup reguluje udržanie sociálneho zmiern v ekonomickom procese (cez opatrenia v oblasti zamestnanosti, mzdového vývoja a sociálneho zabezpečenia).

Tretí prístup predstavujú núdzové opatrenia pre osoby, ktorých životná úroveň je zabezpečovaná cestou verejnej spotreby a nie na základe ich pracovného výkonu (z rozličných dôvodov nie je realizovaný aktívny sociálny status).

Sociálne opatrenia prijímané objektmi sociálnej politiky sú orientované buď na všetkých obyvateľov daného štátu, alebo len na určité skupiny ľudí, alebo len na jednotlivcov, ktorí sú

objektmi sociálnej politiky. Samotná orientácia sociálnych opatrení je značne diferencovaná. Časť je legislatívne potvrdená, obsiahnutá v právnych normách, a je určená pre všetkých obyvateľov štátu (napr. právo na vzdelanie, právo na zdravotnú starostlivosť). Ďalšie opatrenia sú nasmerované iba na niektorých obyvateľov, alebo na jednotlivcov (napríklad rodiny s deťmi, nezamestnaní, osoby s ťažkým zdravotným postihnutím a pod.). Človeka ponímame ako objekt sociálnej politiky, lebo sú na neho smerované sociálne opatrenia (to značí o antropocentrickom základe sociálnej politiky).

4.2 Aktéri sociálnej politiky

V rámci sociálnej politiky rozlišujeme subjekty a objekty. Vyššie sme spomínali, že subjekty kreujú, respektíve vytvárajú sociálne opatrenia. Tým, čím pôsobia na objekty, možno označiť za predmet sociálnej politiky. Tiež sme už spomenuli, že sociálne opatrenia sú smerované na objekty sociálnej politiky.

Subjekty sociálnej politiky sú vždy formalizované systémy. Sú to inštitucionalizované systémy, ktoré sú formálne organizované. Znamená to, že majú svoj vlastný spôsob usporiadania, ktorý by mal byť všetkým známy. V rámci neho prevládajú formálne a neformálne štruktúry. Formálne štruktúry sú obsadzované rozličnými spôsobmi. Neformálne štruktúry sú tvorené vzťahmi medzi jednotlivcami navzájom. Každý formalizovaný systém má svoje ciele, ktoré chce dosiahnuť a využíva na to vlastné inštrumentárium nástrojov. Podľa štruktúry moci môžeme definovať aj povahu sociálnej politiky – buď sa jedná o prídellovú sociálnu politiku, kde jedinec je len pasívny objekt, alebo sa jedná o participatívnu sociálnu politiku, kde jedinec sa správa ako subjekt sociálnej politiky, lebo je aktívny vo svojom konaní (Tomeš, 1996).

Medzi hlavné **subjekty sociálnej politiky** radíme:

- *Štát* - prezentovaný vládou, legislatívnymi orgánmi, správnyimi orgánmi, ich odvetové orgány, ministerstvá
- *Samosprávne orgány miest a obcí*
- *Firmy* - potrebujú sociálny štát na to, aby pomáhal zamestnancom v havarijných životných situáciách. Má ich zastúpiť všade tam, kde nízky príjem z ekonomickej činnosti nestačí (Klenko, 2017)
- *Zamestnávateľské, zamestnanecké a odborové organizácie*
- *Občianske iniciatívy*
- *Podnikové neziskové subjekty a verejnoprávne inštitúcie*
- *Cirkev*
- *Občania, rodina, domácnosť* – rodina si vyžaduje zvláštnu starostlivosť

- *Medzinárodné organizácie*
- *Politické strany*
- *Mimovládne organizácie*
- *Svojpomocné združenia, susedstvá, stavovské združenia, hromadné oznamovacie prostriedky a pod. (Geffert, 2009).*

Ako poukazuje Cintulová (2022), *štát* je hlavným subjektom sociálnej politiky, nakoľko vytvára vlastnú sociálnu politiku (vymedzuje si okruh svojich problémov, cez axiologické jadro si volí súbor nástrojov na ich dosiahnutie). Jej cieľom je tlmenie sociálneho napätia a vyrovnávania sociálnej klímy v spoločnosti. Zameriava sa na všetkých občanov a podporuje aktivity, ktoré prispievajú k naplneniu jeho cieľov.

Samotný pojem štát môže označovať historickú entitu, resp. určitú formu ľudského spoločenstva. V užšom význame sa vzťahuje k politickému spoločenstvu, ktoré nadobúdalo v priebehu dejín rôzne formy. Vždy sa však spája s územím a vyznačuje sa univerzálnymi charakteristikami, ktoré sa časom a priestorom menili. Či už sa pozrieme bližšie na grécke „polis“ alebo na stredoveké „regnum“, alebo na súčasné ponímanie „modernej republiky“, všetky majú svoje kvality a v nich sú zakotvené jednotlivé činnosti:

- *zamerané na zachovanie pevného vzťahu ľudí a ich majetku,*
- *späté s hierarchiou usporiadania spoločenských vzťahov,*
- *výlučné a nevyhnutné k zachovaniu spoločenstva, také, ktoré nie sú vykonávané inými subjektmi,*
- *zamerané na vykonávanie určitých cieľov, t. j. predpokladajú vlastnú vnútornú logiku, odlišnú od iných ľudských spoločenstiev,*
- *podmienené uplatňovaním moci a práva (Kučírková, 2012, s. 150).*

Moderné politické myslenie vidí štát vo svetle ochrany práv a slobôd jednotlivca, ale aj snahy o dosiahnutie a zabezpečenie všeobecného blaha a dobra. Moderná politológia chápe štát ako prostriedok riadenia spoločnosti. Medzi základné funkcie štátu radíme: *mocenskú, hospodársko - organizátorskú, kultúrno - sociálnu ochranu právneho poriadku, práv a slobôd občanov.* Za základné znaky štátu považujeme: *osobitná verejná moc - štátna moc, štátny mechanizmus, teritorialita, štátne občianstvo, štátna suverenita (zvrchovanosť)* (Kučírková, 2012, s. 150).

V tejto súvislosti je nutné poukázať aj na termíny, ktoré s danou problematikou súvisia.

Deetatizácia je proces, pri ktorom sa prevádza majetok štátu do vlastníctva, napr. neštátnych subjektov. *Deregulácia* znamená proces určitej kontroly a dozoru nad finančným trhom (od

štátnych úradov na nezávislé inštitúcie a organizácie). *Decentralizácia* je presun kompetencií na iné subjekty štátnej správy (Cintulová, 2022). Ako poukazuje Vytršal (2023), globalizácia v rámci svojho prepojenia cez informačné a obchodné siete priniesla mnoho pozitívnych, no často aj negatívnych faktorov. *Globalizácia* sa ako proces prepájania rôznych štátov, regiónov prejavuje v oblasti ekonomiky, ale aj geopolitiky a sociálnej sféry. Európska únia prijíma na riešenie problémov, ktoré globalizácia predstavuje, opatrenia na zlepšenie fungovania trhov EÚ a zvýšenie inovačnej výkonnosti. Pomáha tiež skracovať procesy prispôbovania sa novým podmienkam prostredníctvom politických cielených opatrení (napríklad Európsky fond). Európska únia sa snaží cez obchodnú politiku otvoriť vonkajšie trhy s cieľom zvýšiť obchodné príležitosti prostredníctvom dohôd. Taktiež chrániť výrobcov z EÚ pred nespravodlivou súťažou prostredníctvom jasne stanovených pravidiel (European Union, 2026).

Objektmi sociálnej politiky sú:

- *občan*
- *sociálna skupina*

Prijaté sociálne opatrenia sú smerované na objekty sociálnej politiky. Sociálne skupiny môžu byť rôzne členené, prípadne aj rôzne usporiadané. Ide o prirodzené alebo intímne skupiny, ako aj skupiny umelo vytvorené. Táto zhoda objektov je síce zásadná, ale nie úplná.

K objektom sociálnej politiky sa úzko viaže aj termín *sociálne plánovanie*. Sociálne plánovanie vychádza sčasti z iných vlastností aj tej istej skupiny ľudí, než sociálna politika. V sociálnom plánovaní je zhoda medzi predmetom (objektom) plánovania a subjektom plánovania oveľa väčšia, než v oblasti sociálnej politiky. V sociálnom plánovaní sa tiež prihliada na individuálne opatrenia, lenže opatrenia, resp. jednotlivé spoločenské plány sa vždy zameriavajú na určité skupiny ľudí. Sociálna politika prihliada skôr na rozdelenie ľudí do biologicko - demografických skupín. Sociálne plánovanie síce tiež na ne prihliada, ale spravidla zo sociálno - profesionálnych hľadísk. V oblasti sociálnej politiky ťažisko opatrení spočíva vo vekových rozdieloch, v rozdieloch pohlavia, rodinného stavu a podobne. Naopak ťažisko opatrení v sociálnom plánovaní je na problematike zmien štruktúry, pracovných a životných podmienok, stimulov a vzťahov medzi ľuďmi, teda v spoločenskej sfére (Pisca, 1976).

Pojmy na zapamätanie

Sociálna suverenita a sociálne bezpečnosť, subjekty a objekty sociálnej politiky.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Aký je vzťah medzi sociálnou suverenitou a sociálnou bezpečnosťou?

2. Charakterizujte tri základné prístupy v rámci vymedzenia sociálnej politiky.
3. Ako by ste vymedzili subjekty a objekty sociálnej politiky? Uveďte konkrétne príklady.

LITERATÚRA

- CINTULOVÁ, L. 2022. Základy a úvod do sociálnej politiky. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o., 2022. 85 s. ISBN: 978-80-8132-256-3.
- EUROPEAN UNION. 2026. Globalizácia hospodárstva. [online]. [cit. 20.1. 2026]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/glossary/globalisation-of-the-economy.html>.
- GEFFERT, R. 2021. *Sociálna politika včera a dnes*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Fakulta verejnej správy, 2021. 150 s. ISBN: 978-80-574-0003-2.
- GEFFERT R. 2009. Sociálna politika. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009. 152 s. ISBN: 978-80-7097-740-8.
- KLENKO, M. 2017. Politika bez moci. Skutočný obraz reality. Martin: Matica slovenská, 2017. 120 s. ISBN: 978-80-8128-181-5.
- KUČÍRKOVÁ, D. a kol. 2012. *Politológia*. Bratislava: Arimes, 2012, 365 s. ISBN: 978-80-8133-009-4.
- PISCA, L. 1976. Sociálna politika a sociálne plánovanie (teória, problémy, úvahy). Bratislava: Pravda, 1976, 347 s. ISBN: 75-080-77.
- PORUBČAN, P. 2012. *Politológia*. Bratislava: Arimes, 2012, 365 s. ISBN: 978-80-8133-009-4.
- TOMEŠ, I. 1996. *Sociální politika. Teorie a mezinárodní zkušenost'*. Praha: Socioklub, 264 s. ISBN: 9788086484006.
- VYTRÍSAL, M. 2023. Vplyv globalizácie na ekonomiku a obchod. [online]. [cit. 20.1. 2026]. Dostupné z: <https://www.paneuouni.com/blog/vplyv-globalizacie-na-ekonomiku-a-obchod/>.

5. Princípy a funkcie sociálnej politiky

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom kapitoly je priblížiť problematiku najdôležitejších princípov sociálnej politiky, ktoré výrazným spôsobom ovplyvňujú určité efektívne a adekvátne postupy použité pri rôznych sociálnych udalostiach. Medzi základné princípy sociálnej politiky patria: princíp sociálnej spravodlivosti, princíp solidarity, princíp subsidiarity a princíp participácie.

Sociálna politika má aj svoje určité funkcie, ktoré sa vyvíjali postupne v časovom horizonte a ich vznik podnietili aj geografické podmienky a sociálna, ekonomická, ale aj politická situácia

daných štátov. V rámci sociálnej politiky môžeme vymedziť ochrannú, rozdeľovaciu, stimulačnú, preventívnu a homogenizačnú funkciu.

5.1 Princípy sociálnej politiky

Princíp je v zásade určité pravidlo, nejaká zásada, vedúca idea. Každý princíp sociálnej politiky má voči druhému princípu určitú vzájomnú súvislosť. To ovplyvňuje výber a existenciu rôznych systémov, inštitúcií, noriem, predpisov a opatrení.

Medzi základné princípy sociálnej politiky patria:

- *Princíp sociálnej spravodlivosti*
- *Princíp solidarity*
- *Princíp subsidiarity*
- *Princíp participácie*

Princíp spravodlivosti je považovaný za hlavný a rozhodujúci princíp sociálnej politiky. Existujú diferencie vo vnímaní spravodlivosti zo subjektívneho a objektívneho pohľadu. Subjektívny pohľad jednotlivých subjektov (napríklad občanov, politických strán a pod.), ale aj rôznych autorov, je častokrát vystavený silným tlakom vonkajších determinantov. Z toho dôvodu dochádza k rozličnému ponímaniu pojmu spravodlivosť a spravodlivý u každého.

Objektívne atribúty sociálnej spravodlivosti nachádzame v myšlienkach humanizmu¹². Pokladá sa za mravnú a náboženskú hodnotu a meriame ňou medziľudské vzťahy. Opakom spravodlivosti je nespravodlivosť (tiež často ovplyvňovaná vlastnými subjektívnymi skutočnosťami a vonkajšími determinantmi). Spravodlivosť môžeme zasadiť do viacerých oblastí života (ale najčastejšie je spájaná s právnou a sociálnou oblasťou). *Právna spravodlivosť* je prepojená s právnymi normami, s ich vykonávaním, ale aj sankcionovaním. *Sociálna*

---

¹²Renesancia presadzovala matematické a prírodovedné princípy. Medzi učencami renesancie bol humanizmus veľmi rozšírený spôsob myslenia a vnímania sveta. Renesancia znamená znovuzrodenie a poukazuje na oživenie antickej kultúry. *G. Vasari* prvý použil slovo renesancia, aby naznačil, že stredoveké učenie bolo predstihnuté. V humanizme bol stredobodom človek. S tým sa spájala predstava upustenia od násilia a presadzovala sa tolerancia. Človek ako samostatná bytosť by sa mal rozvíjať ďalej bez toho, aby bol odkázaný na náboženstvo. Základné humanistické myšlienky boli prevzaté práve z antiky. Jednou z týchto myšlienok je: „Nemôžeš vstúpiť dvakrát do tej istej rieky“. Druhou známou myšlienkou je: „Všetko plynie“. V neposlednom rade treťou myšlienkou humanizmu „Človek je mierou všetkých vecí“. Po temnom stredoveku prišla nová epocha v podobe humanizmu a renesancie a ňou dochádza aj k novým sociálnym zmenám. Obdobie okolo rokov 1400-1600 sa nazýva obdobím humanizmu a renesancie (Tiefenbacherová, 2011).

Príkladom nového postoja je proporčná štúdia Leonarda da Vinciho, ktorá ukazuje človeka uprostred nového spôsobu usporiadania sveta. Venoval sa aj otázkam súvisiacich s morálkou a pokojným životom. Poukazoval na fakt, že pre človeka je dôležité, aby poznal a neustále spoznával veci, lebo len tak sa z nich odstráni zbytočnosť a rozvinie sa prospešné. Bez prvotného poznania nemôžeme nič milovať, či nenávidieť. Najväčším klamom človeka sú jeho vlastné názory (Leonardo da Vinci, 2010).

spravodlivosť súvisí s rozdeľovaním a prerozdeľovaním určitých zdrojov v spoločnosti medzi jednotlivé subjekty. Je ju náročné vymedziť, ale dá sa to cez čiastkové princípy:

- *Výkonový princíp*
- *Princíp rovnosti*
- *Princíp súladu medzi vstupmi a výstupmi*
- *Princíp rovnakých príležitostí*
- *Princíp potrebnosti* (Dudová, Stanek, 2018).

O spravodlivosti nemôžeme hovoriť ako o absolútnej kategórii. Počas celého politického a ekonomického vývoja v našej histórii nebola vymedzená jednoznačná definícia sociálnej spravodlivosti. Diferencie sa líšia od subjektov, ktoré sa o to pokúšajú. Avšak každý sociálny systém nás podnecuje k tomu, že je tento pojem nevyhnutný, lebo ľudia sa sami zhodli na fakte, že sa chcú správať spravodlivo a to aj v zmysle sociálnom. Napriek tomu je spravodlivosť a jej protipól poznačený silným politickým nábojom a to vplýva na stabilitu spoločnosti. Normatívne kritérium definovania spravodlivosti podlieha rôznym ideológiám, politickým a iným záujmom, ktoré sa niekedy vzdávajú skôr spomínaným myšlienkam humanizmu a renesancie, dobra a blahobytu.

V rámci sociálnej spravodlivosti vymedzujeme rad zásad:

- *Zásada každému rovnako* je jednoduchá a nachádza aj potrebné uznanie a ohlas. Kritici jej vyčítajú šablónovitý charakter a kontroverziu so záujmami v danej spoločnosti.
- *Každému podľa jeho potrieb* pretláča do popredia autoritu, ktorá bude rozhodovať o potrebnosti a o uznaní potrieb. V oblasti sociálnej politiky je to základný subjekt štát (napr. v oblasti nezamestnanosti alebo pri podpore a pomoci handicapovaných ľudí). V iných oblastiach je to komplikovanejšie.
- *Každému podľa jeho zásluh* je náročnejšia na vymedzenie, lebo sa tu vymedzuje kvalita, ohodnotenie a odmeňovanie. Táto zásada je viazaná na zásluhy, ktoré sa viažu na pracovný výkon.
- *Zásada života* predurčuje prosperitu, rozvoj, prospech stále väčšieho počtu ľudí, ale aj skupín. Súvisí s ideálom dosiahnutia blaha pre každého (Dřízová, 2012).

Princíp solidarity sa odvíja od základného poznatku, ktorý bol už vyššie spomínaný – človek je bytosť spoločenská. Keď nie je súčasťou sveta, ktorá je izolovaná od druhých, stáva sa spoločenským a do istej miery aj závislým. Ľudská spolupatričnosť, vzájomná súdržnosť a zodpovednosť sú odrazom princípu solidarity.

Dřízová (2012, s. 42) poukazuje na to, že podľa subjektov, kt. solidaritu organizujú, hovoríme o:

- *Medzinárodnej solidarite* – aktivity organizácií (svetových), napr. WHO, ILO, ES a pod.
- *Celoštátnej solidarite* – je to solidarita organizovaná základným subjektom a tým je štát (rozvoj kultúry, vzdelania, sociálne slabým, seniorom, rodinám a pod.).
- *Miestnej a regionálnej solidarite* – organizovaná na základe užších sociálnych skupín, napr. obcí, firiem, podnikov, cirkví, charít a pod.
- *Solidarita jednotlivcov a rodín* – napríklad solidarita medzi jednotlivými členmi určitej rodiny.

Dudová (2018, s. 35-36) hovorí o základných formách sociálnej solidarity v podmienkach Európskej únie:

- Solidarita medzi generáciami
- Solidarita medzi majetnejšími a menej majetnými
- Solidarita medzi regiónmi
- Solidarita medzi bohatšími a chudobnejšími členskými štátmi

V rámci Slovenskej republiky máme najviac rozšírenú *medzigeneračnú solidaritu*, ktorá je pretavená do solidarity medzi zamestnanými a nezamestnanými, medzi zdravými a chorými, medzi ekonomicky aktívnymi a ekonomicky neaktívnymi, medzi rodinami s deťmi a bezdetnými rodinami. S tým súvisí aj problematika *sociálnej kohézie*, ktorá predstavuje spoločenské hodnoty a vnímanie určitej príslušnosti človeka. Ďalej s ňou úzko súvisia pojmy, ako sú uznanie a legitimita, účasť a začleňovanie. Spoločnosti, ktoré majú vyšší podiel sociálnej kohézie, dosahujú zhodu pri spoločných cieľoch, pri ochrane a integrácii jednotlivcov a ohrozených skupín. Sociálna kohézia je blízka sociálnemu kapitálu a realizuje sa prostredníctvom transferovej a redistribučnej politiky štátu. *Redistribúcia* zahŕňa transfery, ktoré sú uskutočňované smerom do domácnosti (s rôznou podobou, či už verejné služby, odvodami). Máme na mysli vertikálnu redistribúciu, ak vedie k zníženiu nerovností, a horizontálnu redistribúciu, ak je obsahom pokrytie sociálnych rizík bez ohľadu na výšku príjmov.

Princíp subsidiarity vo svojej podstate zahŕňa celý rad krokov, ktoré smerujú od výchovy obyvateľstva k prevzatiu vlastnej zodpovednosti za činy, ktoré ovplyvňujú vytváranie sociálnej situácie. Kladie sa dôraz na vlastné zodpovedné sociálne konanie jedinca. Túto zodpovednosť u jedincov kontroluje štát, ktorý chce mať istotu, že jedinci v jednotlivých prípadoch alebo situáciách majú možnosť reálne prevziať za ňu zodpovednosť. Princíp subsidiarity sa odvíja od

toho, že človek si má na začiatku pomôcť vlastnými silami. Ak to nedokáže, pomáha mu rodina a až v konečnom dôsledku sa obracia na štát (Geffert, 2009).

Princíp participácie, resp. spoluúčasti¹³ jednotlivca na chode spoločnosti je základným a hlavným predpokladom každej demokratickej spoločnosti. Umožňuje to jednotlivcovi riešiť nepriaznivú sociálnu situáciu - napríklad v poisťovnom systéme, kde si odkladá časť svojej spotreby pre prípad neočakávanej sociálnej udalosti (Kečkéšová, 2005). Ako tvrdí Geffert (2021, s. 79) „*fundamentálnou myšlienkou participácie je, že ľudia, ktorých život je ovplyvňovaný určitými opatreniami a rozhodnutiami, musia/by mali mať možnosť zúčastňovať sa na procese, ktorý vedie k ich prijímaniu a realizácii. Ide o to, aby ľudia mali reálnu (nie iba formálnu) možnosť podieľať sa na tom, čo bezprostredne ovplyvňuje ich život (zdravie, zabezpečenie v chorobe, v starobe a iných sociálnych udalostiach). Napĺňanie princípu participácie je kontinuálnym, dlhodobým procesom, ktorý možno označiť ako tranzíciu od človeka ako prevažne objektu sociálnej politiky, k človeku ako plnoprávnemu, zodpovednému a rešpektovanému subjektu*“. V tomto smere je nevyhnutné poukázať na diferencie medzi občianskou a verejnou participáciou. Participácia, ktorú sme spomínali vyššie je občianskou participáciou, lenže okrem nej existuje aj participácia, ktorá nie je riadená zdola, ale práve naopak zhora. Participácia riadená zhora je financovaná z verejných zdrojov. Je to záväzok organizátorov, aby oslovili dotknutú verejnosť a využili dostupné prostriedky na informovanie širokej verejnosti. Aktérmi sú v oboch prípadoch občania (občianska participácia, verejná participácia) (Plichtová, Šestáková, 2020).

V roku 2011 sa Slovenská republika prihlásila k medzinárodnej *Iniciatíve pre otvorené vládnutie*. Týmto krokom sa zaviazala, že bude rešpektovať a uplatňovať princípy otvoreného vládnutia v zmysle rozšírenia priestoru pre občiansku kontrolu a zapájanie sa cez rozličné formy. Kvalita vládnutia aj na poli verejných záležitostí, taktiež aj na poli sociálnych, sa odvíja od dialógu so zainteresovanými aktérmi a občanmi (Úrad splnomocnenca vlády SR, 2025).

Participáciu možno klasifikovať z rôznych hľadísk:

---

¹³Hoci participácia je najčastejšie definovaná v termínoch ako spoluúčasť, spolupodieľanie sa, resp. angažovanie sa, je to nepochybne jedna z moderných a individualistických definícií. Lenže naproti tomu existuje aj staršie komunitárne chápanie participácie. To sa odvíjalo od príslušnosti k širšej komunite, od starostlivosti o jej spoločný majetok a spoločné blaho skrz spoločné záležitosti spoločenstva. Tiež je v tom zahrnutá potreba niekde patriť a zdieľať existenciu s ostatnými. Plichtová, Šestáková (2017-2018, s. 12) poukazujú na to, že „*samotný pojem odkazuje na problém vzťahu jednotlivca a kolektív. Komunita, sociálna kohézia, solidarita a prináležanie sa však v liberálnej demokracii ocitajú v pozícii antitézy slobody a nahrádza ich spoločnosť rozptýlených, vzájomne súťažiacich individuí*“.

- *Autentická participácia* – verejnosť má reálny, nielen predstieraný podiel na politickom rozhodovaní (dialóg, kooperácia, dôvera, proces, proaktivita, konsenzus, kompromis, vytváranie, spolupráca, iniciatíva, schopnosti, rovnocennosť a pod.)
- *Technokratická participácia* – tradičná, alebo konvenčná (informuje o rozhodnutiach, ktoré boli dohodnuté).
- *Riadená participácia* – participácia občanov je vítaná/ želaná.
- *Spontánna participácia* – vychádzajúca od občanov. Narastá v zlomových udalostiach (Plichtová, Šestáková, 2018).

Princíp rovnosti má sám o sebe mnoho významov. Najčastejšie rozlišujeme medzi formálnou a právnou rovnosťou (rovnosť pred zákonom, politická rovnosť a pod.). Poznáme aj rovnosť materiálnu alebo v materiálnom postavení. Právna rovnosť je zakotvená v *Deklarácii ľudských práv*. Skutočná rovnosť je utopistickým konštruktom a snahy o jeho dosiahnutie vedú k obmedzeniu slobody. Presadzuje sa taká spoločenská rovnosť, ktorá uznáva, že výhody sa majú ľuďom dávať úmerne k ich zásluhám a práci. Sociálna rovnosť, o ktorú sa sociálna politika usiluje, je pretavená v materiálnej a nemateriálnej oblasti a je vyjadrená rovnakým právom jedincov (právo na život, právo na vzdelanie a pod.). Zakazuje akékoľvek formy diskriminácie. Štáty sa usilujú o dosiahnutie socioekonomickej rovnosti.

Princíp všeobecného dobra v sebe skrýva všetky podmienky sociálneho života, ktoré sú zastrešené dôstojnosťou. Je to kategória inštrumentárna, nakoľko osobné blaho a spoločné blaho sú značne prepojené (Anzenbacher, 2015).

5.2 Funkcie sociálnej politiky

Termín funkcia je imanentnou súčasťou *štrukturálneho funkcionalizmu*, ktorý sa zameriava na zdôraznenie vzájomnej závislosti inštitúcií a javov v spoločnosti. Východiskom je pojem funkcia. Je jednou z najviac rozvinutých teórií v sociológii. Na spoločnosť sa pozerá ako na celok a za najdôležitejšiu vlastnosť spoločnosti považuje vzájomnú súvislosť ľudí a častí. Je to dané existenciou medzi ľuďmi a časťami, ktoré sú súčasťou spoločnosti. Tieto súvislosti vytvárajú celok, podporujú poriadok a ten sa vyznačuje tendenciou k sebazáchove a prejavuje sa v podobe rovnováhy spoločnosti (Župová, 2019).

Typológia funkcií sociálnej politiky je rôzna. Ich podstatou je priama a nepriama realizácia cieľov sociálnej politiky vytýčená subjektmi:

- **Ochranná funkcia** – ako najstaršia z historického hľadiska, má za cieľ ochranu jednotlivcov a rôznych skupín v spoločnosti (žien, detí, rodín, seniorov, ľudí so zdravotným postihnutím, menšiny a pod.). Jej hlavným cieľom je pomoc pri eliminácii

negatívnych dôsledkov pri niektorej sociálnej udalosti (nezamestnanosť, chudoba, choroba, invalidita, sociálne vylúčenie a pod.). Mala by zabezpečovať stabilitu. Na realizáciu používa sociálne opatrenia ex post. Je prvkom záchranej sociálnej siete v danej spoločnosti.

- **Preventívna funkcia** – je opakom ochranej funkcie. Z historického vývoja je najmladšou funkciou. Využíva nástroje ex ante na predchádzanie negatívnym sociálnym udalostiam, ktoré môžu postihnúť objekt sociálnej politiky. Zameriava sa aj na odstránenie dysfunkcií, ktoré ohrozujú všestranný vývoj človeka. Jej realizácia je prítomná vo všetkých oblastiach sociálnej politiky. Tak ako sú jednotlivé súčasti sociálnej politiky k sebe komplementárne, tak aj jednotlivé udalosti sú k sebe komplementárne. Takže správna prevencia v jednej oblasti môže pôsobiť priaznivo na inú oblasť v živote (Cintulová, 2022).
- **Rozdeľovacia a prerozdeľovacia funkcia** – najvýznamnejšia funkcia sociálnej politiky. Je charakteristická pre 2. vývojovú etapu sociálnej politiky. Je ňou realizovaný vlastný obsah opatrení. Je ňou určovaný podiel jednotlivcov na výsledku ekonomickej činnosti. Keďže je zameraná na redistribúciu, jej primárnym záujmom je rozdeľovanie – komu, čo a za akých podmienok. Môže to byť aj rozdeľovanie životných šancí, situácií a pod. Krebs (2015) hovorí o základných mechanizmoch rozdeľovacej funkcie, kde zaraďuje trhový mechanizmus, vyjednávanie, hlasovanie, zvyky, tradície, kultúru, dobročinnosť, dedenie, nelegitímne prostriedky ako podvod, korupciu, klientelizmus. Prerozdeľovaním by sa malo dosiahnuť zmiernenie východiskového nerovnakého postavenia občanov v miere, ktorú štát uzná za žiaducu.
- **Stimulačná funkcia** – podporuje, stimuluje žiadúci vývoj, konanie a správanie jednotlivca a sociálnych skupín v spoločnosti. Vytváranie stimulov môže mať aj vplyv na ekonomickú oblasť (napr. vidíme to v produktivite práce).
- **Homogenizačná funkcia** – jej cieľom je vytvoriť rovnorodejšiu spoločnosť a odstrániť veľké neodôvodnené rozdiely. Ide o poskytovanie rovnakých možností vzdelania, práce, zdravotnej starostlivosti, sociálnych služieb a pod. Všetko sa to deje na pozadí akceptácie individuality v schopnostiach jedincov, ktoré sú prirodzene rozdielne (Dudová, 2018).

Pojmy na zapamätanie

Princípy sociálnej politiky, funkcie sociálnej politiky.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Čo je to princíp? Aké základné princípy rozoznávame v sociálnej politike?
2. Vysvetlite podstatu princíпов sociálnej politiky.
3. Aký je rozdiel medzi verejnou a občianskou participáciou?
4. Čo je to štrukturálny funkcionalizmus?
5. Aké funkcie má sociálna politika? Aké sú ich hlavné diferencie?

LITERATÚRA

ANZENBACHER, A. 2015.. Křesťanská sociální etika. Úvod a princípy. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, 272 s. ISBN: 9788073253714.

CINTULOVÁ, L. 2022. Základy a úvod do sociálnej politiky. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o., 2022. 85 s. ISBN: 978-80-8132-256-3.

DŘÍZOVÁ, E. a kol. 2012. *Politológia*. Bratislava: Arimes, 2012, 365 s. ISBN: 978-80-8133-009-4.

DUDOVÁ, I.; STANEK, V.; POLONYOVÁ, S. 2018. *Sociálna politika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 400 s. ISBN: 978-80-8168-866-9.

GEFFERT R. 2009. *Sociálna politika*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009. 152 s. ISBN: 978-80-7097-740-8.

KEČKÉŠOVÁ, M. 2005. *Základy práva sociálneho zabezpečenia*. Občianske združenie Sociálna práca, 2005. 179 s. ISBN: 978-80-8918-515-3.

KREBS, W. 2015. Sociální politika. Wolters Kluwer ČR, 2015, 568 s. ISBN: 978-80-7478-921-2.

LEONARDO DA VINCI. 2010. *Denníky*. Praha: Československý spisovatel, 2010, 144 s. ISBN: 978-80-87391-49-5.

PLICHTOVÁ, J.; ŠESTÁKOVÁ, A. 2017-2018. *Filozofické a pojmové ukotvenie participácie*.

[online]. [cit. 25.1. 2026]. Dostupné z:

https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/vystupy_np_parti/Filozoficke%20a%20pojmove%20uktovenie%20participacie_Plichtova_Sestakova.pdf.

PLICHTOVÁ, J.; ŠESTÁKOVÁ, A. 2020. Participácia verejnosti v kontexte dobrého vládnutia a jej kritická alternatíva. [online]. [cit. 25.1. 2026]. Dostupné z:

https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/januar_maj_2020/1_P0178_Participacia%20verejnosti%20v%20kontexte%20dobrego%20vladnutia%20a%20jej%20kriticka%20alternativa.pdf.

PLICHTOVÁ, J.; ŠESTÁKOVÁ, A. 2018. *Slovník základných pojmov participácie občanov a verejnosti v kontexte demokracie*. [online]. [cit. 25.1. 2026]. Dostupné z:

https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/vystupy_np_parti/

Slovník%20základných%20pojmov%20participácie%20občanov%20a%20verejnosti%20v%20kontexte%20demokracie.pdf.

PORUBČAN, P. 2012. *Politológia*. Bratislava: Arimes, 2012, 365 s. ISBN: 978-80-8133-009-4.

TIEFENBACHEROVÁ, A. 2011. *Filozofia*. Bratislava: Aktuell, 2011. 208 s. ISBN: 978-80-89153-82-4.

ÚRAD SPLNOMOCNENCA VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY PRE ROZVOJ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI. 2025. *Spôsoby a miera participácie verejnosti*. [online]. [cit. 25.1. 2026]. Dostupné z: <https://www.participacia.eu/temy-agenda/sposoby-a-miera-participacie-verejnosti/>.

ŽUPOVÁ, E. Sociologické aspekty verejnej správy. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019, 107 s. [online]. [cit. 26.1. 2026]. Dostupné z: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2019/fvs/sociologicke-aspekty-verejnej-spravy.pdf>.

6. Nástroje sociálnej politiky

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom kapitoly je priblížiť základné inštrumentárium, ktoré je využívané subjektmi sociálnej politiky na dosiahnutie svojich cieľov. Každý subjekt si jednotlivé nástroje vyberá na základe svojho axiologického jadra. Tým vlastne pôsobí na jednotlivé objekty. Sociálna politika je aplikovaná veda a má svoj polyparadigmatický charakter, tým pádom využíva nástroje iných vedných disciplín.

6.1 Základná typológia nástrojov

Objektom sociálnej politiky, rovnako ako sociálnych práv, je v súčasnosti celé obyvateľstvo, ale diferencovane. Keď sa pozrieme na vývoj sociálnej politiky, je to jeden zo základných rozdielov oproti minulosti. Vzhľadom na rastúce možnosti spoločnosti, s prihliadnutím na rozdielne potreby ľudí, ktoré spoločnosť prostredníctvom rôznych aktivít sociálnej politiky pomáha uspokojovať a na rozdielne sociálne udalosti, v ktorých zasahuje, rozširuje množstvo a druhy používaných prostriedkov. Ukazuje sa, že v nových, dynamických podmienkach sú tradičné prostriedky a nástroje nedostatočné, a preto vchádzajú do sféry sociálnej politiky nové nástroje a formy ich realizácie. Lenže ani v tomto ohľade to nemôžeme ponímať ako dokončený proces (Pisca, 1976).

Základná typológia nástrojov sa orientuje na tri hlavné oblasti:

- *právnu*

- *ekonomickú*
- *sociálnu*

Hlavným právnym nástrojom každej demokratickej spoločnosti je *právny poriadok* konkrétneho štátu (v oblasti sociálnej politiky to predstavuje sociálnoprávna legislatíva SR). Transformácia sociálnej sféry a postupne prijímané zákony o sociálnom poistení, sociálnej podpore a sociálnej pomoci tvoria piliere súčasného systému sociálnej politiky. Významným kritériom nástrojov sociálnej politiky je faktor času. Subjekty sociálnej politiky sa vždy snažia využívať nástroje dlhodobého zamerania (program - plán), ale aj nástroje krátkodobého zamerania (kolektívne vyjednávanie). *Plán* predstavuje určitý prostriedok, techniku alebo spôsob pre dosahovanie programových cieľov určitých subjektov. Podstatou pre jeho formovanie je participatívne rokovanie rôznych orgánov a organizácií. *Kolektívne vyjednávanie* predstavuje nový nástroj sociálnej politiky. Zabezpečuje základnú formu komunikácie medzi sociálnymi partnermi (odborové zväzy, zamestnávateľské zväzy a vláda). Vďaka účasti sa môžu zabezpečovať dlhodobé celospoločenské záujmy odvíjané od stavu ekonomiky.

Všetky nástroje dotvárajú systém, ktorý sa vyvíja, podlieha neustálym zmenám, skvalitňuje a vychádza z konkrétnych zámerov sociálnej politiky. Realizačný charakter majú napríklad opatrenia ako *sociálne príjmy, sociálne služby, vecné dávky, pôžičky, transfery, úľavy a výhody, ceny spotrebiteľského tovaru a služieb, štátna regulácia týchto cien* a pod. (Dřízová, 2012, s. 45). Subjekty nástrojmi pôsobia na objekty. Realizujú to viacerými spôsobmi, ako napríklad:

- *Zákazmi a príkazmi niečo urobiť, alebo sa zdržať nejakého konania.*
- *Peňažným a vecným plnením, alebo poskytnutím dávky.*
- *Pomocou zmluvy zaviazať subjekt alebo objekt k určitému konaniu, nekonaniu, alebo k znášaniu určitého konania.*
- *Fyzickým alebo politickým tlakom niečo konať alebo prijať* (Cintulová, 2022, s. 9)

Sociálna práca je nástrojom sociálnej intervencie vo všeobecnosti. Má špecifické prierezové postavenie v sociálnej oblasti, pretože podporuje zmeny v sociálnej oblasti na hľadanie riešenia problémov v medziľudských vzťahoch. Využíva vedecké poznanie ľudského správania a sociálneho systému a používa sa najmä tam, kde vznikajú problémy vo vzájomnom pôsobení ľudí, ale aj ich okolia. Zásadný význam majú princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti (Dudová, 2018).

Pojmy na zapamätanie

Základná typológia nástrojov.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Aké sú základné nástroje sociálnej politiky?
2. Vymenujte právne, ekonomické a sociálne nástroje, ktoré predstavujú dôležitú súčasť sociálnej politiky.
3. Čo je to kolektívne vyjednávanie a sociálne plánovanie? Ako sa od seba odlišujú?
4. Vymedzte vzťah sociálnej politiky a sociálnej práce.

LITERATÚRA

CINTULOVÁ, L. 2022. *Základy a úvod do sociálnej politiky*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o., 2022. 85 s. ISBN: 978-80-8132-256-3.

DŘÍZOVÁ, E. a kol. 2012. *Politológia*. Bratislava: Arimes, 2012, 365 s. ISBN: 978-80-8133-009-4.

DUDOVÁ, I.; STANEK, V.; POLONYOVÁ, S. 2018. *Sociálna politika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 400 s. ISBN: 978-80-8168-866-9.

PISCA, L. 1976. *Sociálna politika a sociálne plánovanie (teória, problémy, úvahy)*. Bratislava: Pravda, 1976, 347 s. ISBN: 75-080-77.

7. Typy, modely sociálneho štátu, welfare state, ľudský a sociálny rozvoj

CIEĽ KAPITOLY

Cieľom kapitoly je priblížiť určité typy a modely sociálnej politiky, ktoré sú závislé od miery účasti štátu v oblasti sociálnej politiky. Najčastejšie sa stretávame s tromi typmi sociálnej politiky, ktoré sú rozlišované v odbornej literatúre o sociálnej politike v krajinách OECD (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj). Snahou je poukázať na diferenčné vymedzenie a ich základné charakteristiky.

7.1 Typy sociálneho štátu

Štát je základným subjektom sociálnej politiky, lebo je držiteľom moci, no v demokratických spoločnostiach neostáva jediným subjektom. Je to dôsledok prítomného pluralizmu, a tak umožňuje participovať aj iným neštátnym subjektom. V rukách štátu však ostáva tvorba pravidiel, ich aplikácia, ale aj dodržiavanie. Tu má štát nezastupiteľnú úlohu. Realizácia podmienok a cieľov v sociálnej oblasti môže byť zverená aj iným subjektom ako štátu, ale len za jeho podmienok, kde vyžaduje trvalý rešpekt.

Podľa miery účasti štátu na sociálnej politike sa rozlišujú tri typy sociálnej politiky. Do úvahy musí zobrať aj fungovanie subjektov a objektov v tejto oblasti.

Tri typy sociálneho štátu:

- *redistributívny*
- *výkonový*
- *reziduálny*

Redistributívny typ sociálneho štátu nazývame aj ľavicový typ, sociálno - demokratický, socialistický, univerzálny a pod. Pozícia štátu je v tomto type dominantná a zasahuje do fungovania sociálneho systému na všetkých úrovniach. Je pre neho charakteristická vysoká redistribúcia sociálneho blahobytu. Prvotné prerozdelenie je považované za nesprávne a neadekvátne, a preto je za potreby opätovne prerozdeľovať. V spoločnosti je typické pomyselné roztváranie nožníc medzi majetnými a nemajetnými. To spôsobuje rozširovanie a narastanie ďalších problémových sociálnych udalostí. Cieľom nie je egalitárstvo. Do popredia sa namiesto toho dostáva eliminácia sociálnych tvrdostí. Prerozdelenie sa deje bez toho, aby sa sledovala potrebnosť. Jedná sa hlavne o rodiny. Rozdeľuje sa plošne a bez testovania príjmov. Konsenzus vychádza zdola, od občanov (napríklad tripartita a pod.). Je charakteristický pre ľavú časť politického spektra, najmä vďaka použitiu sociálnych transferov, výdavkovej časti rozpočtu v sociálnej a hospodárskej oblasti, kde sa snažia o výraznejšiu redistribúciu. Stredolavé politické subjekty sa snažia o oslovenie širšieho spektra obyvateľov a viac sa identifikujú s požiadavkami, napríklad zamestnancov. Dôležitá a neopomenuteľná je v tomto smere hospodárska situácia v štáte, ako aj snaha o dosiahnutie demokratického konsenzu (Geffert, 2021).

Výkonový typ je charakteristický tým, že štát nemá jediné dominantné postavenie pri realizácii sociálno - politických opatrení, ale ostáva naďalej základným subjektom. Vytvára sa tak priestor pre činnosť aj neštátnych subjektov, predovšetkým súkromných subjektov. Stávajú sa tiež realizátormi sociálnej politiky vo vzťahu k objektom. Jedná sa napríklad o rýchlu zdravotnú záchranú službu, pracovné agentúry, zariadenia sociálnych služieb, dôchodcovské a správcovské spoločnosti, školy, stavebné sporenia bánk a pod.). Redistribúcia sa nedeje plošne, ale sú stanovené podmienky, ktoré sa sledujú testovaním príjmu objektu alebo sledovaním ekonomickej činnosti pred vznikom sociálnej udalosti. Prostriedky sú redistribúciou pridelované diferencovane. Tento typ sociálnej politiky je šetrnejší na ekonomické zdroje. Tým pádom sa snaží o zvýšenie participácie občanov. Miera sociálnej solidarity je závislá na subjektoch realizujúcich sociálnu politiku. Tento typ sa môže označiť aj ako liberálny resp. liberálno - konzervatívny, korporatívny a stredopravý. „*Stredopravé politické subjekty ideovo súhlasia s posúvaním miery zodpovednosti za individuálnu situáciu objektov priamoúmerne smerom doprava. Miera zodpovednosti štátu sa týmto priamoúmerne znižuje*“ (Geffert, 2021, s. 94).

Reziduálny typ sociálneho štátu je charakterizovaný minimálnym zásahom základného subjektu štátu. Občan sa musí postarať sám o seba (napríklad časťou odloženej spotreby v prípade sociálnej udalosti) a až keď to nedokáže vlastnými silami, ani za pomoci subjektov prvotných a druhotných sieti, tak sa môže spoliehať na štát. Občanovi je poskytnutá pomoc v nevyhnutnej a minimálnej miere. Ťarchu nákladov nesie občan ako zamestnanec, potom zamestnávateľ a až nakoniec štát. Štát ponecháva priestor na pôsobenie neštátnych subjektov a výrazne postavenie má aj tretí sektor (Cintulová, 2022).

Večeňa (1995) vymedzuje tri modely štátu, ktoré spĺňajú základné podmienky z hľadiska sociálnych politík:

- *Model demokratického socializmu*
- *Model sociálnodemokratický*
- *Model sociálno-liberálny*

Model demokratického socializmu - dôraz sa kladie na hospodárske aktivity, posilňuje sa štátny sektor, prevláda rozsiahla redistribúcia, a tak sa zaisťujú sociálne istoty pre občanov. Tiež sa do prostredia dostáva sociálna spravodlivosť a rovnosť (redistributívny model sociálnej politiky resp. veľký welfare state).

Model sociálnodemokratický - uznáva pluralitu sociálnych subjektov. V oblasti ekonomickej sa zdôrazňuje princíp výkonnosti. V sociálnej oblasti ostáva limitovaný. Miera redistribúcie je nižšia v porovnaní s prvým modelom (výkonový typ sociálnej politiky).

Model sociálno - liberálny - obmedzujú sa zásahy štátu na minimum. Dostávajú priestor subjekty tretieho sektora, miera redistribúcie je výrazne obmedzená. Zdôrazňuje osobnú zodpovednosť každého subjektu (reziduálny typ sociálnej politiky) (Geffert, 2009, s. 26).

7.2 Welfare state

Pojmy ako sociálny štát a welfare state majú svoje zásadné miesto v sociálnej politike. Welfare state pri samotnom preklade z anglického jazyka znamená *štát blahobytu*. Neznamená však prehnané uplatňovanie sociálnych vymožeností. Takýto štát so svojimi nástrojmi, funkciami a cieľmi aspiruje na zásah do kvalitatívnej stránky života občanov, a to minimálne už len tým, že nahrádza ich potreby. Umožňuje občanom v dostatočnej miere ich participáciu, distribuuje verejné statky, ale aj služby a zdroje. Štát preberá na seba zodpovednosť za sociálnu bezpečnosť každého občana. Štát so svojou zodpovednosťou stojí ako opozitum k liberálnemu štátu. Jeho snaha je upriamená na elimináciu sociálnych tvrdostí a negatívnych faktorov ohrozujúcich človeka, ale súčasne je aj ochrancom slobôd, tak ako ho definujú medzinárodné právne pramene. Ako poukazuje Štrauss (2005, s. 3–4), ideové zdroje štátu blahobytu sa rôzne:

- *Utilitarizmus* – užitočnosť je norma, ktorá je nevyhnutná pre hľadanie blaha. Aj keď pôvodne koncepcie sa dotýkajú morálky, je ho možné aplikovať do oblasti politiky – dosiahnutie čo najväčšieho šťastia pre najviac ľudí (Benthamová asymetria). Individualita, sociálna kontrola, sloboda sú nevyhnutné pre blahobyť.
- *Pragmatizmus* – kritérium pravdy nachádza v praktickej rovine a úspešnosti. V politike sú žiaduce opatrenia vyberané aj na základe toho, či sa v minulosti ukázali ako efektívne.
- *Antropologické hľadisko* – akýkoľvek princíp sociálnej politiky nemožno považovať za všeobecne platný. Je dôležité prispôsobenie sa prírodným konkrétnym zákonitostiam.
- *Kritický racionalizmus* – kroky štátu sú spočiatku teoretické, je tam ukrytá potreba antidogmatickosti. K. R. Popper poukazoval svojou teóriou na to, že nekritické preberanie modelov sa ukazuje ako nežiaduce.

Chronológia zavádzania štátu blahobytu prešla nasledovnými medzníkmi:

- *Bismarckové zákonodárstvo (základy sociálneho štátu)*
- *V období pred 1. svetovou vojnou spoluprácou s umiernenými odborníkmi Lloyd George inicioval sociálne zmeny vo Veľkej Británii. Liberálna strana zaviedla poisťný systém proti nezamestnanosti, zdravotné poistenie a starobné dôchodky. Plán tzv. Beveridgeovej správy navrhoval vytvoriť komplexný systém sociálneho zabezpečenia, ktorý by sprevádzal všetkých občanov od kolisky až po hrob.*
- *Najrozsiahlejšia etapa uvedenia welfare state bol Nový údel (plán národného oživenia ekonomiky súhrnom legislatívnych a inštitucionálnych opatrení vlády Spojených štátov Amerických ako reakcia na hospodársku krízu) F. D. Roosewelta v USA spoluprácou s oboma príslušnými subjektmi (Štrauss, 2005, s. 3-4).*

Výstupy štátu blahobytu treba chápať v širšom kontexte, nielen na poli zdravotníctva, vzdelávania, zamestnanosti a pod., ale svojimi krokmi reaguje na zložité procesy svetovej ekonomiky, dostupnosť zdrojov, životné prostredie a potreby obyvateľstva. Má veľa vnútorných súčastí, ktoré sa transformujú v závislosti od stavu ekonomiky a od potrieb ľudí.

Šulajová, (2002, str. 142) vymedzuje ekonomické zdroje štátu blahobytu nasledovne:

„Štát sa od všetkých inštitúcií v spoločnosti odlišuje v dvoch ohľadoch: štát a len on smie použitím násilia zasahovať do skutočných, či potencionálnych výmen medzi ostatnými ľuďmi. Štát a len on získava príjmy z povinných odvodov vynucovaných násilím“.

Zdroje politicko - ideologické sú liberalizmus, konzervativizmus, demokratické teórie, pohľad ľavicového spektra, enviromentalizmus. A k právnym zdrojom radíme základné právne normy jednotlivých štátov.

Za potrebu je si uvedomiť, že Európsky sociálny model má svoje korene v grécko - rímskom, ale aj židovsko - kresťanskom dedičstve. Dokazuje to spôsob myslenia, cítenia, vyjadrovania, ale aj správania sa európskych národov. Súčasné vyspelé štáty v Európe majú stále charakter sociálneho štátu, na čom sa zhodujú autori v oblasti sociálnej politiky. V konkrétnych otázkach sociálneho štátu existujú medzi autormi často názorové rozdiely, ako v pojme sociálny štát, perspektívy sociálneho štátu, dimenzie hodnotení, efektívnosť, vývoj sociálnej štruktúry, sociálne nerovnosti a sociálna spravodlivosť. Pojem štát blahobytu patrí medzi často diskutované pojmy, ktoré nie je ľahké jednoznačne vymedziť. Na jednej strane je typická jedinečnosť štátu blahobytu, na druhej strane stoja črty univerzálneho charakteru. Je nástrojom zblížovania cez štruktúry v daných štátoch. Sociálny štát od vzniku moderného štátu pomaly rástol a vyvíjal sa po niekoľko generácií, až kým došlo k jeho pomenovaniu. Začiatky štátu blahobytu sa spájajú s lordom W. H. Beveridgeom. V USA sa pojmu welfare state poväčšine vyhýbajú a skôr siahajú po pojme welfare, čo znamená stav slušného života, zaisteného v prípade potreby formou pomoci zo strany štátu (public welfare), alebo zo strany spoločnosti (private welfare). Vo Francúzsku sa používa pojem État – providence. Tento výraz má nábožensky kontext, naznačuje všestrannú starostlivosť o človeka od narodenia, až po úmrtie. Takéto ponímanie je širšie ako pojem welfare state (objavujú sa tu znaky sekularizmu). V prípadoch, keď štát robí nejaké rozhodnutia o tom, čo je nevyhnutné a čo nie je nevyhnutné, resp. čo môže a čo nemôže legálne robiť, mal by občanov informovať a uistiť: *„že je to skutočne nevyhnutné na zabránenie bezpráviam a že zisk z toho hľadiska je dostatočne veľký a dostatočne zaručený tak, že preváži nad nedostatočným uspokojením záujmov občanov, ktoré môžu byť následkom novej štátnej politiky“* (Stanek, Laluha, 2004, s. 618).

Sociálny štát, ako aj štát blahobytu existuje v celom rade rozličných modifikácii, ale najnovšie vymedzenia poukazujú na nutnosť sociálneho zákonodarstva a štátnej správy (od garancie sociálnej siete, cez systémy sociálneho zabezpečenia, kvalitnej úrovne služieb a pod.) vedúcich k zlepšeniu osobného a spoločenského života jedincov.

7.3 Ľudský a sociálny rozvoj

Za doplnujúce aspekty rozvoja považujeme *ľudský a sociálny rozvoj*.

Sociálny rozvoj musí sledovať aj ciele ľudského rozvoja. Rozvoj každej demokratickej spoločnosti má na zreteli nezávislosť, aj slobody jednotlivca. Tieto aspekty podporuje sociálny

kapitál. Pojem sociálny kapitál sa do politického spektra dostal vďaka silnej pozícií, ktorú nadobudol od konca 80. rokov v sociálnych vedách (v snahe preskúmať sociálnu väzobnosť spoločnosti a zakotvenie jednotlivca v sociálnych sieťach). Téma sociálnych vzťahov je veľmi široká a priniesla diferencované prístupy k jej vymedzeniu a operacionalizácii. Zvyčajne sa vníma ako kolektívny statok, založený na permanentnej výmene, či už materiálnej alebo symbolickej povahy, ktorá produkuje vzájomnú solidaritu, dôveru a vnútroskupinovú súdržnosť členov spoločenstva. Podľa Putmana (2000) môžeme *„sociálny kapitál definovať ako siete vzťahov dôvery a noriem reciprocity, ktoré poskytujú významný prínos pre kooperatívnosť a vzájomne prospešný sociálny benefit“*. Z tohto ponímania sociálneho kapitálu sa vytvára priestor pre udržateľné komunity a lokálne spoločenstvá (previazanie so sociálnym podnikaním). Sociálny kapitál je možné rozdeliť na základe dobrovoľníckeho a inštitucionálneho diskurzu. Prvý zdôrazňuje neformálne a komunitné siete, ten druhý na medzisektorové prepojenia medzi inštitúciami. Dobrovoľnícky diskurz sa zameriava na úlohu racionálne konajúcich aktérov, tvoriacich väzby a prepojenia na pozadí dobrovoľných individuálnych aktivít. Má svoj zásadný vplyv v amerických diskusiách o sociálnom podnikaní a občianskej spoločnosti. Druhý má svoje miesto v európskom prostredí. Zameriava sa na zakotvené pravidlá a štruktúry a ich úlohu pri formovaní individuálnych a kolektívnych aktivít sociálnej ekonomiky. Nachádzame určitú nejednotnosť v rámci tohto princípu, ale spoločnou črtou je vzťah verejného sektora, štátu a občianskeho sektora, nie nevyhnutne ako protikladný, ale ako doplnujúci si navzájom. *„Na druhej strane premostujúci sociálny kapitál reflektuje sociálne väzby, ktoré sú síce slabšie vo svojej intenzite, ale majú širší rozsah, prekračujú sociálne vzdialenosti a hierarchické úrovne. Má teda potencialitu prekračovať sociálne hranice (dané príslušnosťou k sociálnej vrstve, etnicitou, vekom, pohlavím, a pod.), vytvárať mosty medzi diferencovanými spoločenskými skupinami a posilňovať celospoločenskú kohéziu“* (Lubelcová, 2026, s. 3).

Reprodukcia sociálneho kapitálu predpokladá nepretržité úsilie o zachovanie spoločenskosti a udržanie ducha sociability. Je ponímaný ako sociálny prínos, ktorý je obsiahnutý vo vzťahoch a kontaktoch, ktorými jedinci disponujú, ako aj členstvami v sieťach alebo skupinách, ktoré umožňujú priamy prístup k možnostiam a zdrojom. *„Sociálny kapitál treba charakterizovať ako multidimenzionálny a transdisciplinárny terminus technicus, využívaný v rôznych spoločensko - vedných odboroch, do ktorých možno zaradiť sociológiu, ekonómiu, teóriu politiky, antropológiu, ale i medicínu, psychológiu alebo etnológiu. Všeobecná liberálna a monokontextuálna téza zachytáva predpoklad, že spoločnosti disponujúce dostatočným množstvom „sociálneho kapitálu“ sú na najlepšej ceste stať sa prosperujúcimi, demokratickými*

a stabilnými. Generovanie a kvantitatívne rozvíjanie „sociálneho kapitálu“ je údajne najviac nápomocné stredným vrstvám spoločností. Nápomocné i z hľadiska progresívnejšieho procesu demokratizácie, hospodárskeho vývoja, ale tiež pôsobiace ako prevencia proti hrozbám, akými sú konflikty vnútri krajiny a medzi krajinami“ (Radnitz, Wheatley, Zurcher, 2009, s. 707).

Stabilitu sociálneho kapitálu (plus jeho kvantitu a kvalitu) ovplyvňujú viaceré determinanty, ako napríklad personálny príjem, rodinu, sociálny status, ale aj vek, pohlavie, stav, počet detí a pod. Na kolektívnu úroveň vplýva príjmová nerovnosť, transparentnosť, výkon vládnych rozhodnutí, nezaujatosť, vplyv vidieka, alebo religiozita (Ruman).

Ľudský rozvoj je rozvojovou paradigmou, ktorá svojím charakterom buď presahuje nárast alebo pokles národného dôchodku a je zložená na vytváraní prostredia, v ktorom ľudia môžu naplno využiť svoj potenciál a viesť produktívny život. Hlavným jeho cieľom je rozšíriť možnosť voľby pre ľudí. Dudová (2018, s. 44) predstavuje základné schopnosti pre ľudský rozvoj spočívajúce v troch základných podmienkach:

- viesť dlhý a zdravý život,
- mať prístup k vedomostiam,
- mať prístup k zdrojom potrebným na dosiahnutie slušnej životnej úrovne.

Ak jedinec nevie z akýchkoľvek dôvodov tieto podmienky dosiahnuť, mnoho možností sa nemôže využiť a mnoho príležitostí v živote sa stane nedosiahnuteľnými. Ľudský rozvoj má v sebe dva aspekty – osobné schopnosti (dosiahnutie zdravia, vedomostí, zručností) a voľných schopností (na politické, sociálne, kultúrne ciele).

Za ťažisko ľudského rozvoja sa v súčasnosti považujú nasledujúce oblasti:

- Sociálny pokrok (k vedomostiam, výžive, zdravotnej starostlivosti)
- Ekonomika (hospodársky rast, znižovanie nerovností)
- Účinnosť a využívanie zdrojov (pre ekonomický rast a produktivitu – úžitok marginalizovaným skupinám, ženám, chudobným)
- Rovnosť
- Účasť a sloboda
- Udržateľnosť pre budúce generácie
- Ľudská bezpečnosť (Dudová, 2008, s. 45).

Každodenný politický a sociálny život poskytuje dostatok argumentov v prospech názoru, že pre politické programy a projekty týkajúce sa politických a sociálnych poriadkov, je rozhodujúci „obraz človeka“, ktorý si vytvorili ich autority resp. subjekty. Politické a sociálne programy korešpondujú s tým, čo si myslíme o človeku, jeho pôvode, potrebách a cieľoch, ale

predovšetkým o jeho vzťahu k ostatným ľuďom a k spoločnosti. Práve v týchto myšlienkach je možné nájsť úzke prepojenie sociálnej politiky s politickou filozofiou, antropológiou a ďalšími vedami, ktoré sa snažia dosiahnuť pre človeka tie najlepšie podmienky pre jeho život.

Pojmy na zapamätanie

Typy sociálneho štátu, Welfare state, ľudský a sociálny rozvoj.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Čo sú to typy a modely sociálnej politiky?
2. Charakterizujte hlavné črty redistributívneho, výkonového a reziduálneho typu sociálnej politiky. Aké sú spoločné znaky a čo ich odlišuje?
3. Vysvetlite význam štátu blahobytu a jeho zdroje.
4. Ako by ste vysvetlili pojem sociálny kapitál?
5. Priblížte základné ťažisko ľudského rozvoja.

LITERATÚRA

CINTULOVÁ, L. 2022. Základy a úvod do sociálnej politiky. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o., 2022. 85 s. ISBN: 978-80-8132-256-3.

DUDOVÁ, I.; STANEK, V.; POLONYOVÁ, S. 2018. *Sociálna politika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 400 s. ISBN: 978-80-8168-866-9.

GEFFERT, R. 2021. *Sociálna politika včera a dnes*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Fakulta verejnej správy, 2021. 150 s. ISBN: 978-80-574-0003-2.

GEFFERT R. 2009. *Sociálna politika*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009. 152 s. ISBN: 978-80-7097-740-8.

LUBELCOVÁ, G. 2026. Sociálny kapitál ako predpoklad a dôsledok sociálneho podnikania. [online]. [cit. 26.1. 2026]. Dostupné z: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/veda/centra_ex_akad_siete/cesiuk/socialna_dimenzia/Dalsie_Lubelcova_Socialnykapital.pdf

PUTMAN, R. 2000. *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon&Schuster. 2000, ISBN 0-7432-0304-6.

RADNITZ, Scott – WHEATLEY, Jonathan – ZÜRCHER, Christoph: *The Origins of Social Capital: Evidence From a Survey of Post – Soviet Central Asia*. In *Comparative Political Studies*, 2009, č. 42 (6), s. 707 – 708.

RUMAN, J. „Sociálny kapitál“: kritická perspektíva a nachádzanie optimálnej signifikácie. [online]. [cit. 26.1. 2026]. Dostupné z: https://www.sav.sk/journals/uploads/04241506SPS_1_2013_J%20Ruman.pdf.

- STANEK, V.; LALUHA, I. 2004. Príspevok k problematike moderného sociálneho štátu. In: Ekonomický časopis, 52, 2004, č.5, s. 613-622. [online]. [cit. 26.1. 2026]. Dostupné z: https://www.sav.sk/journals/uploads/051609152004_5_Stanek.pdf.
- ŠTRAUSS, D. 2005. Štát blahobytu (welfare state, sociálny štát). In: Slovenská politologická revue, č. 4/2005. [online]. [cit. 26.1. 2026]. Dostupné z: https://sjps.fsvucm.sk/Articles/05_4_3.pdf.
- ŠULAJOVÁ, I. 2002. Štátne zásahy a úloha vlády v ekonomike štátu. In: Politické vedy, Banská Bystrica, 2002, s. 142.
- VEČEŘA, M. 1995. Teorie sociálního státu. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, 141 s. ISBN:8085964201.

